

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINĖS IR KOMERCINĖS TEISĖS KATEDRA

DONATA SLAVINSKAITĖ
(TEISĖS STUDIJŲ PROGRAMA, CIVILINĖS TEISĖS SPECIALIZACIJA, VALSTYBINIS
KODAS: 62401S111)

NETEISĖTAI GAUTA NAUDA KAIP NUOSTOLIŲ RŪŠIS CIVILINĖJE TEISĖJE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė –
Doc. dr. Solveiga Cirtautienė

Vilnius, 2010

TURINYS

TURINYS	2
ĮVADAS	3
1. NETEISĖTAI GAUTA NAUDA KAIP NUOSTOLIŲ RŪŠIS	7
1.1. Neteisėtai gauta nauda civilinėje atsakomybėje	7
1.2. Neteisėtai gautos naudos santykis su kitomis nuostolių rūšimis	12
1.2.1. Neteisėtai gautos naudos ir tiesioginių nuostolių santykis.....	14
1.2.2 Neteisėtai gautos naudos ir netiesioginių nuostolių santykis.....	17
2. NETEISĖTAI GAUTOS NAUDOS IŠIEŠKOJIMO PAGRINDAI.....	21
2.1. Neteisėtai gauta nauda – vienas iš žalos apskaičiavimo metodų.....	21
2.2. Neteisėtai gauta nauda – reikalavimas, kylantis iš nepagrįsto praturtėjimo teisiųjų santykių.....	25
2.3. Neteisėtai gauta nauda - reikalavimas, kylantis iš kito asmens reikalų tvarkymo be pavidimo teisiųjų santykių.....	32
3. PAŽEIDĖJO GAUTA NAUDA: SAVARANKIŠKA NUOSTOLIŲ RŪŠIS AR VIENAS IŠ NEGAUTO PELNO APSKAIČIAVIMO BŪDŲ.....	34
3.1. Pažeidėjo neteisėtai gautos naudos santykis su kreditoriaus negautu pelnu.....	34
3.2. Pažeidėjo neteisėtai gautos naudos ir kreditoriaus prarastos galimybės santykis.....	38
4. NETEISĖTAI GAUTOS NAUDOS APSKAIČIAVIMO KRITERIJAI IR PRINCIPAI	45
5. NETEISĖTAI GAUTA NAUDA KAIP CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS SĄLYGA.....	46
5.1. Neteisėtai gauta nauda kaip nuostolių rūšis ikisutartiniuose santykiuose.....	46
5.2. Neteisėtai gauta nauda kaip nuostolių rūšis sutartiniuose santykiuose.....	48
6. PAŽEIDĖJO GAUTA NAUDA AUTORIŲ TEISĖJE.....	53
7. PAŽEIDĖJO GAUTA NAUDA KAIP RESTITUCIJOS TAIKYMO PRIEMONĖ.....	59
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	64
LITERATŪROS SĄRAŠAS	66
SANTRAUKA	72
SUMMARY	73

IVADAS

Bendra charakteristika. Teisės normos įpareigoja asmenis elgtis teisėtai, tačiau individai, naudodamiesi jiems suteiktais leidimais, ne visada vykdo tuos leidimus legalizuojančias pareigas. Pareigų nevykdymu padaromas teisės pažeidimas, už kurį kyla teisinė atsakomybė.¹ Šiuolaikinėje civilinėje apyvartoje civilinė atsakomybė tampa neišvengiama kasdienio gyvenimo dalimi, o nuostolių atlyginimas neatsiejamu civilinės atsakomybės palydovu. Dažniausias įvairių civilinių teisinių santykių objektų buvimo civilinėje apyvartoje pagrindas – laisva asmenų valia ir iš šios valios kylantys sutartiniai teisiniai santykiai, kurie ne visada pasibaigia tinkamu sutarties įvykdymu ir dėl to vienai iš šalių padaroma žala. Lietuvos teisės aktuose nėra vienos žalos sampratos ir kvalifikacijos. Konstitucijos² 30 straipsnyje įtvirtinta materialinė ir moralinė žala. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso³ (toliau – LR CK) 6.249 straipsnio 1 dalis žalą apibrėžia kaip turto netekimą, sužalojimą, o žalos pinigine išraiška laikomi nuostoliai. Remiantis Lietuvių kalbos žodynu⁴, nuostolis yra materialinė žala. Šie pavyzdžiai leidžia teigti, jog sąvoka „nuostoliai“ gali būti sąvokos „žala“ sinonimas, tačiau turi ir siauresnę reikšmę, t.y. gali būti laikomi žalos pinigine išraiška, kuri ir bus analizuojama šiame magistro baigiamajame darbe.

LR CK bei Lietuvos teisės doktrinoje nuostoliai skirstomi į dvi grupes: tiesioginius ir netiesioginius. Pagal LR CK tiesioginiais nuostoliai laikomi turto netekimas, sužalojimas, turėtos išlaidos. Netiesioginiai nuostoliai yra negautos pajamos, kurios reiškia negautą nukentėjusiojo asmens pelną. Be šių nuostolių rūšių pagal LR CK dar įskaičiuojamos protingos išlaidos, skirtos žalos prevencijai sumažinti, susijusios su civilinės atsakomybės ir žalos įvertinimu, su nuostolių išieškojimu ne teismo tvarka ir kitos. Jau minėto LR CK 6.249 straipsnio 2 dalis numato galimybę pažeidėjo neteisėtai gautą naudą pripažinti kreditoriaus nuostoliais. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT) yra konstatavęs, kad sąžininga šalis gali reikalauti pripažinti šią naudą jos nuostoliais, nes faktiškai nesąžiningos šalies gauta nauda ir yra sąžiningos šalies patirti nuostoliai.⁵ Lietuvos teisės doktrinoje ir teismų praktikoje nėra gausu informacijos apie pažeidėjo gautą naudą, todėl šiame darbe bus analizuojama, kas yra pažeidėjo neteisėtai gauta nauda, kaip ji priteisiama, kada galima jos reikalauti kaip nuostolių atlyginimo. Didėjant civilinei apyvartai didėja ir teisės pažeidimų skaičius, auga ieškinių, kuriuose prašoma

¹ Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004. P. 432.

² Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės Žinios. 1992, Nr. 33-1014.

³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

⁴ Lietuvių kalbos žodynas // <http://www.lkz.lt/startas.htm>, prisijungimo laikas: 2010 03 14.

⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. birželio 17 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Iviltra“ v. R. Z. ir A. Z., Nr. Civilinė byla Nr. 3K-3-333/2008, kategorija: 42.4.

nuostolių atlyginimo, skaičius, o kartu su ieškinių skaičiumi didėja ir teismų užimtumas. Siekiant užtikrinti efektyvų teismų darbą ir greitą bylų išnagrinėjimą, teisininkams turėtų būti aktualu pažangiausi ir efektyviausi teisinių situacijų sprendimo būdai, o dažnesnis neteisėtai gautos naudos kaip nuostolių priteisimas teisme galėtų būti vienas iš tų būdų.

Temos aktualumas ir praktinė darbo reikšmė. Pasirinkta magistro baigiamojo darbo tema nėra atsitiktinė, o tai įrodo šios temos naujumas. Lietuvos teisės doktrinoje atsakovo neteisėtai gauta nauda nėra akcentuojama ir analizuojama kaip atskira nuostolių rūšis, o teismų praktikoje atsakovo neteisėtai gauta nauda nuostoliais pripažįstama labai retais atvejais ir tik tada, kada to prašo ieškovas, todėl aktualu žinoti situacijas, kuriose nuostoliais yra paprasčiau laikyti atsakovo neteisėtą naudą nei apskaičiuoti ieškovo patirtą tiesioginę bei netiesioginę žalą. Taip būtų taupomas teismų laikas ir tiksliau apskaičiuojami patirti nuostoliai, kadangi ieškovo negautos pajamos yra fikcija, o atsakovo neteisėtai gauta nauda yra reali ir apskaičiuojama.

Tyrimo objektas. Šio darbo tyrimo objektas yra neteisėtai gautos naudos kaip nuostolių rūšies civilinėje teisėje reglamentavimas Lietuvos Respublikos bei užsienio šalių teisės sistemose, neteisėtai gautos naudos teisinio reguliavimo ypatumai ir problemos. Magistro baigiamajame darbe neteisėtai gauta pažeidėjo nauda bus analizuojama kaip nuostolių rūšis ir kaip žalos apskaičiavimo būdas.

Tyrimo dalykas. Šio darbo rašymo metu tiriami Lietuvos Respublikos teisės aktai, reglamentuojantys nepagrįstą praturtėjimą, civilinę atsakomybę, sutarčių teisę, restituciją bei autorių teisę, šių teisės aktų komentarai, Lietuvos ir užsienio šalių teismų praktika bei Lietuvos ir užsienio autorių mokslinė – teisinė literatūra, susijusi su neteisėtai gauta nauda kaip nuostolių rūšimi. Kadangi Lietuvos Respublikos civilinės teisės nuostatos buvo kuriamos remiantis tarptautiniais dokumentais, tokiais kaip Tarptautinio privatinės teisės unifikavimo instituto (UNIDROIT) parengtais tarptautinių komercinių sutarčių principais⁶, Europos sutarčių teisės komisijos parengtais Europos sutarčių teisės principais (PECL)⁷ ir Europos deliktų teisės komisijos parengtais deliktų teisės principais (PETL)⁸, neišvengiamai yra analizuojami šie bei kiti tarptautiniai teisės aktai ir jų oficialūs komentarai.

Darbo tikslas. Darbo tikslas yra išanalizuoti šio darbo temą, atskleisti nuostolių atlyginimo instituto bei neteisėtai gautos naudos reglamentavimo esmę, iškelti problemas, kylančias sprendžiant neteisėtai gautos naudos pripažinimo nuostoliais klausimą praktikoje bei nustatyti tų problemų priežastis ir pasiūlyti jų sprendimo būdus.

⁶ UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principai // <http://www.unilex.info/dynasite.cfm?dssid=2377&dsmid=13636&x=1>, prisijungimo laikas 2010 03 05.

⁷ Europos sutarčių teisės principai // [http://frontpage.cbs.dk/law/commission on european contract law/PECL%20engelsk/engelsk partI og II.htm](http://frontpage.cbs.dk/law/commission%20on%20european%20contract%20law/PECL%20engelsk/engelsk%20part%20I%20and%20II.htm), prisijungimo laikas: 2010 10 05.

⁸ Europos deliktų teisės principai // <http://www.egtl.org/principles/pdf/PETL.pdf>, prisijungimo laikas: 2010 05 03.

Darbo uždaviniai. Magistro baigiamojo darbo tikslui pasiekti keliami šie uždaviniai:

1. Išanalizuoti neteisėtai gautos naudos santykį su civiline atsakomybe bei konkrečiomis nuostolių rūšimis.
2. Išanalizuoti neteisėtai gautos naudos išieškojimo pagrindus, išskiriant juos į atskiras grupes ir atribojant vienus nuo kitų.
3. Išanalizuoti ir apibrėžti pažeidėjo neteisėtai gautos naudos sampratą kaip savarankišką nuostolių rūšį ir kaip žalos apskaičiavimo metodą.
4. Ištirti gautos naudos apskaičiavimo metodus ir principus.
5. Išanalizuoti pažeidėjo gautą naudą kaip vieną iš civilinės atsakomybės sąlygų ikisutartiniuose bei sutartiniuose teisiniuose santykiuose.
6. Išanalizuoti neteisėtai gautos naudos taikymą autorių teisėje.
7. Ištirti neteisėtai gautos naudos ir restitucijos santykį, neteisėtai gautą naudą laikant restitucijos taikymo priemone.

Magistro baigiamajame darbe keliamą hipotezę. Neteisėtai gauta nauda yra labiau žalos apskaičiavimo būdas nei nuostolių rūšis.

Tyrimo šaltiniai ir metodai. Rašant šį magistro baigiamąjį darbą remiamasi Lietuvos Respublikos bei tarptautiniais teisės aktais, reglamentuojančiais nuostolių atlyginimą bei konkrečiai neteisėtai gautos naudos atlyginimą civilinėje teisėje, teisės aktų komentarais, nacionalinių bei užsienio šalių teismų praktika sprendžiant neteisėtai gautos naudos atlyginimo klausimus. Taip pat nagrinėjamos įvairių Lietuvos bei užsienio šalių autorių publikacijos bei kita mokslinė – teisinė literatūra. Iš viso panaudoti 84 literatūros šaltiniai. Minėtiems šaltiniams tirti naudojamas empirinis dokumentų analizės metodas. Jo pagalba analizuojamos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys ir užsienio šalių teismų praktika. Ištirtų dokumentų apibendrinimui ir analizei naudojami šie teoriniai metodai: alternatyvų, lyginimo, analogijos, sisteminės analizės ir apibendrinimo. Alternatyvų metodo pagalba lyginamos konkuruojančios neteisėtai gautos naudos kaip nuostolių rūšies ir kaip žalos apskaičiavimo būdo teorijos. Analogijos bei lyginimo metodais gretinamos neteisėtai gautos naudos sampratos, išskirti jų panašumai bei skirtumai. Sisteminės analizės metodas tyrimo objektą leidžia nagrinėti kaip visumos dalį. Neteisėtai gauta nauda analizuojama kaip nuostoliai, išskiriant ją iš kitų nuostolių rūšių. Apibendrinimo metodas darbe panaudojamas išanalizuotai medžiagai apibendrinti bei išvadoms suformuluoti. Taip pat naudojamas istorinis metodas, kuriuo siekiama atskleisti nuostolių instituto raidą romėnų teisėje.

Darbo struktūra. Šis darbas pradedamas įvadu, kuriame trumpai aptariama praktinė darbo reikšmė, temos aktualumas, pagrindžiamas mokslinis naujumas, pateikiami darbo

objektas, dalykas, tikslas, suformuluojami uždaviniai, aptariami šaltiniai, kuriais remiamasi rašant šį magistro baigiamąjį darbą bei pateikiami šiems šaltiniams tirti naudojami metodai.

Nagrinėjamos temos išsami analizė bei įvade iškeltų uždavinių sprendimas pateikiamas darbo dėstomojoje dalyje, susidedančioje iš septynių skyrių. Pirmajame skyriuje neteisėtai gauta nauda nagrinėjama kaip nuostolių rūšis, taip pat analizuojamas jos santykis su kitomis nuostolių rūšimis: tiesioginiais ir netiesioginiais nuostoliais. Antrajame skyriuje analizuojami neteisėtai gautos naudos išieškojimo pagrindai, jų atribojimas. Trečiajame skyriuje analizuojamas klausimas: pažeidėjo gauta nauda savarankiška nuostolių rūšis ar vienas iš negauto pelno apskaičiavimo būdų. Čia atskleidžiama neteisėtai gautos naudos sąvokos esmė. Ketvirtajame skyriuje aptariami neteisėtai gautos naudos apskaičiavimo kriterijai ir principai. Penktajame skyriuje analizuojama neteisėtai gauta nauda kaip civilinės atsakomybės sąvoka ikisutartiniuose ir sutartiniuose santykiuose. Neteisėtai gautos naudos taikymas autorių teisėje analizuojamas šeštajame skyriuje. Septintajame skyriuje analizuojama pažeidėjo gauta nauda kaip restitucijos taikymo priemonė, aptariami restitucijos taikymo atvejai ir jos santykis su nuostolių institutu.

Darbo pabaigoje yra pateikiamos tyrimo išvados, apibendrinančios ir pateikiančios atsakymus į darbo pradžioje iškeltus uždavinius. Atsižvelgiant į gautas išvadas, kartu yra pateikiamos autorės rekomendacijos.

Literatūros sąrašė išvardijama darbe nagrinėjama ir cituojama literatūra.

Darbo pabaigoje pateikiama trumpa magistro baigiamojo darbo santrauka lietuvių ir anglų kalbomis. Darbo apimtis – 73 puslapiai.

1. NETEISĖTAI GAUTA NAUDA KAIP NUOSTOLIŲ RŪŠIS

Neteisėtai gautos naudos kaip vienos iš nuostolių rūšių temą tikslinga būtų pradėti nagrinėti nuo civilinės atsakomybės sampratos, jos rūšių bei civilinės atsakomybės formų.

Atsakomybė – tai pasirengimas atsakyti už savo poelgius, pareiga ištesėti prisiimtus uždavinius. Teisinė atsakomybė yra teisės subjektų įsipareigojimas ir teisinis jų įpareigojimas naudotis leidimais vykdant atitinkamas pareigas, kartu nurodymas, kad tokių pareigų nevykdymas virs atitinkamų teisių siaurimu ar praradimu.⁹

Civilinė atsakomybė yra viena iš teisinės atsakomybės rūšių. Ji taikoma tada, kai prievolė neįvykdoma arba vykdoma netinkamai. Prievolės nevykdymas arba netinkamas vykdymas daro žalą kreditoriui, o kartais ir platesniam asmenų ratui, nes pareigų nevykdymas vienoje civilinės apyvartos grandyje gali sukelti nesklaidumą ir kitose civilinės apyvartos grandyse.¹⁰ Jau klasikinėje romėnų teisėje buvo nustatyta skolininko pareiga atlyginti žalą, kuri atsiradavo dėl sutarties nevykdymo ar dėl kitų skolininko veiksmų.

1.1. Neteisėtai gauta nauda civilinėje atsakomybėje

Civilinės atsakomybės samprata yra pateikta LR CK 6.245 straipsnio 1 dalyje, pagal kurią civilinė atsakomybė suprantama kaip turtinė prievolė, kurios viena šalis turi teisę reikalauti atlyginti žalą (nuostolius) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius). Remiantis šia civilinio kodekso pateikiama samprata, galima daryti išvadą, jog civilinei atsakomybei būdingas turtinis pobūdis, t. y. ji atlyginama turtu ir yra nukreipta į turtą, o ne į asmenį. Taip pat jai būdingas privatus pobūdis, dispozityvumas ir naujumas. Civilinė atsakomybė atsiranda tada, kai yra pažeidžiamas privatus interesas, ji yra taikoma tik privataus asmens iniciatyva, vykdoma privataus asmens naudai ir interesas patenkinamas privataus asmens sąskaita. Dispozityvumas¹¹ – tai pasirinkimas ar taikyti civilinę atsakomybę apskritai, kam ir kokia apimtimi ją taikyti. Naujumo požymis reiškia, kad iki asmens teisės pažeidimo ir žalos padarymo civilinės atsakomybės nėra. Ji atsiranda tik padarius žalą kaip naujas teisinis santykis tarp kreditoriaus ir skolininko.

⁹ Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004. P. 438-439, 441.

¹⁰ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublėnė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004. P. 178.

¹¹ Vaitkevičiūtė V. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Žodynas, 2004. P. 237.

Civilinės atsakomybės esminis tikslas yra kompensavimas, t. y. nuostolių atlyginimas žalą patyrusiai šaliai. LR CK 6.251 straipsnio 1 dalis numato visišką nuostolių atlyginimo principą, kuris reiškia, kad nuostoliai turi būti atlyginti visiškai, išskyrus atvejus, kai įstatymai ar sutartis nustato ribotą atsakomybę. Toks principas yra įtvirtintas ir UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų 7.4.2 straipsnyje.¹² Dėl sutarties nevykdymo padaryta žala turi būti visiškai atlyginama. Tokia žala apima bet kokius patirtus nuostolius, ne tik fizinius, materialius, bet ir dvasinius (emocinis skausmas, depresija). Taigi visiško nuostolių atlyginimo principas galioja ir atlyginant kreditoriui skolininko neteisėtai gautą naudą. Tačiau čia kyla klausimas, ar atlyginant nuostoliais pripažintą pažeidėjo naudą, jis yra įgyvendinamas. Visiškas žalos atlyginimas reiškia, jog žala turi būti atlyginama lygiai tokia, kokią patyrė nukentėjęs asmuo. Negalima atlyginti nei daugiau, nei mažiau, nes visiško nuostolių atlyginimo principas būtų pažeistas kaip ir visa civilinės teisės esmė. Siekiant įgyvendinti šį principą reikia tiksliai įvertinti žalą pinigais, atsižvelgiant į infliaciją, rinkos pokyčius ir kitas aplinkybes. Nuo žalos padarymo iki teismo sprendimo priėmimo gali praeiti tam tikras laiko tarpas, todėl reikia žinoti, kokiomis kainomis vadovautis įvertinant padarytą turtinę žalą.¹³ Neteisėtai gauta kaip nuostoliai praktikoje dažniausiai priteisiami, kada yra neįmanoma apskaičiuoti nukentėjusiojo tikslų praradimų ir negautų pajamų. Taigi nukentėjusiajam dirbtinai apskaičiuojami nuostoliai (neteisėtai gauta pažeidėjo nauda) ir „negalima atlyginti nei daugiau, nei mažiau“, kas yra kompensacinės funkcijos esmė, čia nebegalioja. Tačiau reikia atkreipti dėmesį, kad visiško nuostolių atlyginimo principas kaip ir dauguma principų nėra absoliutus. Šio principo išimtis numato įstatymai arba jos gali būti nustatomos sutartimis. Pavyzdžiui, sutartyje gali būti numatoma, jog bus atlyginti tik tiesioginiai nuostoliai neatlyginant netiesioginių. LR CK 6.251 straipsnio 2 dalis numato teismo teisę sumažinti nuostolių atlyginimo dydį atsižvelgiant į atsakomybės prigimtį, šalių turtinę padėtį ir jų tarpusavio santykius, jeigu dėl visiško nuostolių atlyginimo atsirastų nepriimtinių ir sunkių pasekmių.

Kiti civilinės atsakomybės tikslai yra prevencija, informavimas bei nubaudimas. Šie tikslai labiau siejasi su baudžiamąja atsakomybe, bet ir taikant civilinę atsakomybę siekiama užkirsti kelią tolesniam pareigų nevykdymui bei apginti kreditoriaus teises. Tuo tarpu bendrosios teisės šalyse nubaudimo tikslas yra aiškiai matomas. JAV, Anglijos deliktų teisėje šalia faktinių nuostolių (angl. compensatory damages) žinomi ir baudiniai nuostoliai (angl. punitive damages), kurių tikslas yra ne tik kompensuoti nukentėjusiajam jo patirtą žalą, bet ir nubausti pažeidėją.¹⁴

¹² UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principai //

<http://www.unilex.info/dynasite.cfm?dssid=2377&dsmid=13636&x=1>, prisijungimo laikas 2010 03 05.

¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 sausio 23 d. nutartis civilinėje byloje B.L. v. UAB „Šiauleksa“, Nr. 3K-3-11/2007, kategorija 44.8.

¹⁴ Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. Mizaras V. Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos. Vilnius: Justitia, 2007. P. 56.

LR CK 6.245 straipsnis išskiria deliktinę ir sutartinę civilinę atsakomybę, tačiau atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse yra teisiškai reglamentuojami ikisutartiniai santykiai¹⁵, turėtų būti kalbama ir apie ikisutartinę atsakomybę. Tai įrodo LR CK 6.163 straipsnio 3 dalis, kurioje teigiama, jog šalis, kuri pradeda derybas dėl sutarties sudarymo ar derasi nesąžiningai, privalo atlyginti kitai šaliai padarytus nuostolius. Būtent nuostolių atlyginimo instituto numatymas ikisutartiniuose santykiuose ir rodo egzistuojant ikisutartinę atsakomybę. Kitas klausimas kyla, kokia tai atsakomybė: deliktinė, sutartinė ar *sui generis*¹⁶. Sutartinės ir deliktinės civilinės atsakomybės apibrėžimus pateikia Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas jau minėtame 6.245 straipsnyje. Sutartinė atsakomybė – tai turtinė prievolė, kuri atsiranda dėl to, kad nevykdoma ar netinkamai vykdoma sutartis, o deliktinė atsakomybė atsiranda dėl žalos, kuri nesujusė su sutartiniais santykiais, išskyrus atvejus, kai įstatymai numato, kad deliktinė atsakomybė atsiranda ir dėl žalos, susijusios su sutartiniais santykiais. Tuo tarpu ikisutartiniuose santykiuose civilinė atsakomybė turi ir sutartinės, ir deliktinės atsakomybės bruožų, todėl tokią atsakomybę reikėtų laikyti savita, atskira¹⁷, nors vieningos nuomonės šiuo klausimu nėra. Yra valstybių, kuriose ikisutartinė atsakomybė pripažįstama *sui generis* (pvz., Vokietijoje tokiais atvejais taikoma doktrina *culpa in contrahendo*¹⁸); taip pat yra valstybių (pvz., Prancūzija, Anglija), kuriose palaikant ikisutartinius santykius padaryta žala atlyginama išimtinai remiantis deliktinės atsakomybės taisyklėmis.¹⁹ Europos Teisingumo Teismas (toliau – ETT) laikosi pozicijos, jog ikisutartiniuose santykiuose taikoma deliktinė atsakomybė, o esant konkrečiam vienos šalies įsipareigojimui kitos šalies atžvilgiu, galima sutartinė atsakomybė.²⁰ Tokios pačios nuomonės laikosi ir profesorius V. Mizaras²¹, jis neišskiria *sui generis* atsakomybės.²²

Sutarčių teisė gina lūkesčių interesą (angl. expectation interest), o deliktinė teisė – tikrumo interesą (angl. reliance interest). Lūkesčių interesas reiškia, kad šalis tikisi atsidurti tokioje padėtyje, kokioje ji būtų atsidūrusi, jei sutartis būtų tinkamai įvykdyta, todėl sutartinės atsakomybės tikslas užtikrinti, kad kreditorius atsidurtų tokioje pat padėtyje tarsi sutartis būtų įvykdyta. Sutartinė atsakomybė užtikrina pozityvųjį interesą. Deliktinė atsakomybė, priešingai

¹⁵ Ikisutartiniai santykiai – tai preliminariosios sutarties sudarymas, kuria šalys įsipareigoja ateityje sudaryti pagrindinę sutartį.

¹⁶ *Sui generis* – savo kilmės, savo rūšies, tai yra, savitas, savotiškas.

¹⁷ Plačiau apie ikisutartinę atsakomybę skaityti: Čirtautienė S., Ambrasienė D. Ikisutartinės atsakomybės kvalifikavimo problema: deliktinė, sutartinė ar *sui generis* // *Jurisprudencija*, 2008, Nr. 10 (112), P. 52-63 bei Kiršienė J., Leonova N. // *Jurisprudencija*, 2009, Nr. 1 (115), P. 221-246.

¹⁸ *Culpa in Contrahendo* – doktrina, pagal kurią kaltoji šalis privalo atlyginti kitai šaliai pažeidimu padarytą žalą.

¹⁹ Selelioniūtė-Drukteinienė S. Deliktinės ir sutartinės atsakomybės konkurencija // *Justitia*. 2008, Nr. 1 (67). P. 3.

²⁰ Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. Mizaras V. Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos. Vilnius: Justitia, 2007. P. 58.

²¹ Vytautas Mizaras - teisininkas, teisėtyrininkas civilistas, verslo teisės advokatas, Vilniaus universiteto (VU) profesorius, VU TF Privatinės teisės katedros vedėjas.

²² Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. Mizaras V. Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos. Vilnius: Justitia, 2007. P. 58.

nei sutartinė, yra negatyvaus intereso užtikrinimo būdas. Jos tikslas - grąžinti nukentėjusį asmenį į tokią padėtį, tarsi delikto nebūtų buvę, t. y. užtikrinti *status quo*.²³

Civilinė atsakomybė, nesvarbu, ar tai būtų deliktinė, ar sutartinė, yra įmanoma, jei yra keturios civilinės atsakomybės sąlygos: neteisėti veiksmai (LR CK 6.246 str.), žala (nuostoliai) (LR CK 6.249 str.), priežastinis ryšys tarp žalos (nuostolių) ir neteisėtų veiksmų (LR CK 6.247 str.) bei kaltė²⁴ (LR CK 6.248 str.).

Lietuva kaip ir daugelis kitų Europos valstybių (Prancūzija, Austrija ir kt.) yra generalinio delikto valstybė. Skolininkui tenka pareiga įrodinėti, kad jis elgėsi apdairiai ir rūpestingai, nepažeisdamas *bonus pater familias*²⁵ principo. Tol, kol jis to neįrodo, galioja skolininko kaltės prezumpcija, kuri yra sąžiningumo principo išimtis.

Žala yra būtina civilinės atsakomybės sąlyga, nes nesant jos apskritai nekyla civilinė atsakomybė. Lietuvos teisės literatūroje žala, daug kur vadinama nuostoliais, reiškia neteisėtais veiksmais padaromą poveikį asmens turtinėms ar neturtinėms vertybėms. Tačiau nuostolių negalima tapatinti su žala, nes žala yra neigiamas poveikis, o pinigais „paversta“ žala yra nuostoliai.²⁶ Nuostoliai gali būti suprantami trejopai: 1) kaip bendrinėje kalboje vartojama žalos samprata, t. y. jau minėtas neigiamas poveikis vertybėms; 2) kaip žalos pinigine išraiška (visada išreiškiama tam tikra suma pinigų); 3) kaip viena iš sutartinės civilinės atsakomybės formų.²⁷ Užsienio literatūroje terminas „nuostoliai“ reiškia žalos piniginę išraišką, pavyzdžiui, angliškai „damage“ yra žala, neigiamas poveikis kieno nors interesams, turtui, o „damages“ (nuostoliai) reiškia žalą, įvertintą pinigais.²⁸ Šiame darbe bus nagrinėjami nuostoliai kaip žalos pinigine išraiška (angl. damages) ir būtent konkreti tos piniginės išraiškos rūšis – neteisėtai gauta skolininko nauda, reglamentuojama LR CK 6.249 straipsnio 2 dalyje.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT) pažymi, kad žalos ir nuostolių samprata įtvirtinta ir jų nustatymo taisyklės suformuluotos LR CK 6.249 straipsnyje. Žala yra asmens turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos (tiesioginiai nuostoliai), taip pat negautos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų; pinigine žalos išraiška yra nuostoliai (LR CK 6.249 straipsnio 1 dalis). Taigi įstatymo nustatytas netiesioginių nuostolių, tai yra negautų pajamų, atlyginimas. Asmuo turi įrodyti, jog negautos pajamos yra realios, bet ne tikėtinos. Asmeniui neįrodžius kito asmens neteisėtų veiksmų, jis neturi teisės į

²³ Selelionytė-Drukteinienė S. Deliktinės ir sutartinės atsakomybės konkurencija // Justitia. 2008, Nr. 1 (67). P. 2-3.

²⁴ Tam tikrais atvejais CK numato, kad atsakomybė gali kilti be kaltės, pvz.: LR CK 6.270 str. 1d.; LR CK 6.266 str. 1 d.; LR CK 6.267 str. 1 d. ir kitais LR CK numatytais atvejais.

²⁵ Bonus pater familias – atidaus, rūpestingo, sąžiningo asmens etalonas, su kuriuo lyginant turi būti vertinamas konkretaus asmens elgesys konkrečioje situacijoje.

²⁶ Kada žala padaroma neturtinėms vertybėms, atlyginama neturtinė žala, kuri yra įvertinama pinigais (LR CK 6.250 str. 1 d.).

²⁷ LR CK numatytos sutartinės atsakomybės formos yra nuostoliai ir netesybos (bauda arba delspinigiai).

²⁸ Bitinaitė V. Mokomasis anglų – lietuvių kalbų teisės terminų žodynas. Vilnius: Eugrimas, 2002. P. 61.

negauto pelno atlyginimą, kuris turi būti realus. LAT pažymi, kad asmens pareiga įrodyti žalą (nuostolius) reiškia, jog jis turi pateikti įrodymus, patvirtinančius žalos dydį. Nustatant atlygintinų nuostolių dydį, būtina atsižvelgti į byloje konstatuotas reikšmingas aplinkybes, tarp jų – į tai, kokių išlaidų būtų patyręs nukentėjęs asmuo (pvz.: mokesčiai, kitos išlaidos). Civilinė atsakomybė yra pažeistos teisės gynimo būdas, kurio veiksmingumas užtikrinamas taikant LR CK 6.249 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą normą – teismas privalo nustatyti atlygintinų nuostolių dydį, jeigu šalis negali tiksliai įrodyti nuostolių dydžio.²⁹

Priežastiniam ryšiui būdinga jo faktinis ir teisinis pobūdziai (etapai). Nustatant faktinį ryšį yra tikrinama ar žala būtų atsiradusi, jei nebūtų buvę neteisėtų veiksmų. Teisinis ryšys yra nustatomas sprendžiant ar teisiniai padariniai nėra pernelyg nutolę nuo neteisėto veiksmo.

Taikant civilinę atsakomybę kaltė yra nustatoma remiantis objektyviais kriterijais. Tam yra taikomas protingo asmens elgesio standartas (lot. bonus pater familias), kuris reiškia, kad asmuo bet kokioje situacijoje privalo elgtis taip, kaip galima protingai tikėtis iš bet kurio kito protingo asmens, kitaip tariant, asmuo turi būti objektyviai apdairus ir rūpestingas. Taigi nustatant asmens kaltę yra lyginami du elgesio standartai: 1) faktinis asmens elgesys konkrečioje situacijoje; 2) objektyvus bet kurio asmens elgesys konkrečioje situacijoje. Jei yra šių standartų neatitiktis, turi būti konstatuojama kaltė. LR CK 6.248 straipsnio 3 dalis numato, jog asmuo kaltas, jeigu atsižvelgiant į prievolės esmę ir kitas aplinkybes, jis nebuvo tiek rūpestingas ir apdairus, kiek tokiomis sąlygomis buvo būtina.³⁰ LR Civilinis kodeksas numato ir civilinę atsakomybę be kaltės.

Apibendrinant visa, kas buvo išdėstyta šiame poskyryje, pabrėžtina, kad neteisėtai gautą naudą galima laikyti nuostolių rūšimi, nes ją reglamentuoja LR CK civilinės atsakomybės skyriaus normos. Žala yra viena iš jau minėtų civilinės atsakomybės sąlygų, o nuostoliai yra žala, paskaičiuota pinigine forma. Taigi neteisėtai gauta nauda, išreikšta pinigine forma, gali būti laikoma civilinės atsakomybės sąlyga, kuri yra būtina kilti civilinei atsakomybei. Atlyginant neteisėtai gautą pažeidėjo naudą kaip vieną iš nuostolių rūšių, teoriškai turėtų būti taikomas visiško nuostolių atlyginimo principas, tačiau praktiškai tai neįmanoma. Neteisėtai gauta nauda niekada nėra lygi (pinigine verte) nukentėjusiojo patirtiems nuostoliams, nes vien jos taikymas kaip nuostolių, reiškia, jog nebuvo įmanoma tiksliai apskaičiuoti nukentėjusiojo tiesioginių nuostolių ir jo negautų pajamų, todėl patirtais nuostoliais buvo pripažinta pažeidėjo gauta nauda.

²⁹ Lietuvos aukščiausiojo teismo 2009 m. gruodžio 3d. nutartis civilinė byloje UAB „Ranga IV investicijos“ v. UAB „Medga“, Nr. 3K-3-564/2009, kategorija: 44.2.4.1.

³⁰ Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. Mizaras V. Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos. Vilnius: Justitia, 2007. P. 61.

1.2. Neteisėtai gautos naudos santykis su kitomis nuostolių rūšimis

Europos deliktų teisės principų 10:101 straipsnyje³¹ sąvoka „nuostoliai“ apibrėžiama kaip pinigine kompensacija nukentėjusiajam atstatyti jį į tokią poziciją, kurioje jis būtų buvęs, jei žala jam nebūtų padaryta. Taip pat nuostolius apibrėžia ir Europos sutarčių teisės principų 9:502 straipsnis.³²

Nuostoliai kaip pinigine žalos išraiška gali būti skirstomi pagal vertybių pobūdį (žala turtui, žala asmeniui), pagal žalos prigimtį (turtinė ir neturtinė žala), pagal žalos kompensavimo galimybę (visiškai kompensuojama, iš dalies kompensuojama) bei pagal neteisėto veikimo ir žalos santykį (tiesioginiai ir netiesioginiai nuostoliai).³³ Jau romėnų teisėje buvo žinomi pozityvūs (tiesioginiai) nuostoliai (lot. *damnum emergens*) bei negauta nauda (lot. *lucrum cessans*).³⁴

Pagal Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą nuostoliai yra skirstomi į tiesioginius ir netiesioginius, tai yra, pagal jau minėtą neteisėto veikimo ir žalos santykį. Tiesioginiai yra tie nuostoliai, kurie atsiranda dėl tiesioginio neteisėtų veiksmų poveikio ir pasireiškia turto sugadinimu ar neturtinėms vertybėms padaroma žala. Tiesioginiai nuostoliai yra žalingų pasekmių tiesiogiai nulemtos ir dėl to būtinos išlaidos žalai pašalinti (turtiniai praradimai, gydymo išlaidos, kitos išlaidos reikalingos žalai pašalinti). Tiesioginiais nuostoliais teismų praktikoje pripažįstamos ir išlaidos, skirtos pažeistai teisei grąžinti į padėtį, buvusią iki teisės pažeidimo.³⁵ Kartais tiesioginiais nuostoliais gali būti ir negautos pajamos. Pavyzdžiui, asmuo ne vietoje pastato automobilį ir taip užblokuoja taksi automobilį, dėl ko taksistas, tarkim, praranda visas dienos pajamas. Šiuo atveju negautos pajamos yra tiesioginiai nuostoliai, nes iš neteisėtų veiksmų išplaukia tiesiogiai, tačiau Lietuvoje populiariu teigti, kad negautos pajamos yra netiesioginiai nuostoliai. Netiesioginiai nuostoliai – tai neteisėtų veiksmų nulemtos išlaidos arba sąnaudos, arba turto sumažėjimas, kurie atsiranda kaip žalos padarymo papildomas rezultatas, arba yra būtinos siekiant gauti žalos atlyginimą³⁶. Tai yra jau minėtos negautos pajamos, išlaidos

³¹ Europos deliktų teisės principai // <http://www.egtl.org/principles/pdf/PETL.pdf>, prisijungimo laikas: 2010 05 03.

³² Europos sutarčių teisės principai // http://frontpage.cbs.dk/law/commission_on_european_contract_law/PECL%20engelsk/engelsk_partI_og_II.htm, prisijungimo laikas: 2010 10 05.

³³ Norkūnas A., Selelionytė-Drukteinienė S. Civilinės atsakomybės praktikumas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008. P. 43.

³⁴ Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. Vilnius: Justitia, 1999. P. 231.

³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 spalio 9 d. nutartis civilinėje byloje V.D. v. A. D., Nr. 3K-3-383/2008, kategorija: 44.5.2.1; 76.3;77.4.2.

³⁶ Norkūnas A., Selelionytė-Drukteinienė S. Civilinės atsakomybės praktikumas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008. P. 43.

skirtos žalos prevencijai, žalai sumažinti, išlaidos susijusios su žalos įvertinimu ir kitos, kurias numato LR CK 6.249 straipsnio 4 dalis. LR CK 6.249 straipsnio 2 dalyje minima neteisėtai gauta nauda, kuri gali būti pripažįstama kreditoriaus nuostoliais.

Teisės doktrinoje nuostoliai savo ruožtu dar skirstomi į bendruosius bei specialiuosius. Bendrieji nuostoliai yra priteisiami atlyginti žalai, kai jos dydžio neįmanoma tiksliai apskaičiuoti pinigais. Šių nuostolių dydžio įrodinėti nereikia, teismas pagal požymius ir įstatyme esančius kriterijus pats nustato jų dydį. Specialieji nuostoliai priteisiami, kai žalos dydį galima tiksliai apskaičiuoti. Tokių nuostolių dydį turi įrodyti ieškovas.³⁷

Bendrosios teisės šalyse nuostoliai savo ruožtu skirstomi į faktinius (angl. compensatory damages), nuostolius su padidinta atlyginimo suma (angl. aggravated damages), nuostolius viršijančius padarytą žalą (angl. exemplary damages), minimaliuosius (angl. nominal damages), „nugarbingus“ nuostolius (angl. contemptuous damages).³⁸ Faktinių nuostolių esminis tikslas yra kompensuoti ieškovui jo patirtą faktinę žalą. Nuostoliai su padidinta atlyginimo suma gali būti traktuojami kaip neturtinė žala, kadangi jų tikslas yra kompensuoti nuostolius, patirtus dėl asmens garbės ir orumo pažeidimo, psichologinio streso. Minimalių nuostolių sąvoka atitinka Lietuvos teisėje numatytus minimalius nuostolius, tai yra, šie nuostoliai turi būti įtvirtinti įstatyme ir yra taikomi tada, kada šalys pačios nenumatė konkretaus nuostolių atlyginimo, o žala yra padaryta ir ją reikia kompensuoti. „Nugarbingi nuostoliai“ – tai nuostoliai, kuriuos priteisia teismas, kada ieškovas nepatiria žalos, tačiau laimi bylą. Tokius nuostolius sudaro labai maža, pinigine prasme nereikšminga suma.³⁹

Plačiau aptarti naudinga nuostolius, viršijančius padarytą žalą. Tokie nuostoliai priteisiami deliktų atvejais, kada asmuo siekia gauti naudos iš savo neteisėtų veiksmų. Nuostoliai, viršijantys padarytą žalą, bendrosios teisės šalyse daugiausia priteisiami šmeižto bylose ir savo prigimtimi jie yra panašūs į neteisėtai gautą atsakovo naudą kaip nuostolių rūšį. 1992 metais tokie nuostoliai buvo priteisti garsiam dainininkui Eltonui Džonui iš „The Mirror“ laikraščio už tai, kad jame buvo patalpintas dainininką šmeižiantis straipsnis su jo nuotrauka. Straipsnyje buvo teigiama, kad vieno vakarėlio metu Eltonas Džonas pastebėtas visą maistą sukramtantis ir išspjaunantis į servetėlę. „The Mirror“ teigimu, Eltonas Džonas sirgo tam tikra bulimijos forma, kuri buvo mirtinai pavojinga sveikatai. Už šį šmeižtą muzikantas prašė priteisti iš laikraščio „The Mirror“ nuostolius, viršijančius padarytą žalą, kadangi laikraštis apšmeižė dainininką tikėdamasis, kad, nors ir pralaimės bylą prieš jį, už išplatintą informaciją gaus

³⁷ Norkūnas A., Selelionytė-Drukteinienė S. Civilinės atsakomybės praktikumas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008. P. 43.

³⁸ Bitinaitė V. Mokomasis anglų – lietuvių kalbų teisės terminų žodynas. Vilnius: Eugrimas, 2002. P. 61.

³⁹ Slapper G., Kelly D. The English Legal System. 8th edition, Routledge-Cavendish, 2006. P. 368-369.

daugiau naudos.⁴⁰ Taigi šie nuostoliai buvo priteisti už tai, kad laikraštis „The Mirror“ iš anksto suvokė, kad gaus neteisėtą naudą iš straipsnio apie Eltoną Džoną nepaisant jam gresiančių faktinių nuostolių.

Kasacinio teismo praktikoje laikomasi pozicijos, kad apie tai, ar patirti nuostoliai gali būti vertinami kaip negautos pajamos arba patirtos išlaidos (turto sumažėjimas), sprendžiamas pagal tokius kriterijus: 1) ar pajamos buvo numatytos gauti iš anksto; 2) ar pagrįstai tikėtasi jas gauti esant normaliai veiklai; 3) ar šių pajamų negauta dėl neteisėtų skolininko veiksmų. Nukentėjęs asmuo privalo įrodyti nuostolių, patirtų negautos naudos forma, realumą, dydį ir priežastinį ryšį su neteisėtais kalto asmens veiksmais.⁴¹

Nuostoliai gali būti išmokami vienkartinę išmoka arba periodiniais mokėjimais. Remiantis bendra taisykle prioritetas teikiamas vienkartinę išmoka, o periodiniai mokėjimai daugiau ar mažiau yra išimtis iš bendrosios taisyklės. Tačiau Europos šalių teisinės sistemos skirtingos, todėl nėra vieningos nuomonės šiuo klausimu. Pavyzdžiui, Vokietijos Civilinis kodeksas reglamentuoja atskirus atvejus, kada reikia išmokėti vienkartinę išmoka, o kada periodinius mokėjimus. Kitose šalyse, kaip Prancūzija, Nyderlandai, teismams paliekama diskrecijos teisė nuspręsti, koku būdu nukentėjusiajam asmeniui atlyginti nuostolius.

1.2.1. Neteisėtai gautos naudos ir tiesioginių nuostolių santykis

Tiesioginiai nuostoliai, kaip jau minėta, yra tiesiogiai žalingų pasekmių nulemtos ir dėl to būtinos išlaidos arba sąnaudos (kaštai) materialaus pobūdžio objektų pakenkimui pašalinti. Išlaidos yra jau išleistos lėšos, o sąnaudos yra žalai padengti reikalingos lėšos, kurios dar nėra sumokėtos, bet gali būti teismo priteisiamos. Išlaidoms būdingi trys bruožai: būtinumas, realumas ir protingumas. Taigi išlaidos turi būti tikrai būtinos, iš tikro sumokėtos, ne pernelyg didelės⁴². Šiuos tris požymius išskyrė Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau - EŽTT): pagal teismo suformuotą praktiką, teisinės išlaidos pagal Konvencijos⁴³ 41 straipsnį yra priteisiamos tuo atveju, jeigu yra nustatyta, kad jos buvo būtinos, realiai patirtos ir protingo dydžio⁴⁴.

⁴⁰ Byla: John v. MGN Ltd (1996) // [http://www.ipsufactoj.com/international/2003/Part06/int2003\(6\)-005.htm](http://www.ipsufactoj.com/international/2003/Part06/int2003(6)-005.htm), prisijungimo laikas: 2010 06 09.

⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. vasario 23 d. nutartis civilinėje byloje M. J. v. AB DnB NORD bankas, Nr. 3K-3-74/2009, kategorija: 44.5.2.

⁴² Norkūnas A., Selelionytė-Drukteinienė S. Civilinės atsakomybės praktikumas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008. P. 44.

⁴³ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 40-987.

⁴⁴ EŽTT sprendimas byloje Jasiūnienė v. Lietuva (pareiškimo Nr. 41510/98), 2003 03 06 // http://en.tm.lt/dok/Jasiuniene_pries_Lietuva_spr.pdf, prisijungimo laikas: 2010 03 04.

Sąnaudoms taip pat būdinga būtinumas bei protingumas, tačiau realumo požymio nėra. Tuo jos skiriasi nuo išlaidų.

Tiesioginė (reali) žala yra neteisėtų veiksmų tiesioginis rezultatas, kuris atsiranda iš karto, tiesiogiai veikiant tam tikrą objektą, pavyzdžiui, sunaikinus ar sužalojus įmonės turtą. Tokiais atvejais nukentėjusiųjų būtina grąžinti į tokią padėtį, kokia būtų buvusi nepadarius jam žalos. Siekiant įgyvendinti LR CK 6.251 straipsnyje įtvirtintą visišką nuostolių atlyginimo principą, žala įvertinama pinigais atsižvelgiant į rinkos pokyčius, infliaciją ir kitas reikšmingas aplinkybes.⁴⁵

Profesorius V. Mizaras teigia, jog nėra vieningo atsakymo į klausimą: pažeidėjo gauta nauda – savarankiška nuostolių rūšis šalia tiesioginės ir netiesioginės žalos, ar tai yra kurios nors iš tradicinių žalos rūšių raiškos forma. Analizuojant Lietuvos Respublikos civilinio kodekso normas, galima daryti išvadą, jog kodekso autoriai neteisėtai gautos naudos nepriskiria nei tiesioginių, nei netiesioginių nuostolių grupei. Ji minima atskirai LR CK 6.249 straipsnio antrojoje dalyje, kurios formuluotė skamba taip: „Pažeidėjo gauta nauda kreditoriaus reikalavimu gali būti pripažinta nuostoliais“. Neteisėtai gautą naudą kaip nuostolių rūšį taip pat reglamentuoja LR autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo (toliau - ATGTĮ)⁴⁶ 83 straipsnio 5 dalis, kurioje įtvirtintas reikalavimas išreikalauti pažeidėjo gautą naudą. Pažeidėjo gauta nauda laikoma visa tai, ką pažeidėjas sutaupė ir (ar) gavo pažeisdamas šio įstatymo saugomas teises. Pažeidėjo gauta nauda nustatoma ir išieškoma neatsižvelgiant į tai, ar pats teisių subjektas tokią naudą, kokią gavo pažeidėjas, būtų gavęs, ar ne. Nustatant pažeidėjo gautą naudą, teisių subjektas turi pateikti tik tuos įrodymus, kurie patvirtintų pažeidėjo gautas bendras pajamas; kokia yra pažeidėjo grynoji nauda (nauda, atskaičius išlaidas), turi įrodyti pats pažeidėjas. LR prekių ženklų įstatymo⁴⁷ 51 straipsnio 2, 5 dalyse taip pat įtvirtinta, kad pažeidėjo gauta nauda šio LR CK numatytais pagrindais gali būti pripažinta nuostoliais.

Dėl skolininko gautos neteisėtos naudos kreditorius nepatiria tiesioginių nuostolių, tai yra, jam nereikia sumokėti išlaidų ar padengti sąnaudų. Priešingai, ieškovas gali nepatirti žalos, o atsakovas vis tiek iš to gauna neteisėtos naudos. Pavyzdžiui, asmeniui nežinant kitas asmuo pasinaudojo jo dviračiu, paskui dviratį pastatė į vietą, arba kaimynas turi požeminį urvą, niekada juo nesinaudoja, neturi prie jo priėjimo ir neketina juo naudotis, tuo tarpu kitas kaimynas turi priėjimą prie jam nuosavybės teise nepriklausančio urvo ir juo naudojasi. Tiesioginės žalos ieškovui tiek vienu, tiek kitu atveju nepadaryta, tačiau atsakovas tokiais savo veiksmais gauna

⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Naujapilė“ v. Lietuvos Respublika, Nr. 3K-7-183/2006, kategorija: 116.10.3; 123.10.

⁴⁶ Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas // Valstybės žinios: 2006-10-31, Nr.116-4400.

⁴⁷ Lietuvos Respublikos prekių ženklų įstatymas // Valstybės žinios: 2006 06 08, Nr. 92-2844.

neteisėtą naudą, bet nesant tiesioginės žalos, nėra ir nuostolių, todėl tokiais atvejais civilinės atsakomybės instituto normos yra netaikomos.

Pagal LR CK 6.249 straipsnio 2 dalį pažeidėjo gauta nauda patenka į civilinės atsakomybės formos – žalos – institutą, o tai reiškia, kad civilinės teisės požiūriu turi būti laikomasi civilinei atsakomybei būdingų principų ir tikslų, visų pirma kompensacinio tikslo.⁴⁸ Neteisėtai gautai naudai kaip nuostolių rūšiai ir tiesioginiams nuostoliams būdinga tai, kad ir vienu, ir kitu atveju galioja visiško nuostolių atlyginimo principas, kuriuo remiantis nuostoliai turi būti atlyginti pilnai - nei daugiau, nei mažiau, taip pat tiek esant neteisėtai naudai, tiek esant tiesioginiams nuostoliams turi būti skolininko kaltė (išskyrus civiliniame kodekse numatytus atvejus, kada asmuo atsako be kaltės), neteisėti veiksmai, priešastinis ryšys tarp neteisėtų veiksmų ir sukeltų nuostolių.

Analizuojant užsienio šalių teisės literatūrą susiduriama su dviejų grupių konfrontacija: vieni teisininkai teigia, jog neteisėtai gauta nauda yra atskira nuostolių rūšis, kiti teigia, jog nuostoliai yra tik tai, ką tiesiogiai praranda nukentėjęs asmuo ir netekimas neturi nieko bendro su tuo, ką gauna atsakovas. Neteisėtai gautos naudos kaip nuostolių rūšies šalininkai teigia, jog visų pirma reikalaujant neteisėtai gautos naudos yra įgyvendinamas principas *nullus commodum capere de sua injuria propria*⁴⁹, kuris reiškia, jog niekas neturi teisės iš savo neteisėto elgesio gauti naudos ir ją pasisavinti. Antroji priešastis taikant neteisėtai gautą naudą yra ieškovo apsauga nuo ciniško atsakovo. Cinizmas sutarties pažeidimo atveju pasireiškia kaip atsakovo galimybė nutraukti sutartį dėl geresnio pasiūlymo ir sumokėti iš anksto sutartą kompensaciją nukentėjusiai sutarties šaliai. Kompensacija teisiškai atlygina nukentėjusiojo patirtus nuostolius, bet atsakovas, sumokėjęs kompensaciją, iš to vis tiek gauna neteisėtą naudą, nes su kitu asmeniu sudaro jam palankesnę sutartį. Todėl sudarant sutartį reikia numatyti „ciniško sutarties pažeidėjo“ testą, t. y. sutartyje numatyti galimybę ieškovui pasirinkti, ko reikalauti sutarties pažeidimo atveju: kompensacijos, numatytos vienoje iš sutarties sąlygų, ar atsakovo neteisėtai gautos naudos. Kiti argumentai, palaikantys neteisėtos naudos kaip nuostolių rūšies galimybę yra tai, kad iš sutarties kylančių teisių svarba reikalauja tokios pat apsaugos kaip ir daiktinių teisių. Izraelio Aukščiausiasis teismas pažymėjo, jog teisės kylančios iš sutarties turi tokią pat svarbą kaip ir neatimamos daiktinės teisės, todėl jei ieškovui nėra leidžiama reikalauti neteisėtai gautos atsakovo naudos, teismas turi teisę savo nuožiūra konfiskuoti atsakovo neteisėtai gautą naudą. Neteisėtai gauta nauda kaip nuostolių rūšis yra svarbi užtikrinant institucijų ir įmonių apsaugą. Tai yra tokios situacijos, kada asmuo, gavęs informacijos savo darbo metu, paskui ją panaudoja

⁴⁸ Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. Mizaras V. Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos. Vilnius: Justitia, 2007. P. 71-72.

⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje Valstybės turto fondas v. UAB „Čiaupas“, Nr.3K-3-301/2009, kategorija: 35.3.6;44.2.4.1; 126.5; 126.8.

asmeniniais tikslais ir iš to gauna naudos. Kompensacija šiuo atveju būtų neadekvati priemonė atlyginti įmonės ar institucijos patirtiems nuostoliams.⁵⁰

Tiesioginių nuostolių šalininkai teigia, jog nuostoliai yra tik tai, ką praranda ieškovas, todėl nuostolių institute negali būti jokių fikcijų ir praradimo negalima tapatinti su atsakovo gauta nauda. Nėra pakankamo ryšio tarp to, ką gavo atsakovas ir to, ką prarado ieškovas. Nuostolių funkcija yra praradimų kompensavimas, atstatymas tų teisių, kurios teisėtai priklauso ieškovui. Čia paneigiamas ir ciniškas sutarties pažeidimas, kadangi šalys suvokia riziką pasirašydamos sutartį, jos turi teisę numatyti kompensaciją savo nuožiūra ir jei numato kompensaciją, tai ji yra adekvati ieškovo patirtiems nuostoliams, todėl neteisėtai gautos naudos pripažinimas atskira nuostolių rūšimi yra visiškai nereikalingas.⁵¹

Remiantis tuo, kas išdėstyta aukščiau, daroma išvada, jog neteisėtai gautą naudą ir tiesioginius nuostolius vienija jų kompensacinis pobūdis, civilinės atsakomybės sąlygos bei civilinės atsakomybės principai. Tačiau neteisėtai gauta skolininko nauda negali būti tapatinama su kreditoriaus patirtomis išlaidomis bei sąnaudomis, nes neteisėtą naudą galima įgyti tiesiogiai nepadarus jokios žalos kreditoriui, bet pažeidus jo teises.

1.2.2 Neteisėtai gautos naudos ir netiesioginių nuostolių santykis

Netiesioginiai nuostoliai, kaip minėta anksčiau, atsiranda kaip žalos padarymo papildomas rezultatas, tuo tarpu tiesioginiai nuostoliai yra tiesioginis padarytos žalos rezultatas. Netiesioginių nuostolių grupei priskiriamos negautos pajamos (LR CK 6.249 str. 1 d.), išlaidos skirtos žalos prevencijai, žalai sumažinti (LR CK 6.249 str. 4 d. 1 p.), išlaidos susijusios su žalos įvertinimu (LR CK 6.249 str. 4 d. 2 p.), išlaidos susijusios su nuostolių išieškojimu ne teismo tvarka (LR CK 6.249 str. 4 d. 3 p.), prarastos galimybės pinigine vertė, kuri atsiranda dėl nesažiningų derybų. Pastarosios nuostolių rūšies Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas neįtvirtina, tačiau šiuo klausimu yra gausi Lietuvos ir užsienio teismų praktika, prarasta galimybė (angl. lost opportunity) yra įtvirtinta UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų 2.1.15 straipsnyje.⁵²

Analizuojant neteisėtai gautos naudos ir netiesioginių nuostolių santykį sunkiausia yra atsakyti į klausimą, ar neteisėtai gauta nauda yra netiesioginių nuostolių (tiksliau negautų

⁵⁰ Temple A. Disgorgement Damages for Breach of Contract. The Denning Law Journal: 2008. P. 88-91 // <http://heinonline.org/HOL/LandingPage?collection=journals&handle=hein.journals/denlj20&div=6&id=&page=>, prisijungimo laikas: 2010 05 19.

⁵¹ Ten pat, P. 92-93.

⁵² UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principai // <http://www.unilex.info/dynasite.cfm?dssid=2377&dsmid=13637>, prisijungimo laikas: 2010 06 09.

pajamų) išraiškos forma, jų apskaičiavimo metodas ar atskira nuostolių rūšis. Teisės doktrinoje šiuo klausimu atsakymo nėra, be to, nei teisės doktrina, nei teismų praktika iki šiol neatsako į klausimą, ar taikant LR CK 6.249 str. 2 dalį turi būti vertinamas priežastinis nukentėjusiojo negauto pelno ir pažeidėjo iš jo neteisėtų veiksmų gautos naudos ryšys.⁵³ Šiame poskyryje ši problema bus analizuojama.

Negautos pajamos – tai asmens iš anksto numatytas gauti pelnas, kurio jis negavo dėl pajamų gavimo šaltinio neteisėto pakenkimo, sunaikinimo ar neteisėtų veiksmų. Negautos pajamos atlyginamos civilinės atsakomybės tvarka, jeigu yra iš anksto numatytos gauti, susijusios su neteisėtais veiksmais, pakenktas ar sunaikintas gavimo šaltinis. Negautos pajamos kaip nuostoliai gali atsirasti įvairiais būdais, pavyzdžiui, kaip asmens mirties pasekmė, turtiniai praradimai dėl krovinio atgabenimo⁵⁴ ir kitais.

Dėl negautų pajamų LAT yra pasisakęs, kad nustatant negautą pajamų dalį paprastai reikia laikytis tokių taisyklių: 1) vertinti, kiek pajamų būtų gauta normaliomis sąlygomis, pvz., sklandžiai vykdant gamybą, realizavimą ar kitą ūkinę veiklą, iš kurios gaunamas pelnas; 2) vertinti, ar dėl pažeidimo buvo padaryta žala ar atimta galimybė gauti naudą naudojant pagrindinį objektą, kuris duotų tą naudą (jeigu negauta pajamų dėl gamybos sutrikdymo, tai turi būti įrodytas gamybos sutrikdymo faktas, jo trukmė ir pajamų negavimas dėl žaliavų, detalių, komplektavimo medžiagų ar kitokių gamyboje naudojamų komponentų nepateikimo laiku); 3) turi būti nustatytas priežastinis ryšys tarp pažeidimo ir pajamų negavimo. Tai reiškia, kad pajamų negavimas turi būti nustatytas kaip pagrindinė ar viena iš svarbių ir pakankamų priežasčių nuostoliams atsirasti. Pavyzdžiui, jeigu jie atsiranda dėl krovinio, skirto gamybai, pavėluoto pristatymo, tai reikia įsitikinti, kad pavėluotai pristatytas krovinyms lėmė ar kaip viena iš priežasčių sąlygojo visišką ar dalinį gamybos nutraukimą. Gali turėti reikšmės, ar tokiu atveju gamintojas iš tikro neturėjo tokių pat atsargų, ar krovinio vėlavimo pasekmės nebuvo pašalintos kitais tiekimais. Turi būti patikimai nustatyta ir įvertinta, ar gamintojo gamybinė ar ūkinė veikla buvo organizuota apdairiai, ar buvo dirbama be atsargų, alternatyvių tiekimų ir kt.; 4) negautos pajamos gali būti tik tos, kurios gaunamos iš teisėtos veiklos.⁵⁵

Lietuvos teisės doktrinoje bei teismų praktikoje pažeidėjo neteisėtai gauta nauda yra naujas dalykas. Neteisėtai gauta nauda kaip nuostolių rūšis taikoma, kai yra sudėtinga įrodyti tikslų nuostolių dydį, pavyzdžiui, padarius žalos neteisėtai panaudojus ar atskleidus komercinę paslaptį, neteisėtai naudojant kūrinį, asmens atvaizdą ir panašiai. Tokiais atvejais

⁵³ Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. Mizaras V. Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos. Vilnius: Justitia, 2007. P. 72.

⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Amber cargo“ v. R. J., Nr. 3K-3-439/2009, kategorija: 114.4; 114.11; 44.5.1.

⁵⁵ Teismų praktikos 2009 m. spalio mėn. aktualijos, P. 16 // <http://www.lat.lt/?item=civpr&lang=1>, prisijungimo laikas: 2010 04 17.

nukentėjusiajam leidžiama reikalauti, kad atsakovo gauta nauda būtų pripažinta nuostoliais. Atsakovo gauta nauda iš esmės yra nukentėjusiojo negautos pajamos. Tada ieškovas privalo įrodyti, kokio dydžio naudą atsakovas gavo dėl savo neteisėtų veiksmų.⁵⁶

Lietuvos teismų praktikoje yra labai mažai bylų, kuriose būtų reikalaujama pažeidėjo neteisėtos naudos. Taip yra todėl, kad nepaisant to, jog LR CK 6.249 straipsnio 2 dalis išskiria neteisėtai gautą naudą kaip nuostolių rūšį, civilinio kodekso šeštos knygos komentare atsakovo gauta nauda sutapatinama su nukentėjusio negautomis pajamomis ir nuostoliai apskaičiuojami kaip negautas pelnas.

Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad pažeidėjo gauta nauda naudojama tik skaičiuojant nukentėjusiojo negautą pelną. Tačiau profesorius Vytautas Mizaras teigia, jog negalima pažeidėjo gautos naudos kaip nuostolių rūšies tapatinti su nukentėjusiojo negautomis pajamomis, nes šiuo atveju reikia įrodinėti ne nukentėjusiojo prarastą pelną (pajamas), bet pažeidėjo faktiškai gautą naudą.⁵⁷ Europos deliktų principų komentaro 10:102 str. 6 dalyje teigiama, kad minimalūs nuostoliai turėtų būti atlyginami net ir tuo atveju, kai asmens teisė buvo pažeista, bet tai nesukėlė žalos. Tokia nuostata egzistuoja Anglijos, Prancūzijos teisinėse sistemose. Ji leidžia daryti išvadą, kad nors nukentėjęs asmuo tiesiogiai žalos nepatyrė, bet kažkas kitas iš to gavo naudos ir tai reikia laikyti minimaliais kreditoriaus nuostoliais.⁵⁸

Prarastos galimybės pinigine vertė – tai ikisutartinių santykių nuostolių forma civilinėje teisėje. Lietuvos teisės doktrinoje bei praktikoje tai yra naujovė. Prarastos galimybės piniginės vertės esmė yra tai, kad šalis turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius, patirtus dėl nesąžiningo derėjimosi ikisutartinių santykių etape. Prarastos galimybės pinigine vertė turi būti pagrįsta realiomis, įrodytomis, neišvengiamomis, o ne tikėtinomis (hipotetinėmis) pajamomis ar išlaidomis. Kai nesąžininga ikisutartinių santykių šalis iš savo neteisėto elgesio gauna naudos, sąžininga šių santykių šalis gali reikalauti šią naudą pripažinti jos nuostoliais, nes faktiškai nesąžiningos šalies gauta nauda ir yra sąžiningos šalies patirti nuostoliai.⁵⁹ Taigi galima daryti išvadą, jog prarastos galimybės vertė ikisutartiniuose santykiuose yra pažeidėjo neteisėtai gauta nauda, kuri tuo pačiu metu yra nukentėjusiojo asmens prarastos galimybės išraiškos forma, jos apskaičiavimo būdas.

LAT savo praktikoje yra pažymėjęs, jog tuo atveju, kai ikisutartiniuose santykiuose šalys, pradėjusios derybas nepasiekia susitarimo, galioja bendras principas, jog už tai jos

⁵⁶ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T. 1. P. 342.

⁵⁷ Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. Mizaras V. Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos. Vilnius: Justitia, 2007. P. 73.

⁵⁸ Europos deliktų teisės principai // <http://civil.udg.edu/tort/Principles/>, prisijungimo laikas: 2010 05 03.

⁵⁹ Teisės naujienų biuletenis, P. 4 // <http://www.lawin.lt/lt/docs/download/3121.php>, prisijungimo laikas: 2010 06 07.

neatsako. Tačiau derybas dėl sutarties sudarymo vedančios šalys turi abipusę pareigą elgtis sąžiningai. Jeigu derybose viena iš šalių elgėsi nesąžiningai ir pagrindinė sutartis nebuvo sudaryta dėl nesąžiningos šalies veiksmų, tai šiai šaliai gali būti taikoma civilinė atsakomybė todėl, kad kyla pareiga atlyginti sąžiningai šaliai padarytus nuostolius. Teismų praktika pripažįsta nukentėjusios sąžiningos šalies teisę tiek į tiesioginių, tiek į netiesioginių nuostolių atlyginimą. Taigi, nukentėjusiai sąžiningai šaliai gali būti atlyginamos ne tik derybų išlaidos (tiesioginiai nuostoliai), bet ir negautos pajamos, kurias šalis būtų gavusi, jei nebūtų kitos šalies neteisėtų veiksmų ir iš jų gautos neteisėtos naudos.⁶⁰

LAT dėl nesąžiningos preliminariosios sutarties šalies gautos naudos pripažinimo kitos šalies nuostoliais konstatavo, kad teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principai gali reikalauti, kad pažeidėjo gautos naudos išieškojimas būtų taikomas ir preliminariosios sutarties pažeidimo atveju. Tai galėtų būti, pavyzdžiui, tais atvejais, kai sąžininga preliminariosios sutarties šalis pagerina turtą, kurį tikisi ateityje valdyti ar įgyti nuosavybėn pagrindinės sutarties pagrindu, o nesąžininga šalis, nepagrįstai atsisakiusi sudaryti sutartį, naudoja ar disponuoja pagerintu turtu ir gauna (didesnę) naudą. Bet kuriuo atveju pripažinti nesąžiningos preliminariosios sutarties šalies gautą naudą kitos šalies nuostoliais teismas gali tik nustatęs ryšį tarp preliminariosios sutarties bei jos pagrindu egzistavusių abiejų šalių santykių ir nesąžiningos preliminariosios sutarties šalies gautos naudos.⁶¹ Pažeidėjo negautos naudos santykis su kreditoriaus negautu pelnu ir prarastos galimybės pinigine verte plačiau bus analizuojamas trečiojoje šio mokslinio darbo dalyje.

Neteisėtai gautos naudos santykis su LR CK 6.249 str. 4 dalyje numatytais išlaidomis nėra glaudus. Tokios išlaidos yra papildomos išlaidos, kurias dėl padarytų nuostolių patiria ieškovas. Pavyzdžiui, sveikatos sužalojimo atveju papildomos išlaidos yra gydymo, vaistų įsigijimo, sužaloto asmens priežiūros, specialiųjų transporto priemonių įsigijimo, asmens integravimosi į visuomenę, perkvalifikavimo, gyvenamosios vietos pertvarkymo ir kitos panašaus pobūdžio išlaidos.

Apibendrinant šį poskyrį, pažymėtinas neteisėtai gautos naudos ir negautų pajamų bei prarastos galimybės piniginės vertės ryšys. Lietuvos teismų praktikoje yra įprasta negautas ieškovo pajamas skaičiuoti remiantis neteisėtai gauta atsakovo nauda, tada, kada sunku tiksliai apskaičiuoti negautas pajamas, todėl linkstama prie to, kad neteisėtai gauta nauda yra žalos apskaičiavimo metodas, o ne pati žala. Tačiau neteisėtai gautos naudos negalima visiškai

⁶⁰ Sutkienė, Pilkauskas & partners teisės aktų apžvalga // http://www.spp.lt/aktai/Teises_aktu_apzvalga_73.pdf, prisijungimo laikas: 2010 06 07.

⁶¹ Lietuvos aukščiausiojo Teismo 2009 balandžio 3 d. nutartis civilinėje byloje A.S. v. UAB „Pajūrio viešbučiai“, Nr. 3K-3-126/2009, kategorija: 42.4; 44.2.4.1.

tapatinti su negautomis pajamomis ir tarp jų dėti lygybės ženklą. Ši problema bus analizuojama tolesniuose skyriuose.

2. NETEISĖTAI GAUTOS NAUDOS IŠIEŠKOJIMO PAGRINDAI

Neteisėtai gauta skolininko nauda gali būti išieškoma trimis pagrindais: 1) neteisėtai gauta nauda gali būti suprantama kaip vienas iš žalos išieškojimo būdų; 2) kaip reikalavimas, kylantis iš nepagrįsto praturtėjimo teisinių santykių; 3) kaip reikalavimas, kylantis iš kito asmens reikalų tvarkymo be pavedimo teisinių santykių. Šiame skyriuje bus nagrinėjami ir apžvelgiami visi trys negautos naudos išieškojimo pagrindai.

2.1. Neteisėtai gauta nauda – vienas iš žalos apskaičiavimo metodų.

Lietuvos teisėje yra numatyta galimybė reikalauti neteisėtai gautos naudos taikant nuostolių institutą. LR CK 6.249 str. 2 dalyje numatyta, kad pažeidėjo gauta nauda ieškovo reikalavimu gali būti pripažinta nuostoliais. Toks naudos reikalavimas galimas remiantis bendrosiomis žalos atlyginimo taisyklėmis. Be to, reikalavimas atlyginti nuostolius remiantis LR CK 6.249 str. 2 dalimi gali būti laikomas pagrįstu tik pripažinus, jog tokią naudą atsakovas yra gavęs ir ji gauta iš neteisėtų atsakovo veiksmų. Pažeidus asmens tam tikrą teisę ar sutarties sąlygą žala gali būti apskaičiuojama pagal pažeidėjo gautą naudą, kai teisės pažeidėjas yra kaltas dėl padaryto teisių pažeidimo ir yra visos civilinės atsakomybės sąlygos. Jeigu nėra teisės pažeidėjo kaltės, tai neteisėtai gautos naudos gali būti reikalaujama reiškiant reikalavimą pagal nepagrįsto praturtėjimo normas (LR CK 6.242 str.).

Lietuvos teismų praktikoje dažniausi atvejai yra, kada neteisėtai gauta pažeidėjo nauda naudojama apskaičiuoti negautai nukentėjusio asmens naudai, jo negautoms pajamoms. Pasitaiko situacijų, kada neįmanoma tiksliai apskaičiuoti nukentėjusio asmens negautų pajamų, tada yra skaičiuojama pažeidėjo neteisėtai gauta nauda, kuri pripažįstama kreditoriaus nuostoliais. Pavyzdžiui, ieškovas kreipėsi į teismą, prašydamas įpareigoti atsakovą grąžinti jam garažą ir automobilį, visus jų raktus bei turimus dokumentus, priteisti iš atsakovo ieškovo patirtus nuostolius. Ieškovas nurodė, kad atsakovas dirbo ieškovui, todėl jam darbo funkcijoms atlikti buvo perduoti naudotis ieškovui priklausantys automobilis ir garažas. Atsakovą atleidus iš darbo, jis automobilį ir garažą grąžino tik po bylos iškėlimo teisme. Ieškovas teigia, kad jis, negalėjęs

naudotis bei disponuoti ginčo automobiliu ir garažu, patyrė nuostolių, kuriuos sudarė per visą neteisėto valdymo ir naudojimosi laikotarpį automobilio vertės praradimas ir atsakovo gauta nepagrįsta ekonominė nauda naudojantis garažu. Apeliacinis teismas konstatavo, kad kai atsakovas buvo atleistas iš darbo pas ieškovą, sutartinių santykių nebuvo, todėl, nesant sutartinio turto naudojimo pagrindo, atsakovo veiksmai, negražinant automobilio ir garažo, atsisakant juos grąžinti ir tolimesnis turto valdymas po jo atleidimo iš darbo buvo akivaizdžiai neteisėti. Teismas, atsižvelgdamas į garažų nuomos rinkos kainas, laikė, kad iki ginčo garažo grąžinimo ieškovui jis patyrė nuostolius, nes negavo pajamų, kurias būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų atsakovo, negražinant garažo, veiksmų. LAT šiuo klausimu pasisakė, jog daiktų savininkas nuostolių atsiradimo pagrindu laikė turto vertės sumažėjimą, nurodydamas, kad per tą laiką, kai daiktas (automobilis) buvo neteisėtai sulaikytas, automobilio rinkos vertė sumažėjo dėl natūralaus automobilio senėjimo; daikto savininkas patyrė turto vertės sumažėjimą (LR CK 6.249 straipsnio 1 dalis); neteisėtai naudodamasis garažu, atsakovas nepagrįstai gavo ekonominės naudos, išvengdamas nuomos kaštų, kurie pripažintini ieškovo patirtais nuostoliais (LR CK 6.249 straipsnio 2 dalis).⁶² Šis pavyzdys įrodo, jog atsakovo neteisėtai gauta nauda yra pripažįstama ieškovo patirtais nuostoliais.

Lietuvos teismų praktikoje pasitaiko tokių teisinių situacijų, kai teismai nesugeba atriboti neteisėtai gautos naudos kaip žalos apskaičiavimo metodo ir neteisėtai gautos naudos kaip reikalavimo, kylančio iš nepagrįsto praturtėjimo teisinių santykių. LAT teisėjų kolegija sprendė ginčą dėl nuostolių atlyginimo. Ieškovas prašė teismo priteisti iš atsakovo nuostolių atlyginimą. Ieškovas nurodė, kad Vilniaus apygardos teismo nutartimi BAB „Matas“ iškelta bankroto byla, įmonė pripažinta likviduojama dėl bankroto. Perdavimo-priėmimo aktu valstybei priklausančios BAB „Matas“ akcijos (100 proc.) buvo perduotos valdyti ieškovui. BAB „Matas“ kreditorių komitetas buvo nutaręs BAB „Matas“ nekilnojamąjį turtą pardavinėti varžytynėse, tačiau turtas perdavimo-priėmimo aktu buvo perduotas atsakovui. Užbaigus BAB „Matas“ bankroto procedūrą ir vieninteliam kreditoriui (atsakovui) už kreditorinį reikalavimą perėmus visą likusį bendrovės nekilnojamąjį turtą, valstybė, kaip bendrovės savininkė, dėl atsakovo neteisėtų veiksmų patyrė žalą, t. y. nuostolius, skaičiuotinus kaip skirtumą tarp mažiausios turto priverstinio pardavimo vertės ir kreditoriaus turėto reikalavimo kartu su BAB „Matas“ administravimo išlaidomis. Apygardos teismas konstatavo, kad atsakovas perėmė turto daugiau nei turėto reikalavimo suma, taip pažeisdamas BAB „Matas“ akcijų savininko-valstybės interesus. Atsakovo gauta nauda dėl neteisėtų veiksmų pripažintina ieškovo nuostoliais. Teismo teigimu, atsakovas nebuvo tiek sąžiningas, kiek atitinkamomis sąlygomis buvo būtina, nes

⁶² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 gegužės 28 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Ad locum“ v. V.A., Nr. 3K-3-257/2008, kategorija: 32.7; 44.2.4.1.

visiškai patenkinęs savo reikalavimus ir apmokėjęs administravimo išlaidas, perėmė BAB „Matas“ akcininkui priklausantį didesnės vertės turtą. Lietuvos apeliacinis teismas neteisėtai gautą atsakovo naudą taip pat pripažino ieškovo nuostoliais. LAT šioje byloje pasisakė, kad nepagrįstu praturtėjimu be teisinio pagrindo laikoma ne tik atvejis, kai absoliučiai nėra teisinio pagrindo ir, nepaisant to, asmuo nepagrįstai, nesąžiningai gauna tiesioginės turtinės naudos, bet ir toks atvejis, kai asmuo turi teisinį pagrindą reikalauti ir gauti atitinkamą materialųjį turtą ar lėšas, tačiau jų gauna daugiau nei turėtų pagal teisinį pagrindą, t. y. teismo patvirtintą kreditoriaus reikalavimą. Tokiu atveju suma, gauta didesnė, negu ta, kuri priklauso pagal teisinį pagrindą, laikoma gauta be teisinio pagrindo, t. y. nepagrįstu, nesąžiningu praturtėjimu, o ne ieškovo patirtais nuostoliais.⁶³

Vokietijos ATGTĮ 97 straipsnio pirmojoje dalyje specialiai numatyta, kad vietoj žalos atlyginimo nukentėjusysis gali reikalauti iš pažeidėjo gautos naudos, kurią pastarasis gavo padaręs teisės pažeidimą. Vienas iš pagrindų, kuriuo grindžiamas šis reikalavimas, yra neteisėtos naudos traktavimas kaip vieno iš žalos apskaičiavimo metodų. Vokietijos teismų praktikoje pažeidėjo gauta nauda prilyginama nukentėjusiojo negautoms pajamoms, todėl taikomos bendros žalos atlyginimo taisyklės, arba šis reikalavimas pripažįstamas kaip teismų suformuluota paprotinė norma, kuria išplečiama žalos samprata, gautą naudą laikant objektyviu žalos apskaičiavimo metodu.⁶⁴

Objektyviu žalos apskaičiavimo metodu žala apskaičiuojama abstrakčiai, kadangi nuostoliai nustatomi kitaip nei skaičiuojant konkrečią žalą, nesiremiant konkrečia faktiškai nukentėjusiam padaryta žala. Naudojant gautos naudos metodą yra tik manoma, kad nukentėjusysis, jeigu nebūtų pažeistos jo teisės, būtų gavęs tokią pačią naudą, tačiau nebūtina vertinti, nukentėjusysis pats tokias pajamas, kokias gavo pažeidėjas, būtų gavęs ar ne. Vokietijos Federalinis Aukščiausiasis Teismas vienoje byloje pažymėjo, kad teismų praktika, naudojant neteisėtai gautos naudos apskaičiavimo metodą, remiasi tam tikra fikcija – ieškovas, jeigu atsakovas nebūtų pažeidęs jo teisių, būtų gavęs tokią naudą, kokią gavo pažeidėjas. Todėl Vokietijoje galimybė reikalauti gautos naudos nepriklauso nuo to, ar nukentėjusysis būtų galėjęs gauti naudos.⁶⁵

Vokietijos ATGTĮ 97 straipsnio pirmojoje dalyje reglamentuojama, kad vietoj žalos atlyginimo nukentėjusysis gali reikalauti pelno, kurį pažeidėjas gavo pažeidęs tam tikrą teisę. Nukentėjusysis gali pasirinkti: reikalauti žalos atlyginimo ar pažeidėjo gauto pelno. Tačiau doktrinoje vyrauja dvejopos nuomonės. Vieni mokslininkai pritaria, kad neteisėtai gauta nauda

⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 kovo 26 d. nutartis civilinėje byloje VĮ Valstybės turto fondas v. UAB „Okseta“, Nr. 3K-3-166/2008, kategorija: 44.5.2.17; 126.5.

⁶⁴ Mizaras V. Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai. Vilnius: Justitia, 2003. P. 159.

⁶⁵ Ten pat, P. 160.

gali būti reikalaujama pagal žalos atlyginimo taisykles, kiti mano, kad pažeidėjo gautas pelnas negali būti traktuojamas kaip nukentėjusiajam padaryta žala. Pastarųjų nuomone, neteisėtai gautos naudos prilyginimas nukentėjusiojo nuostoliams prieštarauja civilinės atsakomybės esmei ir neatitinka įstatymų leidėjo valios. Jų teigimu, gautos naudos atlyginimas prieštarauja žalos atlyginimo tikslui – atlyginti nukentėjusiam teisės pažeidimu padarytus nuostolius, nes jeigu nukentėjusysis nepatyrė nuostolių dėl teisės pažeidimo, tai gautos naudos gavimas pagerintų jo turtinę padėtį, o tai neatitiktų civilinės atsakomybės esmės. Šveicarijos teismų praktika šiuo klausimu yra paprastesnė, nes gautos naudos ir žalos atlyginimo reikalavimai traktuojami kaip du savarankiški ir vienas nuo kito nepriklausantys.⁶⁶

Bendrosios teisės šalių doktrinoje ir teismų praktikoje neteisėtai gautos naudos išieškojimas yra dažnai pasitaikantis reikalavimas. Svarbią reikšmę neteisėtai gautos naudos apibrėžimui turi precedentinė Bleiko byla Anglijoje (angl. *Attorney General v. Blake*⁶⁷), kurios esmė yra, jog nuostoliai čia nepaneigiamai paremti neteisėtai gauta atsakovo nauda. Džordžas Bleikas buvo Sovietų šnipas, kuris dirbo Didžiosios Britanijos slaptojoje tarnyboje. Išaiškėjus jo šnipinėjimui, Bleikas buvo įkalintas 42 metams nelaisvės, tačiau jam pavyko pasprukti iš Anglijos kalėjimo į Maskvą. 1989 metais jis pasirašė sutartį su Dž. Keipu dėl Bleiko biografinės knygos išleidimo, kuri vadinosi „Nėra kito pasirinkimo“ (angl. „No Other Choice“). Dž. Keipas sutiko sumokėti Bleikui į priekį už kiekvieną knygos egzempliorių, iš viso 150000 svarų sterlingų, iš kurių 60000 svarų sterlingų Bleikas turėjo sumokėti prieš knygos išleidimą. Valstybė pareiškė ieškinį prieš Bleiką siekdama, kad jis negautų tų likusių 90000 svarų už kiekvieną egzempliorių. Pirmiausia Karūna motyvavo, kad Bleikas buvo valstybės patikėtinis, tarnautojas ir neturėjo teisės pelnytis iš biografinės knygos. Teismas šį prašymą atmetė, teigdamas, jog darbas valstybės tarnyboje nepašalina galimybės skleisti informaciją, kuri nebelaikoma konfidencialia. Apeliacinis teismas parėmė pirmosios instancijos teismo sprendimą, bet pasiūlė Karūnai (valstybei) pareikšti ieškinį Bleikui dėl sutarties pažeidimo, kadangi Bleikas 1944 metais buvo pasirašęs oficialią paslapčių saugojimo deklaraciją. Taigi teismas konstatavo, jog Karūna turi teisę siekti naudos (sumos), kurią Bleikas gaus už knygų pardavimą. Teismas taip pat šioje byloje išskyrė atvejus, kada galima reikalauti neteisėtos naudos kaip nuostolių atlyginimo: 1) pareiškėjas turi įrodyti, kad kitos priemonės yra netinkamos; 2) ieškovas turi turėti teisėtą interesą apsisaugoti, užkirsti kelią atsakovo neteisėtos naudos gavimui. Remiantis šiais dviem požymiais teismas padarė išvadą, jog neteisėtai gauta nauda kaip nuostolių rūšis gali būti taikoma: 1) bylose, susijusiose su nuosavybės pažeidimais (neteisėtas nuosavybės naudojimas,

⁶⁶ Mizaras V. Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai. Vilnius: Justitia, 2003. P. 160 -162.

⁶⁷ Byla: *Attorney General v. Blake* (2000) //

<http://www.publications.parliament.uk/pa/ld199900/ldjudgmt/jd000727/blake-1.htm>, prisijungimo laikas: 2010 01 19.

piktnaudžiavimas teisėmis naudojant svetimą turtą, neteisėtas daiktų sulaikymas). Tokio pobūdžio bylose teismas skiria sumokėti “protingą, tinkamą baudą” kaip kompensaciją, nes tikslūs nuostolius šiose situacijose sunku apskaičiuoti; 2) bylose, kuriose ieškovo ir atsakovo santykiai pagrįsti pareiga vienas kitam. Tai tokios situacijos, kai teisingumas reikalauja atsakovo atsisakyti naudos, kurią jis gavo pažeisdamas savo įsipareigojimą (angl. disgorgement).⁶⁸

Taigi neteisėtai gauta pažeidėjo nauda gali būti laikoma vienu iš žalos apskaičiavimo metodų, tačiau ieškovas turi turėti teisėtą interesą užkirsti kelią atsakovo neteisėtai naudos gavimui bei įrodyti, kad kitos priemonės netinkamos. Apibendrinant visa tai, neteisėtai gauta nauda kaip žalos apskaičiavimo metodas yra *ultima ratio* (paskutinė) priemonė. Kada nėra galimybės apskaičiuoti ieškovo negautas pajamas objektyviai, kada yra pažeistos ieškovo teisės, tada ieškovo patirtą žalą galima apskaičiuoti remiantis atsakovo neteisėtai gauta nauda. Tai suponuoja, jog neteisėtai gauta nauda labiau žalos apskaičiavimo būdas nei nuostolių rūšis, kadangi nuostoliai yra tai, ko neteko ieškovas.

2.2. Neteisėtai gauta nauda – reikalavimas, kylantis iš nepagrįsto praturtėjimo teisinių santykių.

Romėnų teisėje egzistavo principas, kad asmeniui be pakankamo teisinio pagrindo praturtėjus kito asmens sąskaita įgytą turtą privalu grąžinti tam, kurio sąskaita praturtėta. Kito asmens sąskaita įgytas turtas galėtų būti suprantamas kaip neteisėtai gauta vieno asmens nauda iš kito asmens. Taigi galima daryti išvadą, kad neteisėtai gauta nauda kaip reikalavimas egzistavo jau Senovės Romoje.

Ieškinį, kuriuo buvo reikalaujama be pagrindo įgyto turto, romėnai vadino *condictio*. Jie išskyrė tris tokių ieškinių pogrupius: 1) *Condictio indebiti* – ieškinys, kurį asmuo pateikia sumokėjęs nesamą skolą, tai yra, ne jam privalomą sumokėti arba ne tam asmeniui reikalingą mokėti skolą. Tokiam ieškiniui patenkinti reikalingos trys sąlygos: veiksmų atlikimas tikint, kad prievolė egzistuoja; priimančio prievolę asmens tikėjimas ir manymas, kad jis turi teisę reikalauti atlikti veiksmus; nepagrįstai praturtėjusio asmens žalos atlyginimas. 2) *Condictio causa data non secuta* – ieškinys, kuriuo siekiama susigrąžinti turtą, perduotą trečiajam asmeniui, tikintis, bet nesulaukus priešpriešinio veiksmo. 3) *Condictio ob iniustam causam* – ieškinys dėl sugrąžinto

⁶⁸ Sonidov D., Connington R. Contract Damages: Domestic and International Perspectives. Oxford and Portland, Oregon, 2008. P. 227-231.

turto, perduoto įstatymui ar moralei priešingu tikslu. Šio ieškinio teisė suteikiama, tik kai priešingai teisei ir moralei elgėsi ne davėjas.⁶⁹

Nepagrįstas praturtėjimas kyla ne iš sutarties ir ne iš teisės pažeidimo. Teisės doktrinoje toks prievolės atsiradimas vadinamas prievolės atsiradimu iš kvazisutarties. Kvazisutartims būdingi šie bruožai: 1) tai yra tik teisėtas veiksmas, neteisėtas veiksmas laikytinas deliktu ir jo pagrindu atsirandanti prievolė bus laikoma deliktine, o ne kvazisutartine; 2) kvazisutartims netaikomi sandorio formos reikalavimai, todėl kvazisutartinės prievolės atsiranda, nesvarbu, kokia forma įforminti ar visai neįforminti veiksmai; 3) kvazisutartinės prievolės neretai atsiranda kaip sutartinių ar deliktinių prievolių padarinys. Todėl dažniausiai Lietuvos Respublikos civilinio kodekso normos, reglamentuojančios kvazisutartines prievoles, taikomos subsidiariai, t. y. tik tada, kai ginčo negalima išspręsti taikant sutartines ar deliktines prievoles reglamentuojančias normas. Tas, kam per klaidą sumokėta arba kuris per apsirikimą panaudojo autorines teises, gautus pinigus arba naudos vertę, privalo visa tai grąžinti, nors šalys nebuvo sudariusios sutarties ir nė viena šalis teisės pažeidimu nepakenkė kitai šaliai. Taigi neteisėtai gauta nauda yra tai, kas per apsirikimą pasisavinta ir (ar) panaudota.

Nepagrįsto praturtėjimo ir turto gavimo be pagrindo institutą reglamentuoja LR CK šeštosios knygos XX skyrius. LR CK 6.237 str. nustatyta, kad asmuo, kuris be teisinio pagrindo savo veiksmais ar kitokiu būdu tyčia ar dėl neatsargumo įgijo tai, ko jis negalėjo ir neturėjo gauti, privalo visa tai grąžinti asmeniui, kurio sąskaita tai buvo įgyta. LR CK 6.242 str. numato, kad be teisinio pagrindo nesąžiningai praturtėjęs kito asmens sąskaita asmuo privalo atlyginti pastarajam tokio dydžio nuostolius, koks yra nepagrįstas praturtėjimas. Taigi galima daryti išvadą, kad nepagrįstas praturtėjimas reiškia vieno asmens naudos gavimą kito asmens sąskaita.

Esminis skirtumas tarp nepagrįsto praturtėjimo (LR CK 6.242 str.) ir pareigos grąžinti be pagrindo įgytą turtą (LR CK 6.237 str.) yra objektas. Nepagrįsto praturtėjimo atveju atsakovo praturtėjimas pasireiškia nepagrįstu sutaupymu ar kitokiu naudos gavimu, o esant pareigai grąžinti be pagrindo įgytą turtą, atsakovas gauna daiktą. Be to, pareiškiant ieškinį dėl nepagrįsto praturtėjimo atsakovas privalo grąžinti tik tokią sumą, kuria jis praturtėjo, o atsakovo praturtėjimas turi egzistuoti pareiškiant ieškinį.⁷⁰ LR CK 6.242 straipsnio taikymo esmė yra ta, kad prielaidas konstatuoti nepagrįstą, nesąžiningą praturtėjimą kito asmens sąskaita ir atitinkamai prievolę atlyginti nuostolius asmeniui, kurio sąskaita praturtėta, sukuria ne faktas, kad išnyko teisinis turto įgijimo pagrindas, kaip būtų LR CK 6.237 straipsnio taikymo atveju, bet aplinkybė, kad asmuo be teisinio pagrindo sutaupo ar gauna kitokios tiesioginės turtinės naudos. Nepagrįstu praturtėjimu be teisinio pagrindo laikoma ne tik atvejis, kai absoliučiai nėra teisinio

⁶⁹ Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. Vilnius: Justitia, 1999. P. 253-254.

⁷⁰ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003, P. 325.

pagrindo ir nepaisant to asmuo nepagrįstai, nesąžiningai gauna tiesioginės turtinės naudos, bet ir toks atvejis, kai asmuo turi teisinį pagrindą reikalauti ir gauti atitinkamą materialųjį turtą ar lėšas, tačiau jų gauna daugiau nei turėtų pagal teisinį pagrindą. Tokiu atveju suma, gauta didesnė, negu ta, kuri priklauso pagal teisinį pagrindą, laikoma gauta be teisinio pagrindo, t. y. nepagrįstu, nesąžiningu praturtėjimu.⁷¹

Civilinio kodekso šeštosios knygos komentaras numato, kad nepagrįstam praturtėjimui būdinga: 1) atsakovas turi būti praturtėjęs dėl ieškovo veiksmų (ieškovo sąskaita), toks praturtėjimas gali pasireikšti tiek tiesioginės turtinės naudos gavimu, tiek atsakovo turto sutaupymu; 2) turi būti atsakovo praturtėjimą atitinkantis ieškovo turto sumažėjimas, kuris taip pat pasireiškia tiesioginio turto sumažėjimu ir (ar) atitinkamų pajamų negavimu. Abiem atvejais atsakovas turi būti praturtėjęs ieškovo sąskaita; 3) turi būti konstatuotas priežastinis atsakovo praturtėjimo ir ieškovo turto sumažėjimo ryšys; 4) atsakovo praturtėjimui neturi būti teisinio pagrindo, tai yra, jis negali būti pateisinamas atitinkamu teisės aktu, sandoriu ar prigimtaine prievole; 5) ieškovas negali apginti savo pažeistos teisės kitais būdais, jei ieškovo gautą naudą galima išieškoti kitais pagrindais, pavyzdžiui, naudojant civilinės atsakomybės numatytus gynybos būdus, LR CK 6.242 str. netaikomas; 6) šalis negali būti prisiėmusi nuostolių atsiradimo rizikos; 7) nepagrįstas praturtėjimas turi egzistuoti pareiškiant ieškinį.⁷²

Aukščiau minėtos nepagrįsto praturtėjimo taikymo prielaidos turi egzistuoti visos kartu. Jei esant nesąžiningam praturtėjimui nėra bent vienos prielaidos iš aukščiau minėtų septynių, toks praturtėjimas negali būti traktuojamas kaip nepagrįstas ir turi būti taikomi kiti civilinės teisės gynybos būdai, kadangi nepagrįsto praturtėjimo ir turto gavimo institutui būdingas subsidiarumas, kuris reiškia, kad šis institutas taikomas tik tada, kai negalima taikyti nuostolių atlyginimo instituto, restitucijos, įpareigojimo įvykdyti prievolę natūra ir panašiai.⁷³ Tai apibendrinant galima teigti, kad nepagrįsto praturtėjimo institutas yra *ultima ratio* priemonė ginant pažeistą teisę.

Neteisėtai gauta nauda taikant nepagrįsto praturtėjimo ir turto gavimo be pagrindo institutą yra reikalavimas, kylantis iš nepagrįsto praturtėjimo ir turto gavimo be pagrindo teisinių santykių. Neteisėtai gauta nauda gali pasireikšti kaip: 1) atsakovo tiesioginės turtinės naudos gavimas (pajamos, pelnas); 2) atsakovo turto sutaupymas, pavyzdžiui, įgyjama nuosavybės, disponavimo ar kitokia daiktinė teisė į daiktą, sutaupomos išlaidos, panaikinama skola ar kita panaši situacija.

⁷¹ Lietuvos aukščiausiojo teismo 2008 m. kovo 26 d. nutartis civilinėje byloje VĮ Valstybės turto fondas v. UAB „Okseta“, Nr. 3K-3-166/2008, kategorija: 44.5.2.17; 126.5.

⁷² Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003, P. 325-326.

⁷³ Dambrauskaitė A. Sandorių negaliojimo teisinės pasekmės. Vilnius: Justitia, 2009. P. 160.

Atsakovo neteisėtai gautos pajamos turi atitikti ieškovo turto sumažėjimą, tačiau nebūtinai turi sutapti. Šitaip yra todėl, kad nepagrįsto praturtėjimo instituto, skirtingai nei žalos atlyginimo instituto, tikslas yra ne kompensuoti nukentėjusiojo turtinius praradimus, o pašalinti nepagrįstą praturtėjimą. Tai reiškia, kad neteisėtai gautas pajamas galima apskaičiuoti per atsakovo patirtus tiesioginius nuostolius (turto sužalojimą, praradimą) ar jo negautas pajamas, kurias jis būtų gavęs, jei atsakovas nebūtų to pasisavinęs. Esant nepagrįstam praturtėjimui galioja principas *Quantum meruit*, kuris reiškia, jog nukentėjusiam asmeniui turi būti atlyginta tiek, kiek jis prarado, praradimą įvertinus objektyviai ir teisingai.⁷⁴ Jei neteisėtą naudą atsakovas gavo ne iš ieškovo, ar ieškovas dėl atsakovo gautos naudos nepatyrė nuostolių, tokia atsakovo nauda negali būti laikoma nepagrįstu praturtėjimu. Tokiu atveju reikėtų taikyti nuostolių institutą ir jį reglamentuojančias normas.

Neteisėtai gautos naudos negalima reikalauti, kada ieškovas prisiima savo veiksmų riziką. Tai numato LR CK 6.242 str. 3 d. Kai šalis elgiasi neapdairiai, neatidžiai ir dėl to patiria nuostolių, o kita šalis dėl to praturtėja, praturtėjimas nelaikomas nepagrįstu, nes jis atsirado dėl nuostolius patyrusios šalies kaltės, kuri turi juos prisiimti pati. Tokia taisyklė taikoma, kai praturtėjusi šalis buvo sąžininga ir nesiėmė apgaulės ar kitokių nesąžiningų veiksmų.⁷⁵ Dažniausiai tokios situacijos pasitaiko besikeičiant vidutinėms rinkos kainoms, pavyzdžiui, verslininkas perka tam tikrų prekių kiekį, ketindamas jas parduoti už didesnę nei didmeninė rinkos kaina, tačiau tos prekės, jas nupirkus, ima ir nuvertėja, o verslininkas yra priverstas jas parduoti pigiau nei pirko ir dėl to patiria nuostolių, bet jų negali reikalauti iš pardavėjo, kuris jam pardavė tas prekes, nes verslininkas veikė savo rizika.

Vakarų Europos šalių teisėje taip pat įtvirtintas nepagrįsto šalių praturtėjimo institutas. Vokietijos CK 812 str. 1 d. numato: „Kas kito asmens atliktu darbu arba kitaip pastarojo sąskaita ką nors nepagrįstai gavo, yra įsipareigojęs tai grąžinti“. Šveicarijos prievolių 62 straipsnis numato: „kas nepagrįstu būdu praturtėjo iš kito asmens turto, privalo tai grąžinti“. Šis įsipareigojimas išlieka ir tada, kai kas nors be galiojančio pagrindo arba dėl neįgyvendintos ar vėliau panaikintos priežasties gavo finansinę paramą.⁷⁶ Anglijos precedentų teisė remiasi principu, kad privalo būti grąžinta nauda, kurią atsakovas gavo ieškovo sąskaita, jeigu ši nauda atsakovo turte atrodo kaip nepagrįstas praturtėjimas.⁷⁷

Vokietijos civilinėje teisėje nepagrįstas praturtėjimas skirstomas į dvi grupes – dėl kito asmens atlikto mokėjimo arba kitu būdu. Nepagrįstas praturtėjimas dėl kito asmens atlikto

⁷⁴ Quantum meruit principo reikšmė // http://en.wikipedia.org/wiki/Quantum_meruit#Quantum_meruit_cases, prisijungimo laikas: 2010 06 03.

⁷⁵ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003. P. 327.

⁷⁶ Zweiger K., Kotz H. Lyginamosios teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2001, P. 457-458.

⁷⁷ Ten pat, P. 470.

mokėjimo pasireiškia kaip atsakovo negaliojančios skolos pripažinimas neegzistuojančia. Reikalavimas dėl nepagrįsto praturtėjimo nukrypsta į anuliavimą mokėjimo, kurį ieškovas sąmoningai ir norėdamas atlikti atsakovui, tačiau mokėjimas buvo gautas nepagrįstai. Tokiais atvejais gali būti laikomi pinigų mokėjimas, daiktų perdavimas kito nuosavybėn, kvito, vekselio atidavimas, paslaugos teikimas. Nepagrįstas praturtėjimas dėl atsakovo neegzistuojančios skolos pripažinimo pagal Vokietijos civilinę teisę yra nukreiptas tiesiogiai prieš tą asmenį, kuriam ieškovas sumokėjo, o ne prieš trečiuosius asmenis, kuriems mokėjimas davė netiesioginės naudos, pavyzdžiui, vyras paėmė paskolą ir už ją suremontavo žmonos butą, kreditorius šiuo atveju negali išreikalauti iš žmonos. Nepagrįstas praturtėjimas kitu būdu gali pasireikšti tada, kai kažkas naudojo, pritaikė ar išėikvojo svetimus daiktus, svetimas teises, nors jam šios teisės nesuteikė nei daikto valdytojas, nei savininkas. Jei įsikišimas į svetimą daiktą įvyksta kaltai, teisės turėtojui priklauso reikalauti atlyginti nuostolius dėl teisės pažeidimo remiantis deliktinės ar sutartinės atsakomybės normomis. Kai asmens įsikišimas yra be kaltės, asmuo privalo atlyginti padaryto panaudojimo vertę, pavyzdžiui, asmuo svetimoje pievoje gano savo gyvulius, naudoja kito asmeniui priklausančią automobilio stovėjimo aikštelę.⁷⁸

Prancūzijos civilinis kodeksas neįtvirtina atskirų normų nepagrįstam praturtėjimui. Tai yra esminis skirtumas tarp Vokietijos ir Prancūzijos teisėje reglamentuojamo nepagrįsto praturtėjimo. Vokietijoje, kaip minėta, nepagrįsto praturtėjimo santykis turi būti tik tiesiogiai tarp ieškovo ir atsakovo, tuo tarpu, Prancūzijoje negalioja betarpiškumo principas. Čia pripažįstamas nepagrįstas praturtėjimas, kada naudą atsakovas įgyja netiesiogiai iš trečiojo asmens.⁷⁹

Olandijos civilinis kodeksas formuluoja taisyklę, pagal kurią asmuo, kuris nepagrįstai praturtėjo kito asmens sąskaita, privalo, kiek tai yra protinga, atlyginti kito asmens nuostolius tokia apimtimi, koks yra praturtėjimas. Analogišką nuostatą įtvirtina Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.242 straipsnis. Olandijos civiliniame kodekse nepagrįsto praturtėjimo ir be pagrindo įgyto turto grąžinimo normos yra atskirtos. Tokiu reglamentavimu Olandijos įstatymų leidėjas siekia užtikrinti ieškovo galimybę tam tikrais atvejais pareikšti nesudėtingą ieškinį dėl be pagrindo įgyto turto grąžinimo. Šiuo atveju pakanka įrodyti, kad mokėjimas ar turto perdavimas atsakovo naudai buvo atliktas be teisinio pagrindo ir nereikia įrodinėti, kad dėl tokio mokėjimo ieškovas patyrė nuostolių. Jei ieškovo veiksmų negalima vertinti kaip mokėjimo, ieškovas turi reikšti bendrąjį praturtėjimo ieškinį, kuriuo jis gali reikalauti tik nuostolių atlyginimo, todėl turi įrodyti, kad jis iš tikrųjų patyrė nuostolių, taip pat turi įrodyti, kad atsakovas praturtėjo jo sąskaitą. Nors Olandijos civiliniame kodekse tiesiogiai nėra paminėta,

⁷⁸ Zweiger K., Kotz H. Lyginamosios teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 458-462.

⁷⁹ Ten pat, P. 467-462.

kad bendrasis praturtėjimo ieškinys yra subsidarius, preziumuojama, kad jis taikytinas tik subsidiariai, antraip be pagrindo įgyto turto gražinimo ir bendrojo nepagrįsto praturtėjimo ieškinio atskyrimas netektų prasmės.⁸⁰

Bendrosios teisės šalyse yra gausi teismų praktika nepagrįsto praturtėjimo atžvilgiu. Bendrojoje teisėje skiriamos kelios atskirų atvejų grupės, pagal kurias atsakovo gauta nauda yra pripažįstama nepagrįsta: 1) klaidingas esamos skolos sumokėjimas (angl. payment under mistake); 2) mokėjimai, atliekami remiantis prievarta, nesąžininga kito valia (angl. payment under compulsion); 3) mokėjimai, remiantis sutartimi, kuri dėl suklydimo, apgaulės, sutarties pažeidimo ar kitų aplinkybių, yra negaliojanti; 4) atvejai, kai atsakovas neteisėtą naudą gauna ne ieškovo mokėjimu, bet savo neteisėtu elgesiu, įsikišimu į svetimą teisę (angl. payment by his own wrongful conduct).⁸¹

Bendrosios teisės šalyse yra žinoma subjektyvaus nuvertėjimo doktrina (angl. subjective devaluation doctrine). Ji taikoma tais atvejais, kai atsakovas priima naudą, suprasdamas, kad tai nėra dovana. Tokiu atveju jis gali ginčyti ieškinį dėl neteisėtai gautos naudos remdamasis subjektyvaus nuvertėjimo doktrina. Subjektyvų nuvertėjimą puikiai pavaizduoja tokia situacija: meistras sumaišo adresus ir asmens kieme pastato pavėsinę, kol tas asmuo atostogauja. Grįžęs namo, asmuo randa pavėsinę, bet yra ja nepatenkintas, nes tos pavėsinės jam visiškai nereikia. Tuo tarpu šioje situacijoje jis gauna neteisėtą naudą, bet remiantis subjektyvaus nuvertėjimo doktrina, jis ginčys ieškinį ir teigs, jog tos naudos jam apskritai nereikia ir jis jos nesiekė gauti.⁸² Subjektyvaus nuvertėjimo doktrina nėra absoliuti, ją galima paneigti tais atvejais, kai asmuo neteisėtą naudą gauna pinigais, neteisėtai gautą daiktą parduoda ar kitaip realizuoja ir už tai gauna atitinkamą sumą pinigų, gauna tokius daiktus kaip rūbai, vaistai ir neatsisako jų priimti.⁸³ Asmens neteisėtai gauta nauda pasireiškia kaip pinigų paėmimas, suvokiant, kad tai nėra dovana, kad jie asmeniui nepriklauso. Daikto realizavimas įrodo asmens norą turėti neteisėtai gautą naudą, o daiktų, reikalingų kasdieniam naudojimui, gavimas suvokiant, kad tai nėra dovana, taip pat suponuoja neteisėtos naudos gavimą.

Atsakovo neteisėtai gauta nauda neteisėtu įsikišimu į kito asmens teisę apima tiek nepagrįsto praturtėjimo institutą, tiek nuostolių institutą, kadangi pažeidus asmens teisę ir padarius žalą, kyla deliktinė atsakomybė ir atsakovas turi atlyginti nuostolius ieškovui. Bendrosios teisės sistemos šalyse toks įsikišimas reiškia teisės pažeidimą ir pažeistos teisės

⁸⁰ Dambrauskaitė A. Sandorių negaliojimo teisinės pasekmės. Vilnius: Justitia, 2009. P. 148-153.

⁸¹ Zweiger K., Kotz H. Lyginamosios teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 470-472.

⁸² Andrew G. Spence. In Defence of Subjective Devaluation. P. 892-891 //

<http://lawjournal.mcgill.ca/documents/43.Spence.pdf>, prisijungimo laikas: 2010 06 03.

⁸³ Kenneth J. Arenson. The Efficacy of the Law of Unjust Enrichment in Providing a Satisfactory Remedy Where Contracts are Ineffective Due to Common Mistake or Error. Deakin Law Review, P. 183-184. //

<http://heinonline.org/HOL/LandingPage?collection=journals&handle=hein.journals/deakin3&div=18&id=&page=>, prisijungimo laikas: 2010 08 14.

turėtojui suteikia galimybę atsisakyti nuo ieškinio dėl nuostolių atlyginimo ir iš pažeidėjo reikalauti grąžinti jo neteisėtai gautą naudą. Tai galima iliustruoti byla *Edwards v. Lee's Administration*⁸⁴. Šioje byloje atsakovas gavo neteisėtą naudą todėl, kad naudojosi komerciniais tikslais (turistams už atitinkamą mokesį buvo galima pamatyti stalagmitus) urvu, priklausančiu ieškoviui ir esančiu po jo žeme, tačiau pasiekiamu tik iš atsakovo teritorijos. Teismas konstatavo, kad tai yra nepagrįstas praturtėjimas, nes atsakovas naudojosi jam nepriklausančia svetima teritorija ir taip pažeidė ieškovo teisę į nuosavybę. Nors ieškovas dėl neteisėto urvo naudojimo nepatyrė jokių nuostolių, atsakovas vis tiek privalo atlyginti neteisėtai gautą naudą. Tuo tarpu Lietuvoje neįmanoma vietoj nuostolių atlyginimo reikalauti grąžinti neteisėtai gautą naudą, nes čia, kaip minėta anksčiau, galioja nepagrįsto praturtėjimo subsidiarumo, o ne alternatyvos principas. Lietuvoje sprendžiant tokią bylą būtų taikomas nepagrįsto praturtėjimo institutas, nes pažeistos daiktinės teisės normos, o žalos nepadaryta. Kasacinio teismo praktikoje suformuluotos esminės nepagrįstą praturtėjimą ar turto gavimą reglamentuojančių teisės normų aiškinimo ir taikymo taisyklės: nepagrįsto praturtėjimo ar turto gavimo institutas savo prigimtimi yra subsidiarus kitų civilinių teisių gynybos būdų atžvilgiu, t. y. jis taikomas tada, kai civilinių teisių negalima apginti kitais civilinių teisių gynybos būdais arba jos apginamos nevisiškai. Nepagrįsto praturtėjimo institutas negali būti taikomas kaip priemonė, padedanti išvengti kitų civilinės teisės normų nustatytų gynybos būdų taikymo. Lietuvos teisėje laikomasi *non cumul* principo, kuris reiškia, jog asmuo neturi pasirinkimo teisės, kokį ieškinį reikšti. Tik tuo atveju, jei sutarčių, deliktų ar daiktinės teisės normos neužtikrina teisingo bylos išsprendimo, subsidiariai gali būti taikomos nepagrįsto praturtėjimo normos.⁸⁵ Be to, prievolei dėl nepagrįsto turto gavimo ar praturtėjimo atsirasti būtinas sąlygų visetas: 1) nėra įstatymo ar sandorio, iš kurių atsiranda prievolė; 2) kreditoriaus veiksmai, kuriais skolininkas gavo turtą, yra teisėti; 3) turto negalima išreikalauti kitais civilinių teisių gynybos būdais; 4) kreditorius atliko veiksmus išimtinai savo interesais ir savo rizika.⁸⁶

Apibendrinant šį poskyrį, svarbu pabrėžti, jog Lietuvoje kaip ir daugelyje kitų kontinentinės teisės sistemos šalių yra taikomas subsidiarumo principas, kuris reiškia, kad neteisėtai gauta nauda kaip reikalavimas, kylantis iš nepagrįsto praturtėjimo teisinių santykių, gali būti tik tuomet, kai nėra galimybės asmens neteisėtai gautą naudą išieškoti taikant kitus civilinių teisių gynimo būdus. Kai kuriose šalyse (pvz.: Anglijoje) asmuo turi pasirinkimo laisvę,

⁸⁴ Byla: *Edwards v. Lee's Administration* (1936) // http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:IXtiYZ1nXwsJ:www.kentlaw.edu/faculty/rwarner/classes/remedies/restitution/edwards_v_lee_admin.doc+case+Edwards+v.+Lee's+Administration&hl=lt&gl=lt, prisijungimo laikas: 2010 02 11.

⁸⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Rolvika“ v. UAB „LVS“, AB DnB NORD, Nr. 3K-3-90/2010, kategorija: 43.2.

⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje E.Ž., L.Ž. v. A.M., A.R., Nr. 3K-3-569/2009, kategorija: 35.3.1; 43.2.

kaip ginti savo pažeistą teisę - remiantis nepagrįsto praturtėjimo normomis ar nuostolių institutu. Tai subsidiarumo principo išimtis.

2.3. Neteisėtai gauta nauda - reikalavimas, kylantis iš kito asmens reikalų tvarkymo be pavedimo teisinių santykių.

Senovės Romoje svetimų reikalų tvarkymas be pavedimo buvo vadinamas *negatorum gestio*. *Negatorum gestio* atsirasdavo kuriam nors asmeniui be kito asmens įgaliojimo ir įsipareigojimų savo valia atlikus šio naudai tam tikrus veiksmus. Šių prievoliųjų santykių subjektai buvo du – asmuo, veikiantis kieno nors interesais, ir asmuo, kurio interesais veikiama. *Negatorum gestio* teisiniam santykiui atsirasti romėnų teisė kėlė keturias sąlygas: 1) asmuo, veikiantis kieno nors interesais turi siekti sutvarkyti svetimus reikalus, 2) veiksmu būtina siekti pozityvaus tikslo, 3) atitinkami veiksmai galimi, kai neprieštarauja suinteresuotojo asmens draudimams ir kai jis pats negali pasirūpinti savo reikalais, 4) reikalų tvarkymas šiuo būdu yra neatlyginamas.⁸⁷ Pažeidus bent vieną iš šių sąlygų, asmuo, veikiantis kito interesais, įgydavo neteisėtą naudą.

Kito asmens reikalų tvarkymo be pavedimo instituto esmė yra ta, kad vienas asmuo, neturintis tokios pareigos, kito asmens reikalus tvarko savanoriškai, be jokio pavedimo, nurodymo ar išankstinio sutikimo juos tvarkyti. Kito asmens reikalų tvarkymą be pavedimo reglamentuoja LR CK XIX skyrius. Šių veiksmų turinį sudaro teisėtas elgesys, tačiau čia nėra išreikštos abiejų šalių valios, nėra susitarimo, tuo jie ir skiriasi nuo sutartinių santykių. Prievoliiniai santykiai dėl kito asmens reikalų tvarkymo atsiranda tiek dėl faktinių (gelbėjama gyvybė stichinės nelaimės atveju), tiek dėl juridinių veiksmų (sudaromi sandoriai). Abiem atvejais veikiama kito asmens interesais be pavedimo ir asmeniui, kurio interesais veikta, atsiranda civilinė prievolė.⁸⁸

Kito asmens reikalų tvarkymas be pavedimo yra teisėtas tik tuomet, kai jis atitinka tam tikras sąlygas. Kito asmens reikalų tvarkymas privalo būti savanoriškas. Savanoriškumas reiškia, jog asmuo savo noru atlieka tam tikrus veiksmus už kitą asmenį, jam neprašant, nenurodant ir be jo žinios. Atliekami veiksmai turi būti objektyviai naudingi, tai yra, asmuo kito asmens reikalus turi tvarkyti ne altruistiniais sumetimais, o veikdamas kaip kito asmens reikalų tvarkytojas. Asmuo, kuris ketina tvarkyti kito asmens reikalus, neturi tuo metu turėti galimybės gauti asmens sutikimą atlikti tam tikrus veiksmus. Dažniausiai taip būna, kai asmuo, kurio interesais

⁸⁷ Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. Vilnius: Justitia, 1999. P. 252.

⁸⁸ Ambrašienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievoliųjų teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004. P. 262.

atliekami veiksmai, arba nebūna įvykio vietoje, arba asmuo būna bejėgis, o aplinkybės verčia veikti skubiai ir neatidėliotinai, tačiau jei asmuo turėjo galimybę informuoti apie savo veiksmus, santykiai šios kvazisutarties pagrindu neatsiranda. Asmuo turi suvokti, kad veikia kito interesais ir nesiekti, kad atsirastų kitokio pobūdžio prievolės. Jei asmuo klaidingai manė, kad veikia savo interesais ir dėl to kitas asmuo nepagrįstai praturtėjo, tai tokio santykio dalyviams turi būti taikomos nuostatos dėl nepagrįsto praturtėjimo. Taigi svarbu pabrėžti, kad Lietuvoje neteisėtai gauta nauda remiantis asmens reikalų tvarkymu be pavedimo neišieškoma. Taip mano ir profesorius V. Mizaras, kuris tokią išvadą pateikia knygoje „Autorių teisė: civiliniai gynimo būdai“.

Priešingai nei Lietuvoje, kitų Europos šalių teisėje neteisėtai gauta nauda kaip reikalavimas, kylantis iš kito asmens reikalų tvarkymo be pavedimo teisinių santykių, yra taikomas. Pažeidėjo gautos naudos išieškojimą Vokietijos Federalinis Aukščiausiasis Teismas grindžia keliais pagrindais. Vienuose sprendimuose teismai pagal analogiją taiko kito asmens reikalų tvarkymo be pavedimo normas (Vokietijos CK 687 str. 2 d.), kituose sprendimuose pažeidėjo gautą naudą prilygina nukentėjusiojo negautoms pajamoms ir todėl taiko bendras žalos atlyginimo taisyklės, arba tiesiog šį reikalavimą pripažįsta kaip teismų suformuotą paprotinę normą, kuria išplečiama žalos samprata, gautą naudą laikant objektyviu žalos apskaičiavimo metodu.⁸⁹

Vokietijos teismų praktikoje gautos naudos reikalavimo teisinė prigimtis grindžiama taip: gautos naudos reikalavimas taikomas pagal žalos atlyginimo taisyklės, laikant gautą naudą vienu iš žalos apskaičiavimo metodų, tačiau šio reikalavimo prigimtis pagal analogiją grindžiama kito asmens reikalų tvarkymo be pavedimo normomis, kurios įpareigoja asmenį, tvarkiusį kito asmens reikalus, grąžinti visa, ką jis gavo tvarkydamas reikalus. Vokietijoje pareiga grąžinti visa, kas yra gauta tvarkant kito asmens reikalus be pavedimo, grindžiama nepagrįsto praturtėjimo norma (Vokietijos CK 812 str.).⁹⁰ Taigi, kaip matyti, gautos naudos reikalavimas gali būti kildinamas iš kito asmens reikalų tvarkymo be pavedimo.

Šveicarijos teismų praktikoje gautos naudos ir žalos atlyginimo reikalavimai traktuojami kaip du savarankiški, vienas nuo kito nepriklausomi reikalavimai. Pažeidėjo gautos naudos reikalauti galima remiantis Šveicarijos prievolių kodekso 423 straipsniu, reglamentuojančiu kito asmens reikalų tvarkymą be pavedimo. Jeigu gautos naudos reikalaujama remiantis kito asmens reikalų tvarkymo be pavedimo santykiais, tokiam reikalavimui patenkinti nėra būtina pažeidėjo kaltė.⁹¹

⁸⁹ Mizaras V. Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai. Vilnius: Justitia, 2003. P. 159-160.

⁹⁰ Ten pat, P. 161.

⁹¹ Ten pat, P. 161-162.

Apibendrinant šį poskyrį svarbu paminėti, jog bendrosios teisės šalyse nėra daug praktikos šiuo klausimu. Priešingai nei kontinentinės teisės šalyse, čia kito asmens reikalų tvarkymas be pavedimo nėra atskirtas nuo nepagrįsto praturtėjimo normų. Lietuvoje neteisėtai gauta nauda nelaikoma reikalavimu, kylančiu iš kito asmens reikalų tvarkymo be pavedimo teisinių santykių, ji gali būti išieškoma kitais pagrindais.

3. PAŽEIDĖJO GAUTA NAUDA: SAVARANKIŠKA NUOSTOLIŲ RŪŠIS AR VIENAS IŠ NEGAUTO PELNO APSKAIČIAVIMO BŪDŲ.

Skolininko gautos naudos išieškojimo galimybė ginant kreditoriaus teises yra pripažįstama daugelyje valstybių (Anglija, Vokietija, Šveicarija, Austrija ir kitos). Tačiau teisės doktrinoje ir teismų praktikoje nėra vieningos nuomonės dėl pažeidėjo gautos naudos apibrėžimo. Kaip minėta 1 skyriaus 2 dalyje, užsienio šalių teisinėse sistemose neteisėtai gauta nauda gali būti suprantama kaip negautas kreditoriaus pelnas (tokios nuomonės šiuo metu laikosi ir Lietuvos teismai), prarasta kreditoriaus galimybė arba kaip savarankiška nuostolių rūšis. Tai bus apžvelgiama šiame skyriuje.

3.1. Pažeidėjo neteisėtai gautos naudos santykis su kreditoriaus negautu pelnu

Nuostoliai yra pinigine žalos atlyginimo išraiška. Savo ruožtu jie anglų teisės literatūroje skirstomi į kompensuojamuosius nuostolius (angl. compensatory damages) ir nauda paremtus nuostolius (angl. gain-based damages).⁹² Kompensuojamieji arba paprastieji nuostoliai gali būti suprantami dvejopai: 1) piniginis pakaitalas to, ko neteko ieškovas; 2) pinigine kompensacija ieškovui už patirtą žalą. Kompensuojamieji nuostoliai Lietuvos civilinėje teisėje suprantami kaip tiesioginiai nuostoliai. Nauda paremti nuostoliai yra netiesioginiai nuostoliai, kuriems galima priskirti kreditoriaus negautą pelną bei pažeidėjo neteisėtai gautą naudą.

Neteisėtai gauta skolininko nauda gali būti suprantama kaip negautos kreditoriaus pajamos (pelnas). Tokiu atveju skolininko nauda yra sutapatinama su kreditoriaus patirta žala.

⁹² Sonidov D., Connington R. Contract Damages: Domestic and International Perspectives. Oxford and Portland, Oregon, 2008. P. 215.

LR CK šeštos knygos komentare atsakovo gauta nauda sutapatinama su nukentėjusio negautomis pajamomis ir nuostoliai nustatomi kaip nukentėjusiojo negautas pelnas.⁹³

Negautos pajamos yra tokios, kurias kreditorius būtų gavęs tinkamai įvykdžius prievolę. Taigi negautos pajamos reiškia negautą pelną, t. y. tai kuo būtų pagerėjusi nukentėjusiojo turtinė padėtis. Todėl jas skaičiuojant turi būti atmestos išlaidos, kurias būtų turėjęs nukentėjusysis. Šios pajamos turi būti realios, o ne tikėtinos. Dėl to būtina atsižvelgti į realias kreditoriaus galimybes gauti tokias pajamas, jo ankstesnes pajamas, taip pat pasiruošimą ir priemones, kurių jis ėmėsi siekdamas gauti tokias pajamas. Negautų pajamų dydį turi įrodyti ieškovas.⁹⁴

LR CK 6.249 straipsnio 1 dalyje reglamentuojama, kad negautos pajamos yra pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų. Įstatyme nepateikiama negautų pajamų nustatymo kriterijų, todėl kiekvienu konkrečiu atveju nustatydamas žalos dydį negautomis pajamomis, teismas turi vertinti visas aplinkybes, kurios galėjo būti susijusios su nukentėjusiojo negautomis pajamomis. Nustatant negautų pajamų dydį vertinama, kiek pajamų būtų gauta normaliomis įprastomis sąlygomis. Nustatant negautas pajamas taip pat reikia įvertinti, kokios aplinkybės būtų lėmusios naudos gavimą konkrečioje situacijoje. Tai gali būti nukentėjusiojo atlikti darbai, panaudotos priemonės, kad būtų gauta tam tikrų pajamų. Vertinant galimybę gauti pajamas, nukentėjusiojo įsitikinimas neturėtų būti svarbiausias kriterijus dėl jo negautų pajamų. Turi būti vertinamos ne tik įprastos normalios aplinkybės, kurioms esant buvo tikimasi gauti pajamų, bet būtina atsižvelgti į konkrečias bylos aplinkybes, reikšmingas nustatant negautą naudą, ir būtent šios aplinkybės turi nulemti negautų pajamų dydį. Praradimai gali atsirasti tik tada, kai neteisėtais veiksmais yra atimama galimybė gauti naudą. Dėl to visos gautos pažeidėjo apyvartos negalima vertinti kaip viso to, ką būtų gavęs nukentėjusysis. Nurodyti negautų pajamų nustatymo kriterijai ir civilinės atsakomybės atsiradimo pagrindai lemia, kad negautos pajamos gali būti atlyginamos tik tada, kai nustatomas priežastinis teisės pažeidimo ir negautų pajamų ryšys. Nustatant tokį ryšį turi būti konstatuota, kad teisės pažeidimas atėmė galimybę pasinaudoti tam tikru civilinės teisės objektu, dėl to ir buvo negauta pajamų, kurių būtų gauta, jeigu būtų naudojamas tuo objektu. Nustatant negautas pajamas ir jų dydį pakanka nustatyti bent mažiausią tikėtiną ryšį, jog ieškovas būtų gavęs tokias pajamas, kokių reikalauja. Taip pat pažymėtina ir tai, kad negautos pajamos yra tik tos pajamos, kurios būtų gautos teisėtai. Nukentėjusiajam reikalaujant negautų pajamų (nuostolių) dažniausiai jos skaičiuojamos

⁹³ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003, P. 342.

⁹⁴ Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. gegužės 26 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Šiaulių tara“ v. AB „Stumbras“, Nr. 2A-41/2006, kategorija: 44.2.4.1. // http://www.concurrences.com/IMG/pdf/2006_09_LithuaniaDoc01.pdf, prisijungimo laikas: 2010 09 17.

remiantis negautu atlyginimu, pajamomis. Pripažįstama, kad nukentėjusysis, jeigu jo teisės būtų nepažeistos, būtų gavęs atlyginimą, tam tikras pajamas.⁹⁵

Atlyginant netiesioginius nuostolius, t. y. ieškovo negautas pajamas, yra remiamasi teisėtų lūkesčių principu (angl. expectation principle).⁹⁶ Teisėtų lūkesčių principas yra įtvirtintas daugelio šalių teisės doktrinoje. Bendrąja prasme šis principas reiškia, kad galiojantys įstatymai ir jų taikymo praktika suteikia prielaidas asmeniui tikėti, kad jis, vadovaudamasis įstatymais, gali siekti tam tikrų tikslų, jo lūkesčiai turi būti apsaugoti.⁹⁷ Atlyginant nukentėjusiojo negautas pajamas kaip nuostolius šis principas reiškia, kad nukentėjusioji civilinio teisinio santykio šalis turi teisę siekti atsidurti tokioje padėtyje, kokioje ji būtų, jei sandoris būtų įvykdytas.

Neteisėtai gauta nauda kaip nuostolių rūšis yra ypatinga tuo, kad čia remiamasi ne ieškovo patirta žala, bet atsakovo gauta neteisėta nauda, kurią jis gavo tiesiogiai ar sutaupė ieškovo sąskaita, todėl reikalaujant pripažinti neteisėtai gautą naudą ieškovo nuostoliais įgyvendinamas jau minėtas *nullus commodum capere de sua injuria propria* (niekas negali gauti naudos iš savo neteisėtų veiksmų) principas⁹⁸. Neteisėtai gauta nauda kaip nuostolių rūšis taikoma: 1) atsakovui atsisakant naudos, kurią jis neteisėtai įgijo (angl. disgorgement). Neteisėta nauda gali būti sukaupta įvairiai: tiek iš ieškovo, tiek iš trečiųjų asmenų, todėl neteisėtos naudos atsisakymas yra tuomet, kai ji būna įgyta iš trečiųjų asmenų ir ieškovas nebūtinai patiria tiesioginius nuostolius; 2) atsakovui gražinant naudą, kurią jis įgijo neteisėtai. Atsakovas privalo gražinti visą neteisėtai įgytą naudą ieškovui.⁹⁹

Pažeidėjas visais atvejais atsisako naudos, tačiau pirmuoju atveju naudos atsisakymo tikslas yra neleisti pažeidėjui praturtėti, antruoju atveju siekiama apginti nukentėjusiojo interesus ir gražinti jam tai, ką būtų gavęs, jei nebūtų teisės pažeidimo. Taigi neteisėtai gautos naudos pašalinimo (angl. disgorgement) funkcija yra labiau viešo intereso gynimas nei nukentėjusiojo privataus intereso apsaugojimas¹⁰⁰, todėl neteisėtai gauta nauda ne visada reiškia nukentėjusiojo negautas pajamas. Visų pirma reikia žiūrėti, kokią funkciją atlieka neteisėtai gautos naudos pašalinimas. Tai iliustruoti galima paprasta gyvenimiška situacija: banko darbuotoja suklysta ir perveda pinigus į kito kliento sąskaitą, šis, savo sąskaitoje radęs pinigus, galvoja jų realizavimo variantus, tuo tarpu tikrasis pinigų savininkas jų negauna. Tokioje situacijoje klientas, kuris rado

⁹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje B. V.-F. v. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, UAB „Fodio“, Lietuvos Respublikos kultūros ministerija, Nr. 3K-3-353/2007, kategorija: 84.

⁹⁶ Cooter R., Eisenberg M.A. Damages for Breach of Contract. California Law Review, 1985. P. 1468. // http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/calr73&div=51&collection=journals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults, prisijungimo laikas: 2010 08 14.

⁹⁷ Kiršienė J., Pakalniškis V., Ruškytė R. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. 1 tomas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004. P. 62-63.

⁹⁸ Žiūrėti P. 16.

⁹⁹ Sonidov D., Connington R. Contract Damages: Domestic and International Perspectives. Oxford and Portland, Oregon, 2008. P. 217.

¹⁰⁰ Ten pat, P. 149-150.

savo sąskaitoje pinigus, yra asmuo, nepagrįstai gavęs naudos, o ieškovas bus tas klientas, kuris pinigų negavo. Nepagrįstai praturtėjęs asmuo naudą gavo netiesiogiai iš ieškovo, o iš trečiojo asmens. Antrojoje šio mokslinio darbo dalyje¹⁰¹ minėtoje Bleiko byloje teismas neteisėtos naudos atsisakymo klausimu pabrėžė: kai ieškovo ir atsakovo santykiai pagrįsti pareiga vienas kitam, galima reikalauti iš atsakovo neteisėtai gautos naudos atsisakymo. Tai tokios situacijos, kai teisingumas reikalauja atsakovo atsisakyti naudos, kurią jis gavo pažeisdamas savo įsipareigojimą (angl. disgorgement). Tokios neteisėtos naudos negalima sutapatinti su ieškovo negauta nauda, kadangi yra pažeistas ne tik ieškovo, bet ir viešas interesas. Tuo tarpu, kada neteisėta nauda yra gauta tiesiogiai iš ieškovo, ją galima laikyti ieškovo negautomis pajamomis net ir tuo atveju, kada bus pažeistas ne tik privatus, bet ir viešas interesas.

Tarp atsakovo gautos naudos ir ieškovo patirtos žalos yra koreliacija. Kartais neteisėtai gauta atsakovo nauda ir ieškovo patirta žala (negautos pajamos) gali visiškai sutapti, kartais ne, t. y. kartais ieškovo patirta žala gali viršyti atsakovo neteisėtai gautą naudą arba atvirkščiai. Vieningos nuomonės, ar koreliacija turi būti tiksli, nėra, tačiau remiantis teisingumo, proporcingo ir sąžiningumo principais, santykis tarp atsakovo gautos neteisėtos naudos ir negautos ieškovo naudos turi būti tikslus. Tai reiškia, jog ieškinyje negali būti reikalaujama atlyginti daugiau nuostolių, nei maksimali bendra suma, kuri yra ir atsakovo neteisėtai gauta nauda ir ieškovo negauta nauda. Negalima reikalauti atlyginti didesnius nuostolius ieškovui nei yra jo negauta nauda nepaisant to, kad atsakovo neteisėtos naudos vertė yra didesnė nei ieškovo patirtų nuostolių vertė.

Svarbus klausimas yra, kas nutinka tada, kai negautos pajamos ir neteisėtai gauta nauda sutampa ir ką laikyti nuostoliais tokiu atveju: neteisėtai gautą atsakovo naudą ar ieškovo negautas pajamas? Paprastai teisės doktrinoje yra įprasta pirmiausia reikalauti negautos naudos ir tik tuo atveju, jei jos neįmanoma tiksliai apskaičiuoti, ji skaičiuojama pasitelkiant atsakovo neteisėtai gautą naudą. Tai galima pavaizduoti pavyzdžiu: pardavėjas pažeidžia pirkimo-pardavimo sutartį, nes kylant produktų kainoms rinkoje jis savo produktus pirkėjui siūlo pirkti brangiau nei už sutartyje numatytą kainą. Tuo tarpu pirkėjas patiria nuostolius dėl sutarties nevykdymo. Nuostoliai yra kainos, už kurią jis įsigis ta pačią prekę brangiau, ir kainos, už kurią jis būtų įsigijęs prekę, jei pardavėjas nebūtų pažeidęs sutarties sąlygų, skirtumas. Šis skirtumas yra pardavėjo neteisėtai gauta nauda ir pirkėjo negautos (prarastos) pajamos. Šioje situacijoje pirkėjo prarastos pajamos yra lengvai apskaičiuojamos, todėl nebūtų remiamasi LR CK 6.249 straipsnio 2 dalimi. Kita vertus, jei ieškovas ieškinyje būtų nurodęs jo negautas pajamas apskaičiuoti per pažeidėjo neteisėtai gautą naudą, tokia sąlyga būtų tenkinama.

¹⁰¹ Žiūrėti P. 24.

Anglijos teismuose įprasta žiūrėti, kokia konkrečiu atveju yra nuostolių funkcija, o ne koks jų efektas (poveikis).¹⁰² Įsivaizduokime tokią situaciją: nepagrįsto praturtėjimo atveju, kylančiu iš klaidingo sumokėjimo, atsakovas privalo grąžinti pinigus, kuriuos jis neteisėtai pasisavino dėl ieškovo išsiblašymo. Pirmą, situacijoje yra tiesioginių nuostolių efektas, kadangi ieškovas prarado pinigus, atsakovas juos gavo ir turi grąžinti. Antra, atsakovas atsisako naudos, kurią jis neteisėtai įgijo (angl. disgorgement). Trečia, tokią situaciją galima suvokti kaip neteisėtai gautos naudos grąžinimą ieškovui. Esminė nuostolių funkcija šiame pavyzdyje yra trečioji, kadangi ieškovas tiesiogiai nukentėjo dėl atsakovo neteisėtai gautos naudos, kurią atsakovas privalo grąžinti ieškovui.

Reziumuojant šį poskyrį svarbu pažymėti, jog atsakovo neteisėtai gauta nauda gali būti sutapatinama su ieškovo negauta nauda, tačiau tai nėra ieškovo negauta nauda, nes visų pirma neteisėtai gautai naudai būdingas subsidiarumas, todėl negautos pajamos bet kuriuo atveju turėtų pirmenybę ir tik negalint jų apskaičiuoti tiksliai, į pagalbą būtų pasitelkiama skolininko neteisėtai gauta nauda, kuri būtų sutapatinama su negautomis nukentėjusiojo pajamomis. Reikalaujant negautų pajamų ginamas pozityvus teisėtų lūkesčių principas, o reikalaujant neteisėtai gautos naudos – negatyvus negalėjimo gauti naudos iš savo neteisėtų veiksmų principas. Be to, net ir tuo atveju, kada atrodo, jog nėra skirtumo tarp negautų pajamų ir neteisėtai gautos naudos, reikia žiūrėti, kokia yra nuostolių funkcija, o ne jų efektas.

3.2. Pažeidėjo neteisėtai gautos naudos ir kreditoriaus prarastos galimybės santykis

LR civilinis kodeksas įtvirtina ikisutartinių santykių šalių pareigą elgtis sąžiningai. Pirmoji savo teisės sistemoje sąžiningumo pareigą ikisutartiniuose santykiuose pripažino Vokietija, kuriai didelę įtaką padarė XIX a. pabaigoje R. Jeringo išplėtotą *culpa in contrahendo* (netinkamo šalių elgesio derybose) doktrina. Pagal šią doktriną pradedant derybas dėl sutarties susiklosto specifiniai teisiniai santykiai, kurie įpareigoja šalis būti rūpestingas (angl. duty of care). Šios pareigos pažeidimas sudaro *culpa in contrahendo*, pagal kurią kaltoji šalis privalo atlyginti kitai šaliai ikisutartinių santykių pažeidimu padarytą žalą. Šios doktrinos gana nuosekliai laikėsi Vokietijos teismai, pripažinę pareigą elgtis sąžiningai ne tik sutartiniuose, bet ir ikisutartiniuose santykiuose. Po 2001 m. reformos pareiga elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose buvo tiesiogiai įtvirtinta ir Vokietijos civiliniame kodekse. Vėliau pareigą elgtis

¹⁰² Sonidov D., Connington R. Contract Damages: Domestic and International Perspectives. Oxford and Portland, Oregon, 2008. P. 218-219.

sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose bei sankcijų už šios pareigos nevykdymą taikymo galimybę pripažino ir kitų vakarų Europos šalių teismų praktika bei teisės doktrina.¹⁰³

Bendrosios teisės sistemos šalyse didžiausią įtaką sutarčių sudarymo procesui turėjo sutarčių objektyvizacijos teorija, teikianti prioritetą ne tikriesiems šalių ketinimams, bet šalių valios išraiškai, todėl šiose šalyse *culpa in contrahendo* doktrina nepripažįstama. Laikoma, kad kiekviena derybų šalis gali nutraukti derybas bet kuriame etape iki sutarties sudarymo ir kiekvienai šaliai tenka jos pačios derybų procese patirtos išlaidos. Tai nereiškia, kad sąžininga ikisutartinių santykių šalis iš viso nėra ginama, nes pasitelkus atskirus deliktus ikisutartiniuose santykiuose nukentėjusioji šalis gali reikalauti atlyginti nuostolius. Pavyzdžiui, nesąžiningai šaliai gali būti taikoma atsakomybė, jei sąžininga šalis įrodo melagingumą antrosios šalies, kuri leido kontrahentui patikėti, kad sutartis bus sudaryta ir dėl to jis patyrė nuostolius.¹⁰⁴

Europos sutarčių teisės principų 2.301 straipsnis¹⁰⁵ numato, jog kiekviena šalis yra laisva derėtis ir nėra atsakinga, jei nebuvo pasiektas sutarties sudarymas, tačiau šalis, kuri derybų momentu buvo nesąžininga, turi atlyginti kitos šalies patirtus nuostolius. To paties straipsnio trečiojoje dalyje numatyta, jog asmens noras pradėti derybas neturint tikslo sudaryti sutartį yra nesąžiningas (angl. *contrary to good faith*). Tokius pačius reikalavimus sąžiningumo principui numato ir UNIDROIT principų 2.1.15¹⁰⁶ straipsnis.

Vakarų Europos šalių teisinio reguliavimo ir teismų praktikos analizė leidžia išskirti kelis faktorius, susijusius su pareigos elgtis sąžiningai derybų metu pažeidimo nustatymu: subjektyviosios valios faktorių, objektyviosios valios faktorių bei konfidencialumo pareigą. Subjektyviosios valios faktorius reiškia, kad asmuo, kuris pradeda derybas be rimtų ketinimų sudaryti sutartį, gali būti įpareigotas atlyginti nuostolius, nes šalis turi informuoti kontrahentą, kad ji iš tiesų neketina sudaryti sutarties. Tokios pozicijos laikosi Vokietija, Danija, Švedija. Objektyviosios valios faktorius reiškia, kad atsakinga yra pripažįstama šalis, kuri suteikė galimybę patikėti, jog yra pasirengusi sudaryti sutartį, o vėliau be rimtos priežasties nutraukė derybas. Atsakomybę šiuo atveju lemia nukentėjusios šalies pozicija, kurios laikosi Danija, Prancūzija ir kitos šalys. Konfidencialumo pareiga reiškia šalies pareigą saugoti konfidencialią informaciją, kuri buvo gauta šalims derintis dėl sutarties sudarymo, t. y. ikisutartinių santykių

¹⁰³ Ambrasienė D., Cirtautienė S. Ikisutartinės atsakomybės kvalifikavimo problema: sutartinė, deliktinė ar sui generis // *Jurisprudencija*. 2008, Nr.10 (112). P. 53.

¹⁰⁴ Ten pat, P. 54.

¹⁰⁵ Europos sutarčių teisės principai //

http://frontpage.cbs.dk/law/commission_on_european_contract_law/PECL%20engelsk/engelsk_partI_og_II.htm, prisijungimo laikas: 2010 10 05.

¹⁰⁶ UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principai //

<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf>, prisijungimo laikas: 2010 10 05.

etape. Konfidencialumo pareiga įtvirtinta Danijos, Italijos, Olandijos ir kitų Europos Sąjungos valstybių teisės aktuose.¹⁰⁷

Sąžiningumo principo nesilaikymas ikisutartiniuose santykiuose yra pagrindas atsirasti civilinei atsakomybei. LR CK 6.163 straipsnis nurodo, kad šalis, kuri pradeda derybas dėl sutarties sudarymo arba nesąžiningai derasi, privalo atlyginti kitai šaliai padarytus nuostolius.¹⁰⁸

A.Ivanauskas straipsnyje „Prarastos galimybės pinigine vertė“¹⁰⁹ analizuoja tris precedentinę reikšmę turinčias Aukščiausiojo Teismo bylas, kuriose nagrinėjamas prarastos galimybės piniginės vertės klausimas: „Vingio“ kino teatro bylą, V.Š. bylą bei Mikutavičiaus bylą.

„Vingio“ kino teatro byloje ieškovas UAB „Vingio kino teatras“ su atsakovu UAB „Eika“ vedė derybas dėl kino teatro priestato. Susitikę šalių atstovai sutarė dėl bendrųjų statybos darbų kainos ir ieškovas įsipareigojo tą pačią dieną parengti ketinimų laišką bei išsiųsti jį atsakovui, o oficialų sutarties tekstą šalys sutarė pasirašyti po trijų dienų. Ieškovas nurodė, kad pateiktas galutinis UAB „Eika“ pasiūlymas atitiko visus ofertos požymius, ši oferta buvo terminuota, ji galiojo du mėnesius ir per šį terminą ieškovas turėjo teisę ją akceptuoti, o atsakovas neturėjo teisės jos atšaukti. Ieškovo teigimu, jis faksu išsiųstu ketinimų laišku akceptavo šią atsakovo ofertą, taigi buvo sudaryta šalių sutartis, tačiau atsakovas tą pačią dieną, kada turėjo būti pasirašoma sutartis, faksu atsiuntė raštą, kad atsisako pasirašyti sutartį su ieškovu, nes dalyvauja kitame sandoryje, kurio sąlygos palankesnės. Ieškovo teigimu, jis, laikydamas, kad sutartis buvo sudaryta, faksu išsiuntė reikalavimą atsakovui, jog šis patvirtintų, kad tinkamai įvykdys sutartį. Atsakovas per ieškovo nustatytą terminą tokio patvirtinimo nepateikė, todėl ieškovas pranešė atsakovui apie statybos rangos sutarties nutraukimą. Ieškovo teigimu, jis buvo priverstas nutraukti sutartį dėl to, kad atsakovas ją iš esmės pažeidė, todėl atsakovas privalo atlyginti dėl sutarties nutraukimo ieškovo patirtus nuostolius. Lietuvos Aukščiausiasis teismas pažymėjo, kad vertinant, ar buvo sudaryta sutartis, svarbu išanalizuoti šalių elgesį derybų metu, t. y. ikisutartinių santykių požiūriu (šalims pradėjus derybas, tarp jų susiklosto tam tikri santykiai, vadinami ikisutartiniais). Šių santykių šalys turi abipuses teises ir pareigas. Vykstant deryboms dėl sutarties sudarymo, pagrindinė abipusė šalių pareiga yra pareiga elgtis sąžiningai, kuri įtvirtinta LR CK 1.5, 6.4, 6.158 ir 6.163 straipsniuose. Sąžiningumas ikisutartiniuose santykiuose apima keletą svarbių pareigų. Pirma, šaliai draudžiama vesti derybas, jeigu ji apskritai neketina sudaryti sutarties. Antra, nors ir nėra šalių pareigos sudaryti sutartį, tačiau sąžiningumas reikalauja, kad toli pažengusios derybos nebūtų

¹⁰⁷ Ambrasienė D., Cirtautienė S. Ikisutartinės atsakomybės kvalifikavimo problema: sutartinė, deliktinė ar sui generis // Jurisprudencija. 2008, Nr.10 (112). P. 54.

¹⁰⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262, 6.163 str.

¹⁰⁹ Ivanauskas A. Prarastos galimybės pinigine vertė // Justitia. 2007, Nr. 1(63).

nutrauktos be pakankamos priežasties. Draudimas nutraukti toli pažengusias derybas paaiškinamas tuo, kad tokiose derybose viena ar kita šalis jau turi visiškai pagrįstą pagrindą tikėtis, jog priešingos šalies ketinimai yra rimti ir sutartis tikrai bus sudaryta. LR CK 6.163 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad šalis, kuri derybų metu elgiasi nesąžiningai, privalo atlyginti kitai šaliai nuostolius. Taigi ši LR CK norma nustato civilinę atsakomybę nuostolių atlyginimo forma už pagrįsto pasitikėjimo sugriovimą. Todėl net ir pripažinus, kad sutartis nebuvo sudaryta, būtina įvertinti derybas nutraukusios šalies elgesį sąžiningumo principo požiūriu ir atsakyti į klausimą, derybas be pakankamo pagrindo nutraukusi šalis savo elgesiu sukūrė ar ne kitai šaliai pagrįstą pasitikėjimą ir įsitikinimą, jog sutartis tikrai bus sudaryta. Jeigu atsakymas į šį klausimą būtų teigiamas, tai nesąžininga šalis privalėtų kitai šaliai atlyginti nuostolius, kuriuos sudaro derybų metu turėtos išlaidos bei prarastos galimybės pinigine vertė. Net ir pripažinus, kad rangos sutartis šalių nebuvo sudaryta, šalių veiksmai vertintini sąžiningumo vedant derybas požiūriu. Bylos medžiaga patvirtina, jog UAB „Eika“ elgėsi nesąžiningai, todėl reikalavimas atlyginti nuostolius gali būti tenkinamas ir kitu teisiniu pagrindu.¹¹⁰

Analizuojant šią LAT nutartį kyla klausimas, ar prarastos galimybės pinigine vertė yra nesudarytos sutarties ir ją pakeitusios sutarties kainų skirtumas. Teigiamas atsakymas reikštų lygybės ženklą tarp ikisutartinių ir sutartinių santykių metu patirtų nuostolių.¹¹¹ Taigi reziumuojant šią bylą, galima daryti išvadą, kad ikisutartiniuose santykiuose prarastos galimybės pinigine vertė yra lygi sutartiniuose santykiuose negautoms pajamoms kaip nuostolių rūšiai. Tuo tarpu neteisėtai gauta atsakovo nauda gali būti vienas iš negautų pajamų kaip nuostolių rūšies apskaičiavimo būdų. Parastos galimybės pinigine vertė yra tai, ką būtų gavęs ieškovas, jei su juo būtų sudaryta sutartis, tuo tarpu atsakovas, pasinaudojęs geresniu pasiūlymu, gautų neteisėtą naudą, kuri iš esmės būtų lygi ieškovo prarastos galimybės piniginei vertei.

Analizuojant prarastos galimybės pinigines vertės santykį su atsakovo neteisėtai gauta nauda yra svarbi V.Š. byla, kurioje ieškovas V.Š. prašo patvirtinti žemės sklypo pirkimo–pardavimo sutarties sudarymą su atsakovais A.N., A.N. Lietuvos Aukščiausiasis teismas šioje byloje išsprendė klausimą dėl nuostolių, atlygintinų pagal CK 6.165 straipsnio 4 dalį, sampratos. Teismas sprendė klausimą, kas sudaro nuostolius, atlygintinus nepagrįstai atsisakius įvykdyti preliminariąją sutartį, ir ar šie nuostoliai gali būti aiškinami taip pat kaip nuostoliai, išieškomi dėl pagrindinės sutarties nevykdymo.

Pagal neteisėto veikimo ir žalos santykį skiriama tiesioginė ir netiesioginė žala (nuostoliai). Preliminariosios sutarties nevykdymo atveju turi būti atlyginami tiesioginiai nuostoliai, t. y. derybų išlaidos (pvz., kelionės išlaidos, advokato honoraras, dokumentų

¹¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. sausio 19 d. nutartis civilinėje byloje Vingio kino teatras v. UAB „Eika“, Nr. 3K-3-38/2005, kategorija: 42.5; 42.6.

¹¹¹ Ivanauskas A. Prarastos galimybės pinigine vertė // Justitia. 2007, Nr. 1(63). P. 44.

parengimo išlaidos ir pan.), nebent šalys būtų susitarusios kitaip. Netiesioginiai nuostoliai, turto sumažėjimas ar negautos pajamos, yra kreditoriaus numatytos ir realiai tikėtinos gauti sumos, kurių jis negavo dėl neteisėtų skolininko veiksmų, arba dėl tokių veiksmų prarasta nauda. Teisės doktrinoje ir teismų praktikoje yra nurodoma, kad apie tai, ar patirti nuostoliai gali būti vertinami kaip negautos pajamos arba patirtos išlaidos (turto sumažėjimas), sprendžiamas pagal tai: 1) ar pajamos buvo numatytos gauti iš anksto; 2) ar pagrįstai tikėtasi jas gauti esant normaliai veiklai; 3) ar šių pajamų negauta dėl neteisėtų skolininko veiksmų. Tačiau ikisutartiniai santykiai yra specifiniai. Minėta, kad pagal LR CK 6.163 straipsnio 2 dalį šalys yra laisvos derėtis ir neatsako už tai, kad nepasiekiamas susitarimas. Taigi ir baigiamajame ikisutartinių santykių etape – sudarant preliminarią sutartį – dar nėra visiško tikrumo dėl to, ar bus sudaryta ir vykdoma pagrindinė sutartis, nes tai gali lemti įvairios aplinkybės. Teisės doktrinoje yra nuomonių, kad ikisutartinių prievolių pažeidimo atveju gali būti atlyginami tik tiesioginiai nuostoliai. Tačiau Civilinių bylų skyriaus plenarinė sesija pažymi, kad ir ikisutartinių prievolių pažeidimo atveju galimos tokios faktinės ir teisinės situacijos, kai teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principai reikalautų, kad nukentėjusiai sąžiningai ikisutartinių santykių šaliai būtų kompensuotos ne tik tiesioginėse derybose dėl sutarties sudarymo turėtos išlaidos, bet ir prarastos konkrečios galimybės pinigine verte, kurios realumą ši šalis sugebėtų pagrįsti. Sprendžiant dėl nukentėjusios ikisutartinių santykių šalies teisės reikalauti piniginio atlyginimo už prarastą galimybę, esminę reikšmę turėtų šalies, atsisakančios sudaryti pagrindinę sutartį, veiksmai sąžiningumo požiūriu: jei derybas be pakankamo pagrindo nutraukusi šalis savo elgesiu sukūrė kitai šaliai pagrįstą pasitikėjimą ir įsitikinimą, kad sutartis tikrai bus sudaryta, tai ji, kaip nesąžininga šalis, privalėtų atlyginti kitai šaliai nuostolius už pagrįsto pasitikėjimo sugriovimą – ne tik derybų metu turėtas išlaidas, bet ir prarastos galimybės pinigine verte. Prarastos galimybės pinigine verte galėtų būti nustatoma taikant CK 6.258 straipsnio 5 dalyje nurodytą kainų skirtumo principą. Pažymėtina, kad taikant kainų skirtumo principą kiekvienu individualiu atveju reikia įvertinti ir nukentėjusios šalies elgesį. Nustačius, kad ši šalis pati elgėsi nesąžiningai ir savo veiksmais prisidėjo prie nuostolių atsiradimo ar jų padidėjimo, kitos šalies atsakomybė dėl prarastos galimybės piniginės vertės atlyginimo, remiantis CK 6.259 straipsniu, gali būti sumažinta arba ji gali būti visiškai atleista nuo šios nuostolių dalies atlyginimo. Taigi tam tikrais ikisutartinių prievolių pažeidimo atvejais gali būti pagrindas spręsti ne tik dėl tiesioginių išlaidų, bet ir dėl prarastos galimybės piniginės vertės, pagrįstos realiomis, įrodytomis, neišvengiamomis, o ne tikėtinomis (hipotetinėmis) pajamomis ar išlaidomis, priteisimo nukentėjusiai sąžiningai preliminarosios sutarties šaliai. Be to, kai nesąžininga ikisutartinių santykių šalis iš savo neteisėto elgesio gauna

naudos, sąžininga šių santykių šalis galėtų reikalauti pripažinti šią naudą jos nuostoliais, nes faktiškai nesąžiningos šalies gauta nauda ir yra sąžiningos šalies patirti nuostoliai.¹¹²

Šioje byloje LAT nepateikia prarastos galimybės piniginės vertės sąvokos apibrėžimo, tik nurodo, kad prarastos galimybės vertė turi būti reali, įrodyta ir neišvengiama, o ne tikėtina. Taip pat galima daryti išvadą, kad prarastos galimybės piniginė vertė yra netiesioginių nuostolių rūšis ir, esant nuostolių atlyginimui ikisutartiniuose santykiuose, galima reikalauti tiek tiesioginių, tiek netiesioginių nuostolių atlyginimo.

Mikutavičiaus byla, kurioje ieškovas Mikutavičius prašė teismo pripažinti preliminarią sutartį, sudarytą su atsakovu R.K., negaliojančia kaip sudarytą suklydimo įtakoje ir nurodė, kad suklysta dėl esminės sąlygos - parduodamos žemės kainos. Byloje nustatyta, kad atsakovas R. K. nesudarė pagrindinės žemės sklypo pirkimo-pardavimo sutarties iki numatyto termino ir taip pažeidė savo įsipareigojimus ieškovui. Ieškovas dėl atsakovo kaltės prarado galimybę įsigyti žemės sklypą už preliminarioje sutartyje nurodytą kainą, dėl to ši suma laikytina ieškovo prarastos galimybės sudaryti pagrindinį sandorį (pirkimo-pardavimo sutartį) verte. Ši suma pripažinta įrodytais ieškovo nuostoliais ir turi būti priteista iš atsakovo.¹¹³

Remiantis naujausia LAT praktika, pažeidėjo neteisėtai gauta nauda gali būti taikoma apskaičiuoti prarastos galimybės piniginę vertę. Teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principai gali reikalauti, kad pažeidėjo gautos naudos išieškojimas būtų taikomas ir preliminariosios sutarties pažeidimo atveju. Tai galėtų būti tais atvejais, kai sąžininga preliminariosios sutarties šalis pagerina turtą, kurį tikisi ateityje valdyti ar įgyti nuosavybėn pagrindinės sutarties pagrindu, o nesąžininga šalis, nepagrįstai atsisakiusi sudaryti sutartį, naudoja ar disponuoja pagerintu turtu ir gauna (didesnę) naudą. Bet kuriuo atveju pripažinti nesąžiningos preliminariosios sutarties šalies gautą naudą kitos šalies nuostoliais teismas gali tik nustatęs ryšį tarp preliminariosios sutarties bei jos pagrindu egzistavusių abiejų šalių santykių ir nesąžiningos preliminariosios sutarties šalies gautos naudos.¹¹⁴

Bendrosios teisės sistemos byloje, kuriose atsakovas gauna neteisėtą naudą, pažeisdamas ieškovo nuosavybės teises, nuostoliai gali būti įvertinti kaip atsakovo neteisėtai gauta nauda tam, kad būtų kompensuota ieškovo prarastos galimybės vertė. Toks požiūris veda prie išvados, kad hipotetinis sandoris būtų sudarytas, jeigu atsakovas sutiktų sumokėti ieškovui protingą, tinkamą sumą dėl sandorio neįvykdymo ir tokia suma konstatuotų ieškovo prarastos sandorio galimybės piniginę vertę. Nepaisant prarastos galimybės piniginės vertės teorijos

¹¹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis civilinėje byloje V. Š. v. A.N., A. N., Nr. 3K-P-382/2006, kategorija: 42.4; 45.1; 45.6.

¹¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje M. E. v. K. R., Nr. 3K-3-585/2006, kategorija: 36.1; 42.4.

¹¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. balandžio 3 d. nutartis civilinėje byloje A.S. v. UAB „Pajūrio viešbučiai“, Nr. 3K-3-126/2009, kategorija: 42.4; 44.2.4.1.

populiarumo, tai yra fikcija, kuri neatskleidžia atsakovo naudos gavimo dviejose bylų kategorijose: 1) bylose, kuriose ieškovas niekada nesutiktų „paleisti“ atsakovo nuo sandorio įsipareigojimų; 2) bylose, kuriose ieškovas neturėjo galimybių atleisti atsakovo nuo įsipareigojimų.¹¹⁵

Šios dvi situacijos susiklostė Wrotham Park v. Parkside Homes Limited byloje. Atsakovas Parkside Homes Limited statė statinius savo žemėje pažeidžiant sutartį, pagal kurią atsakovas turėjo gauti išankstinį sutikimą iš ieškovo Wrotham Park Estate. Ieškovas reikalavo sulaikyti naujų namų statybą ir leidimo sugriauti bet kuri naujai pastatytą namą, jei atsakovas toliau nepaisys apribojimų. Teismas tokį ieškovo reikalavimą atmetė, motyvuodamas nedovanotinu iššvaistymu, turto sunaikinimu be pagrįstos priežasties, bet priteisė ieškovui nuostolius už sutarties sąlygų nesilaikymą, kurie sudarė 5% atsakovo tikėtinos neteisėtai gautos naudos. Teismas pasisakė, jog šiuo atveju yra sunku apskaičiuoti nominalią baudą, be to, ieškovo tiesiogiai nepaveikia naujų namų statybos. Teismas manė, jog penki procentai visos atsakovo tariamos neteisėtai gautos naudos būtų tokios pat vertės kaip atlygis, kurio ieškovas galėtų reikalauti atsakovui nevykdant sutarties.¹¹⁶ Šioje situacijoje ieškovo patirti nuostoliai negali būti laikomi prarastos galimybės įgyvendinti savo teises verte, nes gyvenamieji namai jau pastatyti ir egzistuoja jų savininkai, todėl atlyginti ieškovui žalą ir nevykdyti sandorio būtų fiziškai neįmanoma.

Taip pat svarbu pažymėti, kad bendrosios teisės sistemos valstybės neišskiria prarastos galimybės piniginės vertės kaip ikisutartinių nuostolių rūšies. Prarasta galimybe laikoma situacija, kada sandoris sudarytas, bet absoliučiai neįvykdytas. To pavyzdys gali būti mažmenininko sandoris su didmenininku dėl Kalėdų eglučių. Sandoris sudaromas likus šešioms mėnesiams iki jo vykdymo. Lapkričio mėnesį mažmenininkas laukia eglučių pristatymo, tačiau jos nėra pristatomos.¹¹⁷ Mažmenininko patirti nuostoliai, neskaičiuojant tiesioginių pasiruošimo pardavimui nuostolių, yra prarasta galimybė sudaryti pirkimo – pardavimo sutartį su kitu didmenininku, kuris savo įsipareigojimus būtų įvykdęs laiku.

Apibendrinant šį poskyrį minėtina, kad pažeidėjo neteisėtai gauta nauda gali būti taikoma apskaičiuoti prarastos galimybės piniginę vertę, tačiau tai galima padaryti tik nustatčius ryšį tarp preliminarosios sutarties bei jos pagrindu egzistavusių abiejų šalių santykių ir nesąžiningos preliminarosios sutarties šalies gautos naudos. Prarastos galimybės piniginė vertė yra tai, ką būtų gavęs ieškovas, jei su juo būtų sudaryta sutartis, tuo tarpu atsakovas,

¹¹⁵ Sonidov D., Connington R. Contract Damages: Domestic and International Perspectives. Oxford and Portland, Oregon, 2008. P. 220-221.

¹¹⁶ Ten pat, P. 211-212.

¹¹⁷ Bronaugh R. Lost Opportunities in Contract Damages. Valparaiso University Law Review, 1983. P. 735. // http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/valur17&div=33&collection=journals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults&terms=Lostopportunities|contractldamages&type=matchall, prisijungimo laikas: 2010 08 07.

pasinaudojęs geresniu pasiūlymu, gautų neteisėtą naudą, kuri būtų lygi ieškovo prarastos galimybės piniginei vertei.

4. NETEISĖTAI GAUTOS NAUDOS APSKAIČIAVIMO KRITERIJAI IR PRINCIPAI

Gautos naudos apskaičiavimui visuomet taikomos tos pačios taisyklės, nesvarbu, koku pagrindu jos reikalaujama. Gautos naudos reikalavimas apima faktiškai iš neteisėtų veiksmų gautą naudą, o ne hipotetinę naudos gavimo galimybę. Turi būti vertinama tai, ką pažeidėjas iš tikrųjų gavo, o ne tai, ką galėjo gauti, tačiau dėl tam tikrų priežasčių negavo. Nustatant neteisėtai gautos naudos dydį nesvarbu, ar nukentėjusysis būtų gavęs tokią naudą, kokią gavo pažeidėjas.¹¹⁸

Vertinant pažeidėjo gautos naudos dydį, svarbu nustatyti pažeidėjo gautas grynąsias pajamas, t. y. naudą atskaičius išlaidas. Apskaičiuojant žalą pagal neteisėtai gautos naudos metodą yra imamos faktiškai gautos bendrosios pajamos ir faktinės išlaidos. Iš bendrųjų pajamų turėtų būti atimamos pažeidėjo turėtos išlaidos. Pavyzdžiui, Vokietijos teismai pripažįsta, kad iš gautų pajamų turi būti išskaičiuojami pažeidėjo sumokėti mokesčiai, bendrosios realizavimo bei kitos išlaidos. Šveicarijoje grynoji nauda skaičiuojama iš bendrosios naudos atmetant tokias išlaidas, kurių pagrindu nukentėjusysis galėtų praturtėti.¹¹⁹

Austrijoje gautai naudai apskaičiuoti naudojamas Vilburgo metodas, kuris taikomas apskaičiuoti nepagrįstą praturtėjimą. Vadovaujantis šiuo metodu gauta nauda gali būti apskaičiuojama pagal tam tikrą atlyginimą, kuris turėtų būtų mokamas už naudojimąsi teise arba pagal pažeidėjo gautas bendrąsias pajamas, atmetant tai, ką pažeidėjas turėjo patirti kaip nuostolius.¹²⁰

Nustatant gautos naudos dydį svarbu išsiaiškinti, ar visa nauda gauta iš neteisėtų veiksmų, kurie susiję su teisės pažeidimu, ar tik jos dalis. Pavyzdžiui, Vokietijoje ir Šveicarijoje pripažįstama, kad galima reikalauti tik tos gautos naudos dalies, kuri susijusi su teisės pažeidimu. Tačiau praktiškai nustatant gautos naudos dydį susiduriama su problemomis. Visų pirma, nukentėjusiajam nebūtinai turi būti priteista viskas, ką gavo pažeidėjas. Turi būti atsižvelgta į pažeidėjo veiklą, iš kurios jis gavo pajamų, į tai, ar gauta nauda nesusijusi su kita pažeidėjo veikla, kuri nėra priežastiniu ryšiu susijusi su nukentėjusiojo teisių pažeidimu.¹²¹

¹¹⁸ Mizaras V. Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai. Vilnius: Justitia, 2003. P. 164.

¹¹⁹ Ten pat.

¹²⁰ Ten pat, P. 164-165.

¹²¹ Ten pat, P. 168-169.

Reziumuojant gautos naudos apskaičiavimo kriterijus ir principus, gautos naudos apskaičiavimą galima pavaizduoti taip: 1) pirmiausia nustatoma iš pažeidėjo veiksmų gauta bendroji nauda neatskaičius išlaidų; 2) iš gautos bendrosios naudos atimamos savikainos ir pažeidėjo bendrosios išlaidos, taip gaunama grynoji nauda; 3) jeigu gauta nauda susijusi ne tik su pažeidėjo neteisėtais veiksmais, bet ir su kita veikla, iš gautos naudos atimama ta dalis, kuri nesusijusi su pažeidėjo neteisėtais veiksmais.¹²²

5. NETEISĖTAI GAUTA NAUDA KAIP CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS ŠALYGA

LR CK reglamentuoja keturias civilinės atsakomybės atsiradimo sąlygas: neteisėtus veiksmus, žalą, priežastinį ryšį tarp neteisėtų veiksmų ir žalos bei kaltę. Neteisėtai gauta pažeidėjo nauda yra viena iš nuostolių rūšių, todėl kartu yra viena iš civilinės atsakomybės sąlygų. Šiame skyriuje bus analizuojama, kaip ši civilinės atsakomybės sąlyga pasireiškia ikisutartiniuose bei sutartiniuose santykiuose.

5.1. Neteisėtai gauta nauda kaip nuostolių rūšis ikisutartiniuose santykiuose.

Sutarties sudarymas prasideda derybomis, šalys siekia suderinti savo reikalavimus viena kitai bei galimas būsimos sutarties sąlygas. Derybos yra vienas iš sutarties sudarymo būdų ir laisvosios rinkos išraiška. Šalių sąžiningumas ikisutartiniuose santykiuose yra preziumuojamas. Šalis, kuri pradeda arba veda derybas dėl sutarties sudarymo nesąžiningai, privalo atlyginti kitai šaliai padarytus nuostolius.¹²³ Derybų metu iki sutarties pasirašymo šalys dažnai apsikeičia įvairiais dokumentais, fiksuoja, dėl ko susitarta, sudaro sutarties projektus ar kitus rašytinius dokumentus. Kilus šalių ginčui teismas turi išsiaiškinti, ar ikisutartinis dokumentas turi kokią nors reikšmę šalių teisėms ir pareigoms.¹²⁴

Teisės literatūroje skiriamos dvi grupės ikisutartinių dokumentų: sukeliančios teisinius padarinius ir nesukeliančios. Nesukeliančiais teisinių padarinių yra laikomi garantiniai ikisutartiniai dokumentai, taip pat informaciniai, procedūriniai ikisutartiniai dokumentai, kuriais šalys informuoja visuomenę apie būsimą sutarties sudarymą, bet prievolių santykių nesukuria.

¹²² Mizaras V. Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai. Vilnius: Justitia, 2003. P. 170.

¹²³ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004. P. 138.

¹²⁴ Gedeikis M., Bliuvaitė S. Preliminarioji sutartis // Justitia. 2005, Nr. 3 (57). P. 50.

Sukeliantys teisinius padarinius ikisutartiniai dokumentai yra parengtinės sutartys, protokolai, sutarties projektai. LR CK 6.165 straipsnyje yra įtvirtintas preliminariosios sutarties institutas.¹²⁵ Remiantis šiame LR CK straipsnyje įtvirtinta preliminariosios sutarties samprata, galima išskirti tokius šios sutarties bruožus: 1) aiškus šalių susitarimas ateityje sudaryti kitą – pagrindinę – sutartį; 2) šalių susitarimas dėl būsimos pagrindinės sutarties dalyko ir esminių pagrindinės sutarties sąlygų aptarimas; 3) terminas, per kurį turi būti sudaryta pagrindinė sutartis; 4) preliminarajai sutarčiai privaloma rašytinė forma.

Šio darbo pirmajame skyriuje bei trečiojo skyriaus antroje dalyje jau buvo analizuojama civilinė atsakomybė esant ikisutartiniams santykiams. Taigi Lietuvos teisinio reguliavimo sąlygomis už pareigos elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose pažeidimą be išlygų negali būti taikoma nei deliktinė, nei sutartinė atsakomybė. Tokiu atveju padarytas pažeidimas turi būti kvalifikuojamas kaip *sui generis*, t. y. atskira atsakomybės rūšis.

Preliminariosios sutarties pažeidimas pasireiškia tuo, kad sutartį sudariusi šalis nepagrįstai vengia ar atsisako sudaryti pagrindinę sutartį. Šis pažeidimas yra vienas iš nesąžiningo elgesio pasireiškimų ikisutartiniuose santykiuose, todėl atsiranda pagrindas taikyti preliminariosios sutarties šaliai civilinę atsakomybę. Vienas iš esminių preliminariosios sutarties bruožų yra tai, jog ši sutartis negali būti priverstinai įgyvendinta. Tiek teisės doktrina, tiek teismų praktika pripažįsta, kad savanoriškai nevykdančių iš preliminariosios sutarties kylančios prievolės sudaryti pagrindinę sutartį šalių negalima versti sudaryti pagrindinės sutarties.¹²⁶ Tokiu atveju remiantis LR CK 6.165 straipsnio 4 dalimi gali būti taikomas tik nuostolių atlyginimo institutas. Sudarius preliminarįją sutartį atsiranda prievolė sudaryti kitą sutartį, šios prievolės pažeidimas yra pagrindas taikyti civilinę atsakomybę. Atsisakiusios arba vengiančios šalies negalima priversti sudaryti pagrindinės sutarties. Nevykdant preliminariosios sutarties, nuostolius sudaro tiesioginės išlaidos bei pasitikėjimo nuostoliai. Be to, LAT konstatavo, kad nesąžiningai ikisutartinių santykių šaliai iš savo neteisėto elgesio gavus naudos, sąžininga šių santykių šalis gali reikalauti pripažinti šią naudą jos patirtais nuostoliais, nes faktiškai nesąžiningos šalies gauta nauda yra sąžiningos šalies patirti nuostoliai.¹²⁷

Reziumuojant šį poskyrį svarbu pažymėti, kad esant ikisutartinių santykių pažeidimui, atlyginami ne tik minimalūs nuostoliai (netesybos), bet ir tiesioginiai bei netiesioginiai nuostoliai, kurie šiuo atveju yra prarastos galimybės pinigine vertė. Neteisėtai gauta atsakovo nauda ikisutartinių santykių etape yra atlyginama tik išimtiniais atvejais, tai yra, kada nukentėjusi šalis prašo atsakovo naudą pripažinti nukentėjusios šalies nuostoliais.

¹²⁵ Gedeikis M., Bliuvaitė S. Preliminarioji sutartis // Justitia. 2005, Nr. 3 (57). P. 50-51.

¹²⁶ Gedeikis M., Bliuvaitė S. Preliminarioji sutartis // Justitia. 2005, Nr. 4 (58). P. 61.

¹²⁷ Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. gegužės 26 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Šiaulių tara“ v. AB „Stumbras“, Nr. 2A-41/2006, kategorija: 44.2.4.1. //

http://www.concurrences.com/IMG/pdf/2006_09_LithuaniaDoc01.pdf, prisijungimo laikas: 2010 10 20.

5.2. Neteisėtai gauta nauda kaip nuostolių rūšis sutartiniuose santykiuose.

Sutartis yra viena iš seniausių sandorių rūšių civilinėje. Žodis „teisė“ netektų savo prasmės, jei tarp šalių nebūtų sudaromos sutartys ir viskas būtų sprendžiama savavališkai. Sutartis yra šalių valios išraiška, valios aktas, kurio paskirtis - reguliuoti asmenų tarpusavio santykius nurodant galimo ir privalomo elgesio ribas, taip pat atitinkamų įsipareigojimų nevykdymo teises pasekmes. Sutartis sukuria teises ir pareigas jos šalims bei išreiškia šalių valią. Šalys, sudarydamos sutartį, gali laisvai modeliuoti sutartis, tačiau jų turinys negali prieštarauti imperatyvioms teisės normoms, viešajai tvarkai bei moralei.

Pagrindinis sutartinių santykių principas yra sutarčių laisvė, kurio absoliutumo ribojimas pasireiškia negatyviai ir pozityviai. Negatyvieji ribojimai yra nustatyti įstatymo, pozityvieji – privalomi sutarčių sudarymo atvejai, privalomas tam tikrų sąlygų numatymas sutartyje. Kiti pagrindiniai principai yra sutarčių privalomumas, konsensualizmo principas. Nesilaikant šių principų, t. y. juos pažeidus, kyla civilinė atsakomybė ir šaliai, kurios interesai buvo pažeisti, turi būti atlyginti nuostoliai. Tokiais atvejais gali būti taikoma atsakovo neteisėtai gauta nauda kaip viena iš nuostolių rūšių.¹²⁸

Kadangi neteisėtai gauta nauda kaip nuostolių rūšis esant civilinei atsakomybei jau yra analizuota šio mokslinio darbo pirmajame skyriuje ir atsižvelgiant į tai, kad sutarčių teisė yra labai platus institutas, tikslinga būtų analizuoti konfidencialumo sutartį ir neteisėtai gautą naudą kaip civilinės atsakomybės sąlygą, kuri kyla dėl komercinės (gamybinės) paslapties neteisėto įgijimo, panaudojimo ar atskleidimo.

Komercinės paslapties sąvoka yra apibrėžta LR CK 1.116 straipsnio pirmojoje dalyje. Informacija laikoma komercine (gamybine) paslaptimi, jeigu turi tikrą ar potencialią komercinę (gamybinę) vertę dėl to, kad jos nežino tretieji asmenys ir ji negali būti laisvai prieinama dėl šios informacijos savininko ar kito asmens, kuriam savininkas ją yra patikėjęs, protingų pastangų išsaugoti jos slaptumą. Taip pat komercinė paslaptis apibrėžiama Sutartyje dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba (angl. Agreement on Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS))¹²⁹ 39 straipsnio 2 dalyje, kuri numato, jog komercinė paslaptis (angl. undisclosed information) yra paslaptis, turinti komercinę vertę ir negalinti būti laisvai prieinama. Tokia paslaptis turi būti numatyta teisės aktuose arba sutartyse.¹³⁰ Remiantis šiuo apibrėžimu galima daryti išvadą, kad komercinė paslaptis turi atitikti tris sąlygas:

¹²⁸ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004. P. 106-117.

¹²⁹ Sutartis dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba // Valstybės žinios. 2001, Nr. 46-1620.

¹³⁰ Agreement on Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights //

<http://www.worldtradelaw.net/uragreements/tripsagreement.pdf>, prisijungimo laikas: 2010 10 12

informacija turi turėti tikrą ar potencialią komercinę (gamybinę) vertę būtent dėl to, kad jos turinys nėra žinomas tretiesiems asmenims, informacija negali būti laisvai prieinama tretiesiems asmenims, tai yra, ji negali tapti vieša ir negali būti laisvai teikiama kiekvienam subjektui, informacijos savininkas turi dėti protingas pastangas, siekdamas išsaugoti jos konfidencialumą, tam tikslui taikydamas teisėtas organizacines, technologines, teisineis ir kitas priemones. Tam tikra informacija, nors ir atitinkanti visas tris anksčiau išvardytas sąlygas, dėl kurių ji galėtų būti priskiriama prie komercinių paslapčių, negali būti laikoma komercine paslaptimi. Įstatymai nustato atvejus, kai informacija turi būti vieša. Pavyzdžiui, pagal galiojančius Lietuvos Respublikos teisės aktus komercine paslaptimi negalima laikyti ūkio subjektų finansinės atskaitomybės rodiklių, įmonių steigimo dokumentų bei įstatų, telekomunikacijų paslaugų tarifų bei atsiskaitymo sąlygų ir kitos Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatytos informacijos.¹³¹ Kokios rūšies informacija priskiriama prie informacijos, kuri yra komercinė paslaptis, nurodė Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo¹³² 3 straipsnio 19 dalis, tačiau 2004 metų gegužės 1 dieną ši dalis buvo panaikinta ir neteko galios. Iki tol komercine paslaptimi buvo laikoma techninė, technologinė, komercinė ar organizacinė informacija (angl. know-how), dėl kurios slaptumo išsaugojimo ūkio subjektas imasi tam tikrų priemonių, išskyrus informaciją, kuri pagal Lietuvos Respublikos įstatymus negali būti laikoma komercine paslaptimi.

Komercine paslaptimi yra laikoma informacija, sudaranti šios paslapties turinį. Minėta informacija yra sukurta žmogaus intelektinės veiklos metu siekiant ekonominės naudos ir tampa ją sukūrusio asmens nuosavybe. Vadinasi, komercinę paslaptį galima apibrėžti kaip tam tikrą konfidencialią mokslinę, techninę, gamybinę, finansinę ar kitokio pobūdžio informaciją, kuri turi tam tikrą komercinę vertę. Prie informacijos, kuri sudaro komercinės paslapties turinį, galima būtų priskirti įvairius technologinius ir (ar) projektinius sprendimus, sudarytus arba tik planuojamus sudaryti sandorius, taip pat sukauptas žinias apie esamus ar būsimus veiklos partnerius, tiekėjus, klientus ir panašiai. Šis sąrašas nėra baigtinis. Prie komercinių paslapčių sąrašo galima priskirti intelektinės nuosavybės objektus, t. y. išradimus, prekių ir paslaugų ženklus, pramoninį dizainą. Tačiau šie objektai gali būti laikomi komercine paslaptimi tik tol, kol jie nėra laisvai prieinami visuomenei. Jeigu informacijai yra suteiktas komercinės paslapties statusas, tai dar nėra pagrindas neleisti akcininkams, restruktūrizuojamos bendrovės administratoriui, kreditoriui ar būsimam investuotojui įstatymo nustatyta tvarka susipažinti su šia informacija. Išvardyti asmenys gali susipažinti su komercinėmis paslaptimis, pateikę rašytinį įsipareigojimą neplatinti komercinės paslapties. Tačiau kitu atveju tokia informacija jiems nėra ir negali būti teikiama.

¹³¹ http://www.teisescentras.lt/index.php/lt/KOMERCINES_PASLAPTYS, prisijungimo laikas: 2010 10 12.

¹³² Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas // Valstybės žinios. 1999. Nr. 30-856.

Vos ne kiekviena bendrovė susiduria su problema, kad su komercinėmis paslaptimis susipažįsta arba turi būti supažindinami kai kurie arba visi bendrovės darbuotojai. Tokiu atveju bendrovės darbuotojai, kurie gali susipažinti ar turi būti supažindinti su bendrovės komercine paslaptimi, supažindinami su bendrovės vadovo įsakymu (ar kitu dokumentu, kuriuo tvirtinamas komercinių paslapčių sąrašas, pavyzdžiui, valdybos sprendimu), nurodančiu, kas yra laikoma įmonės komercine paslaptimi, pasirašytinai. Minėtame dokumente gali būti įvardijami konkretūs duomenys (pvz.: konkretus sandoris) arba bendrovės komercinės paslapties turinys nurodytas abstrakčiai (pvz.: visi tiekėjai). Papildomai turėtų būti sudarytos sutartys su darbuotojais dėl darbuotojo įsipareigojimo neatskleisti bendrovės komercinių paslapčių.¹³³

Jau aptarto LR CK 1.116 straipsnio 3 dalis numato, jog komercinę (gamybinę) paslaptį neteisėtai būdais įgiję asmenys privalo atlyginti padarytus nuostolius. Pareigą atlyginti padarytus nuostolius taip pat turi ir darbuotojai, kurie, pažeisdami darbo sutartį, atskleidę komercinę (gamybinę) paslaptį, ar kitokios sutarties šalis, atskleidusi gautą komercinę paslaptį, pažeisdama sutartį. Nuostoliais šiuo atveju laikomos paslapčiai sukurti, tobulinti, naudoti turėtos išlaidos bei negautos pajamos. Pajamos, gautos neteisėtai naudojant komercinę (gamybinę) paslaptį, laikomos nepagrįstu praturtėjimu. Analizuojant šį straipsnį gali susidaryti nuomonė, jog pažeidėjo neteisėtai gauta nauda šiuo atveju nėra civilinės atsakomybės sąlyga, nes jai išieškoti taikomos nepagrįstą praturtėjimą reglamentuojančios teisės normos. Tačiau, kaip jau minėta šio mokslinio darbo trečio skyriaus pirmojoje dalyje,¹³⁴ pažeidėjo neteisėtai gauta nauda gali būti laikoma nukentėjusiojo negautomis pajamomis. Todėl galima teigti, jog neteisėtai gautos naudos esant komercinės (gamybinės) paslapties neteisėtų būdų įgijimo atvejais galima reikalauti kaip nuostolių rūšies.

Pažymėtina, kad už komercinės paslapties turėtojo teisių pažeidimą galima tiek sutartinę, tiek deliktinę atsakomybę. Sutartinę atsakomybę kyla tais atvejais, kai pažeidžiama sutartinę prievolę saugoti, neatskleisti ar neteisėtai nenaudoti sutarties šaliai atskleistos ir patikėtos komercinės paslapties, nes remiantis LR CK 6.256 straipsnio 1 dalimi kiekvienas asmuo privalo tinkamai ir laiku vykdyti savo sutartines prievoles. Darbuotojų civilinė atsakomybė galima tik tais atvejais, kai jie pažeidžia komercinės paslapties teisių turėtojo teises pagal darbo sutartį. Komercinės paslapties atskleidimas nutrūkus darbo santykiams sutartinės atsakomybės neužtrauktų, tačiau būtų pagrindas kilti deliktinei atsakomybei. Atitinkamai sutartinę atsakomybę kiltų kiekvienos kitos sutarties šaliai, pažeidusiai sutartinę prievolę neatskleisti jai patikėtos komercinės paslapties. Tokios sutartinės prievolės numatytos, pavyzdžiui, LR CK 2.156 straipsnio 3 punkte, kuris įtvirtina prekybos agento pareigą saugoti

¹³³ http://www.teisescentras.lt/index.php/lt/KOMERCINES_PASLAPTYS, prisijungimo laikas: 2010 10 12.

¹³⁴ Žiūrėti P. 34-38.

atstovaujamojo asmens komercinės paslaptis tiek sutarties galiojimo metu, tiek jai pasibaigus. LR CK 6.669 straipsnyje nurodyta rangovo pareiga saugoti kitos šalies informaciją, esančią komercine paslaptimi, arba kitokią sutartyje numatytą konfidencialią informaciją.¹³⁵ Remiantis sutarčių laisvės principu, kuris leidžia sudaryti šalims sutartis ir numatyti jose visa, kas neprieštarauja imperatyvioms įstatymo normoms, dėl komercinės paslapties saugojimo gali būti sutarta ir kiekvienoje kitoje sutartyje.

Sutartinė atsakomybė gali kilti už neteisėtą komercinės paslapties naudojimą. Pavyzdžiui, vienai sutarties šaliai atskleidus savo komercinę paslaptį, kita sutarties šalis imtų ją naudoti savo versle. Jei šalis neteisėtai naudotų savo tikslams komercinę informaciją, sužinotą derybų metu, jai atsirastų pareiga atlyginti kitai šaliai padarytus nuostolius.¹³⁶ Nuostoliais tokiais atvejais būtų laikoma neteisėtai gauta pažeidėjo nauda, kadangi nukentėjusiojo asmens negautų pajamų būtų neįmanoma tiksliai apskaičiuoti.

Tikslinga būtų aptarti Lietuvos ir užsienio šalių teismų praktiką, susijusią su civilinės atsakomybės klausimu neteisėtai panaudojant komercines paslaptis. Praktikoje dažniausiai pasitaiko tokios situacijos, kada pažeidėjas pakeičia darbo vietą arba pats pradeda užsiimti veikla, tokia, kokia užsiima nukentėjusysis asmuo, pasinaudodamas nukentėjusiojo asmens gamybinėmis bei komercinėmis paslaptimis. Pavyzdžiui, ieškovas UAB „Baldų rojus“ sudarė su atsakovu G. O. darbo sutartį, pagal kurią G. O. dirbo produktų grupės vadovu. Sudarydamos darbo sutartį, šalys prie jos pasirašė priedą, kuriuo atsakovas įsipareigojo darbo sutarties laikotarpiu ir vienerius metus po sutarties nutraukimo nekurti tokios veiklos profilio bendrovės, nedirbti tokio pat ar panašaus darbo konkuruojančioje arba tokios pat veiklos bendrovėje, neatskleisti bendrovės komercinių paslapčių, nurodytų atskirame sąraše, nepranešti jų konkurentams arba tokios pat veiklos bendrovėms. UAB „Baldų rojus“ generalinio direktoriaus įsakymu buvo patvirtintas naujas bendrovės komercinių paslapčių sąrašas. Komercine paslaptimi buvo pripažinti sutarčių su Lietuvos ir užsienio prekių ir paslaugų tiekėjais ypatumai, sąlygos, mokėjimo sąlygos, šalių įsipareigojimai ir vykdymas, prekybiniai antkainiai, sutartinės kainų nuolaidos, prekių ir paslaugų savikaina, kainų nustatymo metodika ir kt. Su šiuo sąrašu atsakovas buvo supažindintas pasirašytinai. Vėliau atsakovas savo noru buvo atleistas iš darbo. UAB „Baldų rojus“ labai sumažėjo baldų, gaminamų įmonėje „Angstrem-Arredo“, pardavimų kiekis. Ieškovas sužinojo, kad iš esmės identiškais baldais (skiriasi tik jų pavadinimai), bet kur kas mažesnėmis kainomis, pradėjo prekiauti UAB „Sidabrinis delfinas“. Šios įmonės vadovas ir vienintelis akcininkas yra atsakovas G. O. . Taigi atsakovas, kad gautų asmeninę naudą, nesąžiningai, neteisėtai panaudojo bendrovės „Baldų rojus“ komercinę paslaptį apie įmonės

¹³⁵ Surblytė G. Atsakomybė už neteisėtą komercinės paslapties įgijimą, atskleidimą ar jos naudojimą // Justitia. 2008, Nr. 3(69). P. 49.

¹³⁶ Ten pat.

„Angstrem-Arredo“ baldų savikainą ir apyvartą, UAB „Baldų rojus“ taikomo prekybinio antkainio dydį, UAB „Baldų rojus“ ir įmonės „Angstrem-Arredo“ bendradarbiavimo, mokėjimo gamintojui sąlygas. Lietuvos Aukščiausiasis teismas konstatavo, jog žalos atlyginimas priteistas remiantis tuo, kad atsakovas pažeidė sąžiningą konkurenciją. atsakovas baldų gamybai ir prekybai pasinaudojo ieškovo informacija, kuri ieškovo generalinio direktoriaus įsakymu buvo pripažinta komercine paslaptimi. LR CK 1.116 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad informacija laikoma komercine (gamybine) paslaptimi, jeigu turi tikrą ar potencialią komercinę (gamybinę) vertę dėl to, kad jos nežino tretieji asmenys ir ji negali būti laisvai prieinama dėl šios informacijos savininko ar kito asmens, kuriam savininkas ją yra patikėjęs, protingų pastangų išsaugoti jos slaptumą. Informaciją, kuri negali būti laikoma komercine (gamybine) paslaptimi, nustato įstatymai. Pagal šią įstatymo normą informacijos pripažinimą paslaptimi sprendžia jos savininkas. Esant nesąžiningai konkurencijai ieškovui padarytų nuostolių dydį sudėtinga nustatyti. Nesąžininga konkurencija padaryta žala gali būti tai, kad ieškovas negauna pajamų, kurias jis būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę atsakovo neteisėtų veiksmų (LR CK 6.249 straipsnio 1 dalis). Pagal LR CK 6.249 straipsnio 2 dalį atsakovo gauta turtinė nauda už tą laikotarpį, per kurį jis atliko nesąžiningos konkurencijos veiksmus, gali būti pripažinta ieškovo nuostoliais. Taigi pagal įstatymą atsakovas turi atlyginti ieškovui ir vienus, ir kitus nuostolius.¹³⁷

Kitoje byloje ieškovas UAB „Prekybos marketingo paslaugos“ ieškiniu prašo uždrausti atsakovui R. Č. ir UAB „Rinkodaros ir prekybos partneriai“ savo veikloje naudoti ieškovo konfidencialią informaciją (komercines paslaptis), uždrausti siūlyti ieškovo darbuotojams nutraukti darbo sutartis ir pereiti dirbti į atsakovo įmonę. Ieškinys grindžiamas tuo, kad atsakovas R. Č. dirbo ieškovo įmonėje, tačiau netikėtai išėjo iš darbo ir neteisėtai įsteigė naują įmonę UAB „Rinkodaros ir prekybos partneriai“, vykdančią veiklą, analogišką ieškovo vykdomai, taip pat perviliojo į savo naujai įsteigtą įmonę daugelį ieškovo darbuotojų ir klientų. Atsakovas savo veikloje naudojo konfidencialią informaciją, gautą iš ieškovo, ir šio komercines paslaptis. Tokiais savo veiksmais atsakovas pažeidė Konkurencijos įstatymo 16 straipsnį ir darė žalą ieškovui. Neteisėtais atsakovų veiksmais padaryta žala ieškovui yra šio prarastos pajamos dėl sutarties su UAB „Naujasis Sirijus“ nutraukimo bei įvairios išlaidos. Lietuvos Aukščiausiasis teismas konstatavo, kad šioje byloje buvo atlikti nesąžiningos konkurencijos veiksmai ir už tai ieškovui turi būti atlyginti nuostoliai. Teismas padarė išvadą, kad atsakovai neteisėtai sutaupė ieškovo sąskaita, nes jie neieškojo darbuotojų laisvoje darbo rinkoje, bet pasinaudojo ieškovo jau apmokytais ir parengtais darbuotojais. Teismas tas lėšas, kurias darbuotojų mokymui ieškovo

¹³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Baldų rojus“ v. G.O., Nr. 3K-3-197/2007, kategorija: 22.8; 89.

sąskaita sutaupė atsakovai, priteisė iš atsakovų solidariai ieškovo naudai.¹³⁸ Apibendrinant šią situaciją ieškovas prašė priteisti iš atsakovo už komercinės paslapties neteisėtą panaudojimą negautas pajamas, o negautos pajamos buvo paskaičiuotos per atsakovo neteisėtą naudą (sutaupymą ieškovo sąskaita).

Bendrosios teisės šalyse ieškovo prarasta nauda ir atsakovo nepagrįstas praturtėjimas apskaičiuojant nuostolius, patirtus dėl komercinės paslapties atskleidimo, yra laikomi išskirtiniais teisės gynimo būdais ir abu kartu negali būti atlyginti. Tokiomis aplinkybėmis dalis atsakovo neteisėtai gautos naudos, kuri viršija ieškovo negautas pajamas, gali būti atlyginama. Negautos pajamos skaičiuojamos kaip grynosios (tikrosios) negautos pajamos atmetus pridėtines ir kitas išlaidas. Prie negautų pajamų priskiriama ne tik pardavimų skaičiaus sumažėjimas, bet ir objektų kainų sumažėjimas, taip pat mokesčiai, kurie būtų skirti reklamai konkuruojant su atsakovu. Remiantis bendra taisykle, teismai skaičiuoja ieškovo negautą naudą naudodami atsakovo neteisėtai gautą naudą. Jei atsakovas, neteisėtai panaudojęs komercinę paslaptį, nesumažina jos vertės ir tiesiogiai nenukonkuruoja ieškovo, ieškovui gali būti sunku įrodyti, kad jis patyrė nuostolių dėl šios paslapties panaudojimo. Tokiais atvejais teismai iš karto nuostolius skaičiuoja remiantis atsakovo neteisėtai gauta nauda, kadangi tik taip galima įrodyti, kad ieškovas patyrė nuostolių. Gali susidaryti ir tokios teisinės situacijos, kada ieškovas negali įrodyti tiek savo negautų pajamų, tiek ieškovo neteisėtai gautos naudos. Pavyzdžiui, ieškovas turi komercinę paslaptį, bet jos nenaudoja savo versle, o atsakovas, pasinaudojęs tokia paslaptimi, iš jos neteisėtos tiesioginės naudos negauna. Tokiais atvejais bendrosios teisės sistemos teisininkai siūlo nuostolius skaičiuoti remiantis išlaidomis, kurias ieškovas panaudojo komercinei paslaptčiai sukurti.¹³⁹

Reziumuojant šį poskyrį minėtina tai, kad neteisėtai gauta nauda gali būti laikoma nuostoliais esant sutartiniams santykiams, konkrečiau, konfidencialumo sutartiniams santykiams, tačiau tiek Lietuvos, tiek užsienio teismai pirmiausia linkę taikyti ieškovo negautas pajamas, kurias skaičiuoja kaip atsakovo gautą neteisėtą naudą. O tiesiogiai neteisėtai gauta atsakovo nauda taikoma tik tuomet, kada ieškovas negali įrodyti, kad jis patyrė nuostolių.

6. PAŽEIDĖJO GAUTA NAUDA AUTORIŲ TEISĖJE

¹³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 21 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Prekybos marketingo paslaugos“ v. Č. ir UAB „Rinkodaros ir prekybos paslaugos“, Nr. 3K-3-485/2007, kategorija: 44.5.2.17; 89.

¹³⁹ Pensabene M. J., Loh C. E. How to assess Trade Secret Damages, 2006. P.1-3. //

<http://fitzpatrickcella.com/DB6EDC/assets/files/News/attachment359.pdf>, prisijungimo laikas: 2010 10 14.

Autorių teisė yra specifinė teisės šaka, kurios objektai yra originalūs literatūros, mokslo ir meno kūriniai, kurie yra kokia nors objektyvia forma išreikštas kūrybinės veiklos rezultatas, pavyzdžiui, knygos, monografijos, audiovizualiniai kūriniai, fotografijos, iliustracijos, architektūros kūriniai ir kita. Autorių teisės subjektai yra kūrinis sukūrė fiziniai asmenys, kiti fiziniai ar juridiniai asmenys, nustatytais atvejais turintys išimtinės turtinės autorių teisės, taip pat autorių teisių perėmėjai.¹⁴⁰ 1886 m. Berno konvencijos dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos, prie kurios Lietuvos Respublika prisijungė 1994 m. liepos 29 d., 15 straipsnyje nustatyta autorystės prezumpcijos taisyklė, pagal kurią tam, kad autorius, jei neįrodyta priešingai, būtų juo laikomas ir pažeidus jo teises, galėtų apginti jas teismuose, pakanka, kad autoriaus vardas būtų įprastu būdu nurodytas kūrinyje.¹⁴¹

Neatsitiktinai specifinius visuomeninius santykius intelektinės nuosavybės srityje reglamentuoja specialios paskirties įstatymai. Literatūros, mokslo ir meno kūrinių kūrėjų teisės, šių teisių įgyvendinimą ir gynimą nustato Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas (toliau - ATGTĮ), o analogiškas pramonės kūrinių autorių teisės, taip pat šių kūrinių teisinę apsaugą – pramoninės nuosavybės teisės įstatymai. Tiems civiliniams teisiniams santykiams (pvz.: sandorių sudarymo ir galiojimo, ieškininio senaties, paveldėjimo, civilinės atsakomybės ir pan.), kurie, nors ir yra susiję su autorių teisių įgyvendinimu ir gynimu, bet nėra specifiniai, taikomos LR civilinio kodekso normos.

Žmogaus proto kūriniai, nesvarbu kokios srities ir kokia yra jų išraiškos forma, negali būti fiziškai apsaugoti nuo kėsinosi į juos. Kūrėjas, pateikęs kūrinį visuomenei, neturi galimybės kontroliuoti jo neteisėto naudojimo, platinimo ir gaminimo. Tokią funkciją atlieka įstatymai. Jie nustato kūrėjo neturtines ir turtines teises į kūrinį ir kartu yra šių teisių apsaugos ir gynimo garantas, taip pat užtikrina kūrėjo teisių į kūrinį ir pagrįsto bei teisėto visuomenės intereso naudotis kūrėjo darbo produktu pusiausvyrą.¹⁴²

Šioje mokslinio darbo dalyje bus nagrinėjama pažeidėjo, kuris neteisėtai platino, naudojo ar gamino literatūros, mokslo ar meno kūrinį, gauta nauda. Galimybę išieškoti pažeidėjo neteisėtai gautą naudą numato ne tik LR CK 6.249 straipsnio 2 dalis, bet ir ATGTĮ 83 straipsnio 5 dalis, kurioje įtvirtintas reikalavimas išreikalauti pažeidėjo gautą naudą. Be to, pažeidėjo gautos naudos išieškojimo galimybė ginant autorių teises yra numatyta ir ATPK 214⁽¹⁰⁾ straipsnyje¹⁴³: Autorių teisių ir gretutinių teisių pažeidimas. Čia numatoma, jog neteisėtas

¹⁴⁰ Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas // Valstybės žinios. 2006, Nr. 116-4400. 2 str. 5p.

¹⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 3 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Rimi Lietuva“ v. UAB „Atvanora“, Nr. 3K-3-311/2006, kategorija: 84; 88.

¹⁴² Jovaišas K. Autorių teisių apsauga ir gynimas, 2005. P. 1. //

http://www.google.lt/#hl=lt&biw=1280&bih=683&q=jovai%C5%A1as+autori%C5%B3+teisi%C5%B3+apsauga+ir+gynimas&aq=f&aqi=&aql=&oq=&gs_rfai=&fp=34c929ccf0f47bb1, prisijungimo laikas: 2010 08 05.

¹⁴³ Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas // Valstybės žinios. 1985, Nr. 1-1.

literatūros, mokslo ar meno kūrinio (įskaitant kompiuterių programas ir duomenų bazines), audiovizualinio kūrinio ar fonogramos viešas atlikimas, atgaminimas, viešas paskelbimas, kitoks panaudojimas bet kokiais būdais ir priemonėmis siekiant turtinės naudos, taip pat neteisėtų kopijų platinimas, laikymas, importavimas, eksportavimas ar gabenimas siekiant turtinės naudos užtraukia baudą nuo vieno tūkstančio iki dviejų tūkstančių litų su kūrinio ar fonogramos neteisėtų kopijų ir jų gamybos priemonių ar įrangos konfiskavimu. „Neteisėtas panaudojimas siekiant turtinės naudos“ yra pažeidėjo neteisėtai gauta nauda, kurią galima pripažinti autoriaus patirtais nuostoliais, tačiau šiuo atveju neteisėtai gauta pažeidėjo nauda bus laikoma administracine nuobauda ir LR CK normos taikomos nebus.

Autorių teisės yra specifinės civilinės teisės, o tai lemia jų įgyvendinimo principų ir gynimo būdų specifiką. Atsižvelgiant į tikslus, kurių siekiama taikant autorių teisių gynimo būdus, jie gali būti skirstomi į apsauginius ir kompensacinius. Apsauginiais laikomi tokie autorių teisių gynimo būdai, kuriais siekiama užkirsti kelią neteisėtiems veiksams arba uždrausti tokius veiksmus, kurie kelia pagrįstą žalos atsiradimo grėsmę arba gali realiai pažeisti teisę į autoriaus vardą ir autorystės teisę. Vienas iš apsauginių teisių gynimo būdų yra autoriaus teisė kreiptis į teismą su prašymu įpareigoti nutraukti neteisėtus veiksmus arba reikalauti uždrausti atlikti veiksmus, dėl kurių gali būti realiai pažeistos teisės arba atsirasti žala. Kompensaciniais pripažįstami tokie autorių teisių gynimo būdai, kuriais siekiama atkurti padėtį, buvusią iki teisės pažeidimo, išieškoti atlyginimą už neteisėtą naudojimąsi kūriniumi, atlyginti turtinę ir (ar) neturtinę žalą arba sumokėti kompensaciją.¹⁴⁴

Pažeidėjo neteisėtai gauta nauda kaip nuostolių rūšis turėtų būti priskiriama kompensaciniams teisių gynimo būdams, nes ja siekiama atlyginti padarytą žalą. Pažeidėjo gautos naudos išieškojimo galimybė yra pripažįstama daugelyje užsienio valstybių teisėje. Vokietijos ATGTĮ 97 str. numato, kad vietoj žalos atlyginimo nukentėjusysis gali reikalauti iš pažeidėjo gautos naudos, tai yra, pelno, kurį pažeidėjas gavo pažeidęs autoriaus teises. Austrijos ATGTĮ 87 str. ketvirtojoje dalyje reglamentuojama, kad reikalauti gauto pelno galima tik tada, kai kūrinys neteisėtai visais būdais platinamas arba atgaminamas. Šio reikalavimo negalima reikšti, jei kūrinys neteisėtai transliuojamas ar rodomas. Šis ribojimas grindžiamas tuo, kad viešai transliuojant, rodant gauta neteisėta nauda yra nulemiama ne tik neteisėtų veiksmų, kurie yra viena iš būtinų sąlygų kilti civilinei atsakomybei, bet ir daugelio kitų veiksmių, dėl kurių yra sunku atriboti tikrąją neteisėtos naudos dalį, kuri susijusi tik su neteisėtais veiksmais.¹⁴⁵ Bendrosios teisės šalyse pažeidėjo neteisėtai gauta nauda taip pat yra viena iš autorių teisėje

¹⁴⁴ Jovaišas K. Autorių teisių apsauga ir gynimas. 2005, P. 9-10. //

http://www.google.lt/#hl=lt&biw=1280&bih=683&q=jovai%C5%A1as+autori%C5%B3+teisi%C5%B3+apsauga+ir+gynimas&aq=f&aql=&aql=&oq=&gs_rfai=&fp=34c929ccf0f47bb1, prisijungimo laikas: 2010 08 05.

¹⁴⁵ Mizaras V. Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai. Vilnius: Justitia, 2003. P.159-163.

egzistuojančių nuostolių rūšių. JAV autorių teisėje nuostoliais laikomi faktiniai nuostoliai (angl. actual damages) ir pažeidėjo gauta neteisėta nauda (angl. infringer's profit). Kada tampa sunku apskaičiuoti neteisėtai gautą naudą, teismas *ad hoc* gali taikyti minimalių nuostolių institutą. Dažniausiai taikomas metodas apskaičiuoti faktiniams nuostoliams yra autorių teisių turėtojo prarasta nauda, prarasta pardavimo galimybė. Tačiau apskaičiuoti autoriaus prarastą naudą (negautas pajamas) yra daug sudėtingiau nei pažeidėjo neteisėtai gautą naudą todėl, kad autoriui užtenka įrodyti pažeidėjo neteisėtai gautas pajamas, o tada jau pats pažeidėjas turi įrodinėti, kad tos pajamos gautos teisėtai ar tam tikra dalis jų gauta teisėtai. Jei neteisėtai gauta nauda yra susimaišiusi su teisėtomis pajamomis, pažeidėjas turi sumokėti tik tam tikrą procentą nuo savo pajamų, proporcingai jas paskirstant (angl. apportionment).¹⁴⁶

Lietuvoje, skirtingai nei minėtose užsienio valstybėse, iki 2003 m. ATGTĮ priėmimo, savarankiško autorių teisių gynimo būdo numatyta nebuvo, todėl reikalavimą buvo galima pareikšti remiantis bendraisiais LR CK numatytais pagrindais: pirma, reikalauti pažeidėjo neteisėtai gautos naudos pagal žalos atlyginimo taisykles (LR CK 6.249 str. 2 d.); antra, jei nėra galimybės išieškoti naudą pagal žalos atlyginimo taisykles, neteisėtai gautos naudos galima reikalauti pagal nepagrįsto praturtėjimo normas (LR CK 6.237 str. ir LR CK 6.242 str.). Nuo 2003 – ujų, kada įsigaliojo nauja ATGTĮ redakcija, pažeidėjo neteisėtai gautos naudos išieškojimas tapo specialiu autorių teisių gynimo būdu. Tačiau svarbu atkreipti dėmesį, kad ATGTĮ 83 str. 2 dalyje nurodoma, jog pažeidėjo gauta nauda šio įstatymo 77 str. 1 dalyje nurodytų asmenų, t. y. autorių teisių, gretutinių teisių, *sui generis* teisių subjektų bei išimtinių licencijų licenciatų reikalavimu gali būti pripažinta nukentėjusiojo nuostoliais. Taigi pažeidėjo gauta nauda šiuo atveju bus pripažinta kaip nukentėjusio asmens nuostoliai tuo atveju, jei atitinkami subjektai to reikalaus ir jei bus visos keturios civilinės atsakomybės sąlygos: neteisėti veiksmai, žala, priežastinis ryšys tarp žalos ir neteisėtų veiksmų bei pažeidėjo kaltė. Tuo tarpu to paties 83 straipsnio 5 dalis numato pažeidėjo neteisėtos naudos išieškojimą ir neesant jo kaltės. Kai pažeidėjas atlieka nežinodamas ar neturėdamas žinoti, kad jis pažeidžia ATGTĮ saugomas teises (jo veiksmuose nėra kaltės), teismas autorių teisių, gretutinių teisių ir *sui generis* teisių subjektų bei išimtinių licencijų licenciatų reikalavimu gali išreikalauti iš pažeidėjo gautą naudą. Pažeidėjo gauta nauda laikoma visa tai, ką pažeidėjas sutaupė ir (ar) gavo pažeisdamas šio įstatymo saugomas teises. Pažeidėjo gauta nauda nustatoma ir išieškoma neatsižvelgiant ar pats teisių subjektas tokią naudą, kokią gavo pažeidėjas, būtų gavęs, ar ne. Nustatant pažeidėjo gautą naudą teisių subjektas gali pateikti tik tuos įrodymus, kurie patvirtintų pažeidėjo gautas bendras

¹⁴⁶ Cardin T. W. Remedies for Copyright Infringement. Arkansas Law Review, 1969. P. 466-469. // http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/arklr23&div=43&collection=journals&set_as_cursor=9&men_tab=srchresults&terms=damages|copyright|law&type=matchall, prisijungimo laikas: 2010 08 17.

pajamas; kokia yra pažeidėjo grynoji nauda (nauda, atskaičius išlaidas), turi įrodyti pats pažeidėjas.¹⁴⁷ Ieškovas yra suinteresuotas ir turi įrodyti, kokią naudą, išreikštą konkrečia pinigų suma, atsakovas gavo dėl savo neteisėtų veiksmų. Pareiga įrodyti gali būti įgyvendinta, jeigu ieškovas turi realią galimybę pateikti teismui dokumentus apie atsakovo gautą naudą (pvz., pinigines įplaukas už realizuotą kūrinio tiražą). Tokiais dokumentais paprastai disponuoja pažeidėjas. Todėl įstatymas nustato ieškovo teisę reikalauti, kad pažeidėjas pateiktų dokumentus, kurių reikia jo neteisėtoms pajamoms nustatyti. Jeigu tokie dokumentai sąmoningai ar be rimtos priežasties per nustatytą terminą nepateikiami arba atsisakoma leisti jais pasinaudoti, teismas turi teisę priimti sprendimą, remdamasis jam pateiktais įrodymais.¹⁴⁸

Esminis skirtumas tarp ATGTĮ 83 str. 2 ir 5 dalių yra pažeidėjo kaltės buvimo faktas vienu atveju, o kitu – jo nebuvimas. Iš esmės ATGTĮ 83 str. 2 dalyje įtvirtinta neteisėtai gautos naudos sąvoka sutampa su LR CK 6.249 str. 2 dalyje minima neteisėtai gauta nauda. Skiriasi tik tai, kad autorių teisę reglamentuoja ATGTĮ specialiosios normos, kurios taikomos specialiam subjektų ratui, numatytam ATGTĮ . Tuo tarpu LR CK normos taikomos tada, kai ATGTĮ nereglamentuoja. To paties straipsnio penktoji dalis gali būti taikoma ir nesant pažeidėjo kaltės, bet tik išimtinai autorių teisėms ginti pagal LR CK numatytas nepagrįsto praturtėjimo normas.

Neteisėtai gauta nauda kaip nuostolių rūšis autorių teisėje atlieka svarbų vaidmenį. Taip palengvinamas nuostolių dydžio įrodinėjimas, nes gautas pajamas įrodyti lengviau negu negautas, toks įrodinėjimas yra nukentėjusiojo savotiška sudrausminimo priemonė, kadangi, asmeniui skaičiuojant savo negautas pajamas, jos gali atrodyti daug didesnės nei yra realybėje.

Pažeidėjas gauna tai, ko netenka nukentėjusysis. Vadinasi, atsakovo neteisėtai gauta nauda iš esmės yra ieškovo negautos pajamos. Pažeidėjo neteisėtai gauta nauda laikoma visa tai, ką jis sutaupė ir (ar) gavo, pažeisdamas autorių teises. Tokia nauda nustatoma ir išieškoma neatsižvelgiant į tai, ar pats autorius tokią naudą, kokią gavo pažeidėjas, būtų gavęs ar ne. Tai logiška, nes autorius gali gauti ne tik mažiau, bet ir daugiau už pažeidėją. Taigi žalos dydis tokiu atveju nustatomas remiantis ne tikėtina, bet realiai gauta nauda. Priešingu atveju žalos dydį reikėtų įrodinėti remiantis ne faktais, bet prielaidomis, o prielaidomis ir hipotezėmis teisė nesiremia.

Nagrinėtinu klausimu Lietuvos Aukščiausiasis teismas byloje „Šiaulių naujienos“ prieš „Šiaulių kraštą“¹⁴⁹ („Šiaulių krašte“ buvo išspausdinti užsakovo UAB „Akropolis“ reklaminiai

¹⁴⁷ Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas 83 str. 5 d. // Valstybės žinios. 2006, Nr.116-4400.

¹⁴⁸ Jovaišas K. Autorių teisių apsauga ir gynimas. 2005, P. 11. // http://www.google.lt/#hl=lt&biw=1280&bih=683&q=jovai%C5%A1as+autori%C5%B3+teisi%C5%B3+apsauga+ir+gynimas&aq=f&aqi=&aql=&oq=&gs_rfai=&fp=34c929ccf0f47bb1, prisijungimo laikas: 2010 08 05.

¹⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gegužės 19 d. nutartis civilinėje byloje M. D., A. J., K. P. ir UAB „Šiaulių naujienos“ v. UAB „Šiaulių kraštas“, Nr. 3K-3-214/2009, kategorija: 84.

skelbimai, kuriems sukurti buvo panaudoti ieškovo leidžiamo laikraščio „Šiaulių naujienos“ fragmentai, straipsniai, nuotraukos, karikatūros, taip pat tekstinės ir vaizdinės bei grafinės medžiagos kompozicija) nurodė, kad LR CK 6.249 straipsnio 2 dalyje nustatyta netiesioginių nuostolių atlyginimo taisyklė, pagal kurią atsakingo už žalą asmens iš neteisėtų veiksmų gauta nauda gali būti pripažįstama kreditoriaus nuostoliais, sutampa su ATGTĮ 83 straipsnio 2 dalimi. Pažeidėjo gauta nauda laikoma visa tai, ką pažeidėjas sutaupė ir (ar) gavo pažeisdamas ATGTĮ saugomas teises. Nustatant pažeidėjo gautą naudą, teisių subjektui (šiuo atveju – ieškovui UAB „Šiaulių naujienos“) tenka procesinė pareiga pateikti įrodymus, kurie patvirtintų pažeidėjo gautas bendrąsias pajamas; pažeidėjas turi įrodyti, kokia yra jo grynoji nauda (nauda, atskaičius išlaidas).

Kartu dėl literatūros, mokslo ir meno kūrybinių specifikos ir komplekso veiksnių, kurie lemia šių kūrybinių paklausą, populiarumą ir komercinę sėkmę, sunku, o kartais ir praktiškai neįmanoma tiksliai įvertinti nukentėjusiojo praradimų, nuostolių dydžio. Dėl tos priežasties įstatymas numato nukentėjusiojo galimybę vietoj nuostolių atlyginimo reikalauti kompensacijos. Jos dydį nuo 10 iki 1000 minimalių gyvenimo lygių (MGL) teismas nustato, atsižvelgdamas ne į autoriaus negautų pajamų dydį ar į nuostoliais pripažintą pažeidėjo gautą naudą, bet į pažeidėjo kaltę, jo turtinę padėtį, neteisėtų veiksmų priežastis bei kitas turinčias reikšmės bylai aplinkybes, taip pat į sąžiningumo, teisingumo ir protingumo kriterijus.¹⁵⁰

Kompensacijos reikalavimas įtvirtintas daugelio šalių autorių teisėje, kadangi yra daug teisinių situacijų, kuriose neįmanoma apskaičiuoti pažeidėjo neteisėtai gautos naudos. Tokia situacija gali susiklostyti, kada pažeidėjas nelegaliai siunčiasi dainas internetu. Sunku būtų apskaičiuoti, kokią piniginę naudą jis gauna siųsdamasis dainas asmeniniam naudojimui, ar kokią naudą būtų gavęs autorius, jei dainos būtų siųstos iš legalių interneto portalų. Todėl šiuo atveju pažeidėjas turėtų sumokėti baudą, kuri ir būtų kompensacija autoriui.

Reziumuojant šį skyrių, galima daryti išvadą, kad pažeidėjo neteisėtai gautos naudos išieškojimas yra specialus autorių teisių gynimo būdas, kuris taikomas tiek bendrosios, tiek kontinentinės teisės šalyse. Lietuvoje pažeidus autorių teises žala gali būti apskaičiuojama pagal pažeidėjo gautą naudą, kai yra teisės pažeidėjo kaltė ir yra kitos trys civilinės atsakomybės sąlygos. Jei nėra pažeidėjo kaltės, tai pažeidėjo gautos naudos išieškojimui taikomos nepagrįsto praturtėjimo normos. Taip pat galima teigti, jog autorių teisėje nuostolių kaip pažeidėjo neteisėtai gautos naudos išieškojimas yra patogiausias būdas, nes taip tiksliausiai apskaičiuojami faktiniai nuostoliai ir, priešingai nei skaičiuojant autoriaus negautas pajamas, tai nėra fikcija.

¹⁵⁰ Jovaišas K. Autorių teisių apsauga ir gynimas. 2005, P. 11. // http://www.google.lt/#hl=lt&biw=1280&bih=683&q=jovai%C5%A1as+autori%C5%B3+teisi%C5%B3+apsauga+ir+gynimas&aq=f&aqi=&aql=&oq=&gs_rfai=&fp=34c929ccf0f47bb1, prisijungimo laikas: 2010 08 05.

7. PAŽEIDĖJO GAUTA NAUDA KAIP RESTITUCIJOS TAIKYMO PRIEMONĖ

Restitucija (lot. *restitutio*) yra vienas iš civilinių teisių gynimo būdų. Ji apibrėžiama kaip negaliojančio sandorio šalių turinės padėties, buvusios iki jo sudarymo visiškai arba dalinis atkūrimas¹⁵¹, taigi restitucija yra šalių grąžinimas į *status quo* padėtį. Restitucija taikoma pripažinus sandorį negaliojančiu, išreikalaujant be pagrindo įgytą turtą, vienai šaliai iš dalies įvykdžius prievolę, o kitai jos negalint įvykdyti dėl *force majeure* (nenugalimos jėgos), taip pat išreikalaujant daiktą iš neteisėto valdymo.¹⁵² Jau romėnų teisėje buvo suformuluota procesinė priemonė *restitutio in integrum*. Pretorius, taikydamas *restitutio in integrum*, galėjo įsakyti nekreipti dėmesio į teismo sprendimą, tarytum nebūtų buvę ir paties sprendimo, kurio rezultatas jis yra.¹⁵³ LR CK 6.146 straipsnis numato, kad restitucija atliekama natūra, išskyrus atvejus, kai tai nėra įmanoma ar sukeltų didelių nepatogumų šalims. Tokiu atveju sumokamas piniginis ekvivalentas, kurio apskaičiavimą numato LR CK 6.147 straipsnis.

Kontinentinės teisės valstybių kodeksuose dažniausiai nėra atskiro skyriaus, įtvirtinančio restitucijos taisyklės, tačiau Lietuva yra to išimtis. Restitucijos taikymo taisyklės įtvirtintos LR CK šeštos knygos X skyriuje, kuris vadinasi „Restitucija“. Kontinentinės teisės sistemoje vertinant sandorių galiojimą remiamasi sutarčių teisės nuostatomis, o sprendžiant negaliojimo pasekmių klausimą taikomos nepagrįsto praturtėjimo taisyklės. Bendrosios teisės sistemoje terminas „restitucija“ vartojamas tiek sutartinių santykių srityje, tiek už jos ribų. Restitucijos teisę plačiuoju požiūriu sudaro taisyklės, kurias taikant pinigai ar kitas turtas grąžinami savininkui ar asmeniui, turinčiam teisę tą turtą valdyti. Jei vienas asmuo be teisinio pagrindo gavo turtą ar pinigų sumą iš kito asmens, jis privalo grąžinti jį teisėtam savininkui, kad nebūtų laikomas nepagrįstai praturtėjusiu ar gavusiu nepagrįstą naudą. Šiuolaikinė Anglijos teisė restitucijos teisę sutapatina su nepagrįsto praturtėjimo teise, o šios teisės priemonės skirtos atimti iš atsakovo gautą naudą.¹⁵⁴

Sandorio pripažinimu negaliojančiu siekiama ne tik panaikinti teisinį santykį, bet ir atkurti tą šalių padėtį, kurioje jos buvo iki sandorio sudarymo. Pagal restitucijos taikymą negaliojančius sandorius teisės doktrina skirsto į tris kategorijas: 1) sandorius, kuriuos pripažinus negaliojančiais taikoma dvišalė restitucija; 2) sandorius, kuriuos pripažinus negaliojančiais taikoma vienašalė restitucija; 3) sandorius, kuriuos pripažinus negaliojančiais restitucija netaikoma.

¹⁵¹ Vaitkevičiūtė V. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Žodynas, 2004. P. 910.

¹⁵² Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003, P. 185.

¹⁵³ Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. Vilnius: Justitia, 1999. P. 49.

¹⁵⁴ Dambrauskaitė A. Sandorių negaliojimo teisinės pasekmės. Vilnius: Justitia, 2009. P. 132-134.

Praktikoje dažniausiai yra taikoma dvišalė restitucija. Ji taikoma sandoriams, kurie prieštarauja imperatyvioms įstatymo normoms (LR CK 1.80 str. 2 d.), viešajai tvarkai ar gerai moralei (LR CK 1.81 str. 2 d.), juridinio asmens teismumui (LR CK 1.82 str. 4 d.), taip pat taikoma pripažinus negaliojančiu neveiksnaus asmens sudarytą sandorį (LR CK 1.84 str. 4 d.), asmens, kurio veiksnumas apribotas dėl piktnaudžiavimo alkoholiniais gėrimais ar narkotinėmis medžiagomis, sudarytą sandorį (LR CK 1.85 str. 2 d.), tariamą sandorį (LR CK 1.86 str. 2 d.), nepilnamečio nuo 14 iki 18 metų sudarytą sandorį (LR CK 1.88 str. 2 d.), savo veiksmų reikšmės negalėjusio suprasti fizinio asmens sudarytą sandorį (LR CK 1.89 str. 2 d.), dėl suklydimo sudarytą sandorį (LR CK 1.90 str. 3 d.), dėl įstatymo reikalaujamos formos nesilaikymo negaliojančią sandorį (LR CK 1.93 str. 5 d.) ir kitais įstatymo numatytais atvejais. Vienašalis restitucijos taikymas yra išimtis. Ji taikoma pripažinus negaliojančiu sandorį dėl apgaulės, smurto, ekonominio spaudimo arba realaus grasinimo, taip pat dėl šalies atstovo piktavališko susitarimo su antrąja šalimi arba susidėjusių sunkių aplinkybių. Tokiu atveju grąžinti visa, ką gavusi, privalo antroji šalis. Restitucija netaikoma, jei nė viena iš šalių neperdavė kitai sandorio šaliai jokio turto.¹⁵⁵

Restitucija, taikoma pripažinus sandorius negaliojančiais, laikytina tiesiogine sandorių pripažinimo negaliojančiais grįžtamosios galios (retroaktyvumo) principo taikymo pasekme. Teismai privalo atkurti buvusią iki sandorio sudarymo šalių turtinę padėtį net ir tais atvejais, kai šalys tokio reikalavimo nebuvo pareiškusios. Pagal klasikinę sandorių negaliojimo teoriją pripažinta negaliojančia sutartis nustoja galioti absoliučiai ir visa savo apimtimi, ji negali sukelti jokių teisinių padarinių nei ateityje, nei praeityje. Neišvengiamo grįžimo į *status quo* idėja yra neatskiriamas šios negaliojimo teorijos principas. Tačiau kai kurių autorių nuomone, restitucija nėra normalus reiškinys, nes grįžtant į praeitį paneigiama į ateitį nukreiptos teisinės veiklos esmė. Praeityje neįmanoma ištrinti visko, kas jau yra įvykę. Šiuolaikinėje teisėje retroaktyvumas nebėra laikomas būtina ir neišvengiama sandorių pripažinimo negaliojančiais pasekme. Kiekvienu atveju reikia atsižvelgti į patį sandorį bei jo esmę. Lietuvoje retroaktyvumo principas taip pat nėra absoliutus. Pavyzdžiui, remiantis LR CK 6.145 straipsnio 2 dalimi, restitucija netaikoma pripažinus iš dalies negaliojančiu gyvenamųjų patalpų privatizavimo sandorį, nes restitucijos taikymas tokiu atveju reikštų tų patalpų reprivatizavimą ir tai prieštarautų įstatymo leidėjo ketinimui privatizuoti visą butų ūkį.¹⁵⁶

Restitucija yra pirmasis sandorių negaliojimo padariny, kuris taikomas pirmiausia ir tik tais atvejais, kada restitucijos neįmanoma taikyti, taikoma civilinė atsakomybė. LAT šiuo klausimu pažymėjo, kad restitucija yra pagrindinis, bet ne vienintelis sandorio negaliojimo

¹⁵⁵ Papirtis L. V., Baranauskas E., Kiršienė J. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. 2 tomas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. P. 56 – 57.

¹⁵⁶ Dambrauskaitė A. Sandorių negaliojimo teisinės pasekmės. Vilnius: Justitia, 2009. P. 139-141.

padarinys. Aplinkybės, kurios buvo pagrindas pripažinti sandorį negaliojančiu, taip pat gali būti pagrindas taikyti civilinę atsakomybę (jeigu yra būtinosios jos taikymo sąlygos) ir įpareigoti dėl sandorio negaliojimo kaltą asmenį atlyginti padarytą žalą. Tai reiškia, kad nukentėjusi dėl sandorio negaliojimo šalis gali reikalauti taikyti kaltajai šaliai civilinę atsakomybę ir reikalauti nuostolių atlyginimo. Taigi dėl sandorio negaliojimo pažeistos nukentėjusios šalies teisės gali būti ginamos ir šiai reikalaujant nuostolių atlyginimo iš kaltos dėl sandorio negaliojimo šalies.¹⁵⁷

Taip pat svarbu aptarti restitucijos ir nepagrįsto praturtėjimo taikymo taisykles, kadangi dažnai daroma klaida ir teigiama, jog esant nepagrįstam praturtėjimui taikoma restitucija, gražinama neteisėtai gauta nauda. Lietuvos teisės doktrinoje restitucija yra bendrasis prievolių teisės institutas, reglamentuojamas LR CK šeštosios knygos I dalies „Bendrosios nuostatos“ X skyriaus normų, restitucijos esmė - asmens (asmenų) gražinimas į buvusią padėtį. Restitucija taikoma tada, kai asmuo privalo gražinti kitam asmeniui turtą, kurį jis gavo neteisėtai arba per klaidą, arba dėl to, kad sandoris, pagal kurį jis gavo turtą, pripažintas negaliojančiu *ab initio* arba dėl to, kad prievolės negalima įvykdyti dėl nenugalimos jėgos. Nepagrįstas praturtėjimas ar turto gavimas - tai savarankiška prievolės rūšis, šie santykiai reglamentuojami LR CK šeštosios knygos II dalies „Kitais pagrindais atsirandančios prievolės“ XX skyriaus normų. Šiame skyriuje įtvirtintos turto išreikalavimo taisyklės taikomos tada, kai konstatuojami specialūs prievolės gražinti turtą atsiradimo pagrindai: turtas gautas be teisinio pagrindo (LR CK 6.237 str. 1 d.), pagrindas, kuriuo įgytas turtas, išnyksta paskiau (LR CK 6.237 str. 2 d.), asmuo be teisinio pagrindo nesąžiningai praturtėja (LR CK 6.242 str. 1 d.). Kasacinio teismo praktikoje išaiškinta, kad nepagrįsto praturtėjimo ar turto gavimo institutas savo prigimtimi yra subsidarius kitų civilinių teisių gynybos būdų atžvilgiu. Viena iš būtinų sąlygų taikyti nepagrįsto praturtėjimo institutą yra tai, kad turto negalima išreikalauti kitais civilinių teisių gynybos būdais, šiuo atveju - taikant restituciją kaip vieną iš gynybos būdų. LR CK šeštosios knygos XX skyriaus taisyklės, reglamentuojančios be pagrindo gauto turto ar nepagrįsto praturtėjimo gražinimą, sandorio negaliojimo atveju gali būti taikomos tik subsidiariai - jeigu restitucijos nepakanka visiškam pažeistų asmens teisių apgynimui.¹⁵⁸

LAT pažymėjo, kad vienas iš restitucijos taikymo pagrindų – kai asmuo privalo gražinti kitam asmeniui tai, ką jis gavo neteisėtai (LR CK 6.145 straipsnis). Kai asmuo gauna tai, kas jam nepriklauso, jis privalo gautą turtą gražinti kitam asmeniui taikant restitucijos principą.¹⁵⁹ Pripažinus sandorį negaliojančiu dėl vienos šalies atstovo piktavališko susitarimo su antrąja

¹⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. liepos 2 d. nutartis civilinėje byloje J. P. v. R. A. G., Nr. 3K-3-302/2010, kategorija: 42.4., 44.5.2.17., 42.11.5.

¹⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje D. V. v. profesinė sąjunga „Solidarumas“, Nr. 3K-3-355/2009, kategorija: 41; 43.2; 49.

¹⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gegužės 17 d. nutartis civilinėje byloje Vilniaus apygardos vyriausiasis prokuroras v. R. V. ir kt., bylos Nr. 3K-3-212/2010, kategorija: 30.4.1.; 41.

šalimi, atsakovas privalo grąžinti kasatoriui visa, ką jis yra gavęs pagal sandorį. Tai yra vienašalė restitucija.¹⁶⁰ Remiantis šia LAT praktika, galima daryti išvadą, kad neteisėtai gauta nauda gali būti laikoma restitucijos taikymo priemone, nes atsakovas neteisėtai gautą naudą privalo grąžinti ieškovui, o neteisėtos naudos grąžinimas šiuo atveju yra restitucija.

Bendrosios sistemos šalių teisėje restitucija taikoma ir esant nepagrįstam praturtėjimui. Subsidiarumo principas čia negalioja. Restitucijos taikymas esant nepagrįstam praturtėjimui atlieka tokią pačią funkciją kaip nuostolių kompensavimas kilus civilinei atsakomybei. Pavyzdžiui, jei asmuo neteisėtai pasisavina dviratį, galima reikalauti atlyginti nuostolius arba taikyti restituciją. Tačiau restitucijos taikymo tikslas yra grąžinti šalis į buvusią padėtį, „atsukti situaciją“ į praeitį, tuo tarpu atlyginant patirtus nuostolius nesiekama sugrąžinti šalis į pradinę padėtį.¹⁶¹ Taip pat vienas iš svarbių restitucijos tikslų yra apsaugoti ieškovo teisėtų lūkesčių interesą.

Anglijos teisėje skiriama restitucija, taikytina po sutarties pažeidimo (angl. restitution following breach of contract) ir restitucija, taikytina už sutarties pažeidimą (angl. restitution for breach of contract). Restitucija, taikytina po sutarties pažeidimo nėra sandorio pažeidimo pasekmė. Tokiu atveju restitucija yra nepagrįsto praturtėjimo „panaikinimas“, sugrąžinantis teisinio santykio šalis į tokią padėtį, tarsi nepagrįsto praturtėjimo nėra buvę. Restitucija, taikytina už sutarties pažeidimą, yra tiesioginė šio sandorio pažeidimo pasekmė.¹⁶²

Bendrosios teisės sistemos šalyse restitucija gali būti taikoma, kada ieškovo negautą naudą sunku apskaičiuoti, t. y. ji per daug hipotetinė, kad būtų galima tiksliai įvertinti, kada atsakovo neteisėtai gauta nauda yra ieškovo patirti nuostoliai, kada ieškovas sudaro blogą sandorį. Blogą sandorį galima pavaizduoti tokiu pavyzdžiu: asmuo pirkė dviratį, mokėjo 300 eurų, tačiau dviračio vertė tebuvo 100 eurų, dviratis turėjo būti pristatytas ieškovui, tačiau nebuvo. Tokiu atveju ieškovui palankiau prašyti restitucijos taikymo, nei nuostolių atlyginimo už dviračio nepristatymą. Minėto pavyzdžio atveju restitucija galima, jei sandoris buvo terminuotas bei restitucija taikoma kaip piniginis ekvivalentas.¹⁶³

Restitucijos matavimo priemonė yra atsakovo neteisėtai gauta nauda. Ši nauda gali būti pripažįstama ieškovo negauta nauda (negautomis pajamomis) dviem atvejais: kai neteisėtai gauta atsakovo nauda visiškai sutampa su ieškovo negauta nauda ir kai neteisėtai gauta nauda viršija

¹⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gruodžio 8 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Tefire“ v. UAB „Lakis“, Nr. 3K-3-555/2009, kategorija: 21.4.2.7.

¹⁶¹ Giglio F. Pseudo Restitutionary Damages: Some Thoughts on the Dual Theory of Restitution for Wrongs. Canadian Journal of Law and Jurisprudence, 2009. P. 51. //

http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/caljp22&div=5&collection=journals&set_as_cursor=1&men_tab=srchresults&terms=restitutionaryldamages&type=matchall, prisijungimo laikas 2010 10 06.

¹⁶² Virgo G. The Principle of the Law of Restitution. Second Edition. Oxford: Oxford University Press, 2006. P. 479-480.

¹⁶³ Chen-Wishart M. Contract Law. Second Edition. Oxford: Oxford University Press, 2008. P. 570 – 571.

tai, ką prarado ieškovas. Remiantis bendra taisykle, sutarties pažeidimas negali būti matuojamas atsakovo gauta nauda ir atsakovo sutaupyta nauda, tačiau yra dvi išimtys. Pirmoji išimtis taikoma byloms, kuriose nagrinėjamos situacijos, kada sutartis pažeista dėl pasitikėjimo nebuvimo ir pareigos nevykdymo, pavyzdžiui, atsakovas, perparduoda žemę, kuri ji jau yra parduota ieškovui, tada ieškovas turi teisę išreikalauti savo daiktą (žemę), kuris priklauso jam nuosavybės teise. Kita išimtis yra, kada daroma intervencija į ieškovo nuosavybės teises. Tai gali būti neteisėtas daikto sulaikymas, neteisėtas nuosavybės (žemės) naudojimas neturint jokių teisių į ją.¹⁶⁴ Taigi esant šioms išimtimis restitucijos taikymo priemonė yra neteisėtai gauta atsakovo nauda.

Šiame skyriuje buvo aptarta neteisėtai gauta nauda kaip restitucijos taikymo priemonė arba restitucijos matavimo matas. Apibendrinant galima teigti, kad neteisėtai gauta nauda kaip restitucijos taikymo priemonė yra pripažįstama tiek Lietuvoje, tiek kitose Europos šalyse. Svarbu tai, kad bendrosios teisės sistemos valstybės turi platesnį restitucijos supratimą, todėl ir neteisėtai gauta nauda kaip restitucijos apskaičiavimo matas taikoma dažniau nei Lietuvoje. Nesant neteisėtai gautos atsakovo naudos, nebūtų pagrindo taikyti vienašalės restitucijos. Bendrosios teisės sistemos valstybių teisėje neegzistuoja subsidiarumo principas tarp sandorių negaliojimo pagrindų, todėl priklausomai nuo situacijos galima rinktis, ką taikyti – civilinę atsakomybę (priteisti nuostolius) ar restituciją. Restitucija Anglijos teisėje taikoma net esant nepagrįsto praturtėjimo institutui, todėl, kad yra išskiriamos dvi jau minėtos restitucijos rūšys: restitucija, taikoma po sutarties pažeidimo siekiant išvengti nepagrįsto praturtėjimo ir grąžinti šalis į buvusią padėtį bei restitucija, taikoma už sutarties pažeidimą, kurią galima sutapatinti su restitucija, taikoma Lietuvoje, tiksliau, restitucija tikraja to žodžio prasme.

¹⁶⁴Chen-Wishart M. Contract Law. Second Edition. Oxford: Oxford University Press, 2008. P. 574–575.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Šio magistro baigiamojo darbo metu buvo surinkta ir ištirta medžiaga, atskleidžianti neteisėtai gautos naudos kaip nuostolių rūšies civilinėje teisėje teisinio reglamentavimo esmę. Išanalizavus ir apibendrinus nagrinėjamą temą atskleidžiančią literatūrą bei Lietuvos Respublikos ir užsienio šalių teisės aktus, padarytos šios išvados bei autorės rekomendacijos:

1. Neteisėtai gautai naudai būdingi nuostolių požymiai:
 - Neteisėtai gautai naudai kaip ir visam nuostolių institutui yra taikomi civilinės atsakomybės principai.
 - Daromas poveikis asmeninėms ir turtinėms vertybėms neteisėtais veiksmais ir poveikio rezultatas yra neigiamas.
 - Neteisėtai gauta nauda kaip ir kitos nuostolių rūšys gali būti laikoma žalos pinigine išraiška.
2. Neteisėtai gauta nauda labiau yra žalos apskaičiavimo būdas nei nuostolių rūšis, todėl, kad ji niekada nėra lygi (pinigine verte) nukentėjusiojo patirtiems nuostoliams, nes neteisėtai gautos naudos taikymas reiškia neįmanomumą tiksliai apskaičiuoti nukentėjusiojo tiesioginių nuostolių ir negautų pajamų, todėl nuostoliais pripažįstama pažeidėjo gauta nauda ir taip iškreipiama visiško nuostolių atlyginimo principo esmė.
3. Neteisėtai gautai naudai būdingas subsidiarumo principas, kuris reiškia, jog tiesioginių ir netiesioginių nuostolių taikymas turi pirmenybę ir tik nesant galimybės taikyti tiesioginius ir netiesioginius nuostolius taikoma pažeidėjo neteisėtai gauta nauda. Subsidiarumo principas nėra imperatyvus, todėl būtų tikslinga jo atsisakyti ir taip išplėsti nuostolių priteisimo būdų ratą.
4. Pažeidėjo neteisėtai gauta nauda kaip civilinės atsakomybės sąlyga gali būti taikoma: 1) ikisutartiniuose santykiuose apskaičiuoti prarastos galimybės piniginę vertę, kuri yra tai, ką būtų gavęs ieškovas, jei su juo būtų sudaryta sutartis, tuo tarpu atsakovas, pasinaudojęs geresniu pasiūlymu, gautų neteisėtą naudą; 2) sutartiniuose santykiuose, kada ieškovas negali įrodyti, kad jis patyrė nuostolių ir kada jo negautų pajamų negalima apskaičiuoti tiksliai.
5. Neteisėtai gauta nauda kaip reikalavimas, kylantis iš nepagrįsto praturtėjimo teisinių santykių, taikomas tik tada, kada nėra galimybės asmens neteisėtai gautą naudą išieškoti taikant kitus civilinių teisių gynimo būdus, o subsidiarumo principas šiuo atveju pasireiškia ne horizontaliai, bet vertikaliai ir tai yra imperatyvus reikalavimas.

6. Neteisėtai gautos naudos apskaičiavimą galima pavaizduoti taip:
 - Pirmiausia nustatoma iš pažeidėjo veiksmų gauta bendroji nauda neatskaičius išlaidų;
 - Iš gautos bendrosios naudos atimamos savikainos ir pažeidėjo bendrosios išlaidos, taip gaunama grynoji nauda;
 - Jeigu gauta nauda susijusi ne tik su pažeidėjo neteisėtais veiksmais, bet ir su kita veikla, iš gautos naudos atimama ta dalis, kuri nesusijusi su pažeidėjo neteisėtais veiksmais.
7. Pažeidėjo neteisėtai gautos naudos išieškojimas yra specialus autorių teisių gynimo būdas, kurio dėka tiksliausiai apskaičiuojami faktiniai nuostoliai ir, priešingai nei skaičiuojant autoriaus negautas pajamas, tai nėra fikcija.
8. Neteisėtai gauta nauda gali būti laikoma restitucijos taikymo priemone – pinigine kompensacija.

Reziumuojant pateiktas išvadas bei rekomendacijas, galima teigti, kad gilinantis į šio magistro baigiamojo darbo temą atskleidžiančią literatūrą ir analizuojant Lietuvos bei užsienio valstybių įstatyminę bazę buvo ištirtos neteisėtai gautos naudos kaip nuostolių rūšies reglamentavimo trūkumai Lietuvos teisės sistemoje, todėl darbo pradžioje iškelta hipotezė, išanalizavus bei apibendrinus šiame darbe ištirtą medžiagą, pasitvirtino.

Donata Slavinskaitė

Darbo baigimo data: 2010 m. gruodžio 17 d.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminė medžiaga

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės Žinios. 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas // Valstybės žinios. 1985, Nr. 1-1.
3. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas // Valstybės žinios: 2006-10-31, Nr.116-4400.
4. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
5. Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas // Valstybės žinios. 1999. Nr. 30-856.
6. Lietuvos Respublikos prekių ženklų įstatymas // Valstybės žinios: 2006 06 08, Nr. 92-2844.
7. Sutartis dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba // Valstybės žinios. 2001, Nr. 46-1620.
8. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 40-987.

Specialioji literatūra lietuvių kalba

9. Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004.
10. Bitinaitė V. Mokomasis anglų – lietuvių kalbų teisės terminų žodynas. Vilnius: Eugrimas, 2002.
11. Cirtautienė S., Ambrasienė D. Ikisutartinės atsakomybės kvalifikavimo problema: deliktinė, sutartinė ar sui generis // "Jurisprudencija", 2008, Nr. 10 (112).
12. Dambrauskaitė A. Sandorių negaliojimo teisinės pasekmės. Vilnius: Justitia, 2009.
13. Gedeikis M., Bliuvaitė S. Preliminarioji sutartis // Justitia. 2005, Nr. 3 (57).
14. Gedeikis M., Bliuvaitė S. Preliminarioji sutartis // Justitia. 2005, Nr. 4 (58).
15. Ivanauskas A. Prarastos galimybės pinigine verte //Justitia. 2007, Nr. 1(63).
16. Kiršienė J., Pakalniškis V., Ruškytė R. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. 1 tomas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004.
17. Kiršienė J., Leonova N. // Jurisprudencija, 2009, Nr. 1 (115).
18. Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003.

19. Mizaras V. Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai. Vilnius: Justitia, 2003.
20. Mizaras V. Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos // Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. Vilnius: Justitia, 2007.
21. Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. Vilnius: Justitia, 1999.
22. Norkūnas A., Selelionytė-Drukteinienė S. Civilinės atsakomybės praktikumas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.
23. Papirtis L. V., Baranauskas E., Kiršienė J. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. 2 tomas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005.
24. Selelionytė-Drukteinienė S. Deliktinės ir sutartinės atsakomybės konkurencija // Justitia. 2008, Nr. 1 (67).
25. Surblytė G. Atsakomybė už neteisėtą komercinės paslapties įgijimą, atskleidimą ar jos naudojimą // Justitia. 2008, Nr. 3(69).
26. Vaitkevičiūtė V. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Žodynas, 2004.
27. Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004.
28. Zweiger K., Kotz H. Lyginamosios teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2001.

Specialioji literatūra užsienio kalba

29. Chen-Wishart M. Contract Law. Second edition: Oxford University Press. 2008.
30. Slapper & Kelly. The English Legal System. 8th edition, Routledge-Cavendish, 2006.
31. Sonidov D., Connington R. Contract Damages: Domestic and International Perspectives. Oxford and Portland, Oregon, 2008.
32. Virgo G. The Principle of the Law of Restitution. Second edition: Oxford university press, 2006.

Teismų praktika

33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. sausio 19 d. nutartis civilinėje byloje Vingio kino teatras v. UAB „Eika“, Nr. 3K-3-38/2005, kategorija: 42.5; 42.6.
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 3 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Rimi Lietuva“ v. UAB „Atvanora“, Nr. 3K-3-311/2006, kategorija: 84; 88.
35. Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. gegužės 26 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Šiaulių tara“ v. AB „Stumbras“, Nr. 2A-41/2006, kategorija: 44.2.4.1.
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Naujapilė“ v. Lietuvos Respublika, Nr. 3K-7-183/2006, kategorija: 116.10.3; 123.10.

37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis civilinėje byloje V. Š. v. A.N., A. N., Nr. 3K-P-382/2006, kategorija: 42.4; 45.1; 45.6.
38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje M. E. v. K. R., Nr. 3K-3-585/2006, kategorija: 36.1; 42.4.
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 sausio 23 d. nutartis civilinėje byloje B.L. v. UAB „Šiauleksa“, Nr. 3K-3-11/2007, kategorija: 44.8.
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Baldų rojus“ v. G.O., Nr. 3K-3-197/2007, kategorija: 22.8; 89.
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje B. V.-F. v. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, UAB „Fodio“, Lietuvos Respublikos kultūros ministerija, Nr. 3K-3-353/2007, kategorija: 84.
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 21 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Prekybos marketingo paslaugos“ v. Č. ir UAB „Rinkodaros ir prekybos paslaugos“, Nr. 3K-3-485/2007, kategorija: 44.5.2.17; 89.
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 kovo 26 d. nutartis civilinėje byloje VĮ Valstybės turto fondas v. UAB „Okseta“, Nr. 3K-3-166/2008, kategorija: 44.5.2.17; 126.5.
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 gegužės 28 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Ad locum“ v. V.A., Nr. 3K-3-257/2008, kategorija: 32.7; 44.2.4.1.
45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. birželio 17 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Iviltra“ v. R. Z. ir A. Z., Nr. Civilinė byla Nr. 3K-3-333/2008, kategorija: 42.4.
46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 spalio 9 d. nutartis civilinėje byloje V.D. v. A. D., Nr. 3K-3-383/2008, kategorija: 44.5.2.1; 76.3; 77.4.2.
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. vasario 23 d. nutartis civilinėje byloje M. J. v. AB DnB NORD bankas, Nr. 3K-3-74/2009, kategorija: 44.5.2.
48. Lietuvos aukščiausiojo Teismo 2009 balandžio 3 d. nutartis civilinėje byloje A.S. v. UAB „Pajūrio viešbučiai“, Nr. 3K-3-126/2009, kategorija: 42.4; 44.2.4.1.
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gegužės 19 d. nutartis civilinėje byloje M. D., A. J., K. P. ir UAB „Šiaulių naujienos“ v. UAB „Šiaulių kraštas“, Nr. 3K-3-214/2009, kategorija: 84.
50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje Valstybės turto fondas v. UAB „Čiaupas“, Nr. 3K-3-301/2009, kategorija: 35.3.6; 44.2.4.1; 126.5; 126.8.
51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje D. V. v. profesinė sąjunga „Solidarumas“, Nr. 3K-3-355/2009, kategorija: 41; 43.2; 49.

52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Amber cargo“ v. R. J., Nr. 3K-3-439/2009, kategorija: 114.4; 114.11; 44.5.1.
53. Lietuvos aukščiausiojo teismo 2009 m. gruodžio 3d. nutartis civilinė byloje UAB „Ranga IV investicijos“ v. UAB „Medga“, Nr. 3K-3-564/2009, kategorija: 44.2.4.1.
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gruodžio 8 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Tefire“ v. UAB „Lakis“, Nr. 3K-3-555/2009, kategorija: 21.4.2.7.
55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje E.Ž., L.Ž. v. A.M., A.R., Nr. 3K-3-569/2009, kategorija: 35.3.1; 43.2.
56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Rolvika“ v. UAB „LVS“, AB DnB NORD, Nr. 3K-3-90/2010, kategorija: 43.2.
57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gegužės 17 d. nutartis civilinėje byloje Vilniaus apygardos vyriausiasis prokuroras v. R. V. ir kt., bylos Nr. 3K-3-212/2010, kategorija: 30.4.1.; 41.
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. liepos 2 d. nutartis civilinėje byloje J. P. v. R. A. G., Nr. 3K-3-302/2010, kategorija: 42.4; 44.5.2.17; 42.11.5.
59. EŽTT sprendimas byloje Jasiūnienė v. Lietuva (pareiškimo Nr. 41510/98), 2003 03 06.

Internetiniai šaltiniai

60. Andrew G. Spence. In Defence of Subjective Devaluation. P. 892-891 // <http://lawjournal.mcgill.ca/documents/43.Spence.pdf>
61. Byla: Attorney General v. Blake (2000) // <http://www.publications.parliament.uk/pa/ld199900/ldjudgmt/jd000727/blake-1.htm>
62. Byla: Edwards v. Lee's Administration (1936) // http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:IXtIYZ1nXwsJ:www.kentlaw.edu/faculty/rwarner/classes/remedies/restitution/edwards_v_lee_admin.doc+case+Edwards+v.+Lee's+Administration&hl=lt&gl=lt
63. Byla: John v. MGN Ltd (1996) // <http://mavrkydefamationcaselaw.blogspot.com/2007/01/john-v-mgn-ltd.html>
64. Bronaugh R. Lost Opportunities in Contract Damages. Valparaiso University Law Review, 1983. P. 735. // http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/valur17&div=33&collection=journals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults&terms=Lostopportunities|contractldamages&type=matchall

65. Cardin T. W. Remedies for Copyright Infringement. *Arkansas Law Review*, 1969. P. 466-469. // http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/arklr23&div=43&collection=journals&set_as_cursor=9&men_tab=srchresults&terms=damages|copyright|law&type=matchall
66. Cooter R., Eisenberg M. A. Damages for Breach of Contract. *California Law Review*, 1985. P. 1468. // http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/calr73&div=51&collection=journals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults
67. Europos deliktų teisės principai // <http://www.egt.org/principles/pdf/PETL.pdf>
68. Europos sutarčių teisės principai // http://frontpage.cbs.dk/law/commission_on_european_contract_law/PECL%20engelsk/engelsk_partI_og_II.htm
69. Giglio F. Pseudo Restitutionary Damages: Some Thoughts on the Dual Theory of Restitution for Wrongs. *Canadian Journal of Law and Jurisprudence*. 2009. P. 51. // http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/caljp22&div=5&collection=journals&set_as_cursor=1&men_tab=srchresults&terms=restitutionary|damages&type=matchall
70. Jovaišas K. Autorių teisių apsauga ir gynimas, 2005. P. 1. // http://www.google.lt/#hl=lt&biw=1280&bih=683&q=jovai%C5%A1as+autori%C5%B3+teisi%C5%B3+apsauga+ir+gynimas&aq=f&aqi=&aql=&oq=&gs_rfai=&fp=34c929ccf0f47bb1
71. Kenneth J. Arenson. The Efficacy of the Law of Unjust Enrichment in Providing a Satisfactory Remedy Where Contracts are Ineffective Due to Common Mistake or Error. *Deakin Law Review*, 1996. P. 183-184. // <http://heinonline.org/HOL/LandingPage?collection=journals&handle=hein.journals/deakin3&div=18&id=&page=>
72. Pensabene M. J., Loh C. E. How to assess Trade Secret Damages, 2006. P.1-3. // <http://fitzpatrickcella.com/DB6EDC/assets/files/News/attachment359.pdf>
73. Sutkienė, Pilkauskas & partners teisės aktų apžvalga // http://www.spp.lt/aktai/Teises_aktu_apzvalga_73.pdf
74. Teisės naujienų biuletinis, P. 4. // <http://www.lawin.lt/lt/docs/download/3121.php>
75. Temple A. Disgorgement Damages for Breach of Contract. *The Denning Law Journal*: 2008. P. 88-91. //

<http://heinonline.org/HOL/LandingPage?collection=journals&handle=hein.journals/denlj20&div=6&id=&page=>

76. UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principai //

<http://www.unilex.info/dynasite.cfm?dssid=2377&dsmid=13636&x=1>

77. www.infolex.lt

78. www.lat.lt

79. www.lkz.lt

80. www.lrs.lt

81. www.teisescentras.lt

82. www.wikipedia.com

83. www.worldtradelaw.net

84. www.unilex.info

SANTRAUKA

NETEISĖTAI GAUTA NAUDA KAIP NUOSTOLIŲ RŪŠIS CIVILINĖJE TEISĖJE

Kiekvienas civilinių teisinių santykių pažeidimas sąlygoja civilinės apyvartos stabilumo mažėjimą bei sukelia socialinį konfliktą. Tokiais atvejais (išskyrus pažeidimus dėl nenugalimos jėgos) subjektui, pažeidusiam civilinį teisinį santykį, kyla civilinė atsakomybė. Civilinę atsakomybę galima taikyti tik kai yra šios keturios civilinės atsakomybės sąlygos: neteisėti veiksmai, žala, priežastinis ryšys tarp neteisėtų veikslių ir žalos bei kaltė. Civilinės atsakomybės pagrindinė funkcija - kompensuoti nukentėjusiam asmeniui padarytą žalą, kuri pasireiškia būtent per nuostolių atlyginimo institutą. Todėl norint atkurti teisinių santykių pusiausvyrą, būtina gerai išmanyti nuostolių atlyginimo civilinėje teisėje reglamentavimą.

Šiame magistro baigiamajame darbe nagrinėjama neteisėtai gauta pažeidėjo nauda kaip nuostolių rūšis civilinėje teisėje, jos reglamentavimo ypatumai bei problemos Lietuvos Respublikoje. Neteisėtai gauta nauda nagrinėjama kaip viena iš nuostolių rūšių atribojant ją nuo tiesioginių bei netiesioginių nuostolių. Teismai linkę tapatinti pažeidėjo neteisėtai gautą naudą su nukentėjusiojo negautomis pajamomis. Neteisėtai gautos naudos kaip nuostolių rūšies taikymas tik tada, kada sunku tiksliai apskaičiuoti negautas pajamas, priveda prie klausimo, ar neteisėtai gauta nauda yra nuostolių rūšis ar tik metodas, taikomas apskaičiuoti nukentėjusiojo negautoms pajamoms. Be to, neteisėtai gauta nauda atlyginant nuostolius taikoma kaip *ultima ratio* (paskutinė) priemonė. Pirmiausia yra atlyginami tiesioginiai ir netiesioginiai nuostoliai. Čia pasireiškia neteisėtai gautos naudos subsidiarumo principo taikymas. Taip pat šiame darbe analizuojami neteisėtai gautos naudos išieškojimo būdai, kadangi neteisėtai gauta nauda gali būti taikoma ne tik žalai apskaičiuoti. Ji gali būti suprantama kaip reikalavimas, kylantis iš nepagrįsto praturtėjimo teisinių santykių bei reikalavimas, kylantis iš kito asmens reikalų tvarkymo be pavedimo teisinių santykių. Galiausiai neteisėtai gauta nauda analizuojama kaip specialus autorių teisių gynimo būdas ir kaip restitucijos taikymo priemonė.

Atsižvelgiant į kasdienį civilinės apyvartos augimą, į teismų užimtumą, šiame magistro baigiamajame darbe siekiama detaliai atskleisti neteisėtai gautos naudos kaip nuostolių rūšies išieškojimo galimybes, kadangi teismų praktikoje dažniau pradėjus priteisti negautą naudą kaip nuostolius, tai būtų nuostolių priteisimo procesą palengvinanti priemonė. Taip pat būtų užtikrinta efektyvesnė civilinė apyvarta, o tai garantuotų mažiau socialinių konfliktų.

SUMMARY

UNJUST GAIN AS A KIND OF REMEDY IN CIVIL LAW

In the civil circulation every violation of legal civil relations leads to the loss of stability and causes a social conflict. In these circumstances (except for the civil violations due to force majeure) the party, who breaks a civil legal relation, is liable for damages. Civil liability may be applied only under the four conditions: illegal action, damage, guilt and causality between illegal action and damage. The main function of the civil liability is to compensate damages for the victim. This function reveals itself during the institute of damages. Therefore, a restoration of the balance in the legal relations requires a good understanding of compensation for damages in the civil law.

This master final thesis analyzes offender's unjust gain as a kind of remedy in civil law, also it analyzes its' regulatory features and problems in the Republic of Lithuania. Unjust gain is analyzed as one of the kinds of damages and it is being delimited of direct and indirect damages. Lithuanian courts are tend to identify the offender's unjust gain to the victim's lost profits. When it is difficult to calculate lost profits, there is used unjust gain as a kind of remedy. This situation leads to the question: is unjust gain a kind of remedy or is it just a method of calculating lost profits. In addition, the unjust gain is applied only as *ultima ratio* (last) instrument, because at first there must be paid direct and indirect damages and if it is not possible to calculate the indirect damages, instead of them there is given offender's unjust gain. This is a result of the subsidiarity principle of unjust gain. Also, this master final thesis analyzes methods of unjust gain's recovery, because unjust gain can be understood as a requirement arising from unjust enrichment and a requirement arising from another person's affairs without the transfer of legal relations. Finally, offender's unjust gain is analyzed as a special copyright remedy and as a special measure of the restitution.

Looking to the daily growth of the civil circulation and the occupation of the courts, this master final thesis seeks to reveal how to value offender's unjust gain as a kind of remedy, because if the courts more often awarded the offender's unjust gain as an independent kind of damages, this would make the process of awarding damages easier. It would also ensure effective civil circulation and less social conflicts.